

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА
ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Матеріали наукового колоквіуму
за напрямом наукової школи:
«Сталий розвиток та економічна безпека агропродовольчої сфери»

15 травня 2015 року

Одеса
Фенікс
2015

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеської національної академії харчових технологій
(протокол № 12 від 2 червня 2015 року)

Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності: матер. наукового колоквіуму (15 травня 2015 р., м. Одеса) / Кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. – Одеса: Фенікс, 2015. – 183 с.

У збірнику подано тези доповідей на науковому колоквіумі. В них відображено мегатренди агропромислового виробництва, економічні аспекти розвитку харчової промисловості, соціоекономічний вимір сталого розвитку агропродовольчої сфери, державну підтримку розвитку аграрного сектору економіки в умовах економічної нестабільності.

Для науковців, аспірантів, студентів, економістів, менеджерів та інших фахівців, зайнятих у сфері харчового бізнесу.

Тематичний напрям 1

Мегатренди агропромислового виробництва

Мелих Е.А.,

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности,
Одесская национальная академия пищевых технологий*

АНАЛИЗ МИРОВЫХ И ЛОКАЛЬНЫХ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ

На определенных территориях, в пространственном и государственном смысле, могут преобладать те или иные концепции и школы, а значит, в определенных странах и регионах могут быть специфичные и аутентичные парадигмы управления. Существует точка зрения, согласно которой становление и развитие современного менеджмента рассматривается и анализируется с позиции парадигм: "Факт лидерства тех или иных научных школ и концепций – вовсе не доказательство их объективного превосходства по значимым критериям научного или социального прогресса. Их приоритетный статус с не меньшим успехом может поддерживаться научной модой, властными полномочиями в институтах научного сообщества или связями с влиятельными центрами власти" [1, с. 72–73].

С.Э. Пивоваров и И.А. Максимцев в своей работе о сравнительном менеджменте (о менеджменте с учетом территории расположения объекта хозяйствования, ее культурных и институциональных особенностей, в определенное время) показывают одновременное зарождение стратегического и сравнительного видов управления: "Сопоставлениям различных систем менеджмента предшествовали проведенные в 50–60-х годах прошлого столетия исследования международных различий в управленческой практике, на которые стали обращать внимание, прежде всего, американские транснациональные компании. Они инициировали первые исследования этих проблем" [3, с.14]. Авторами выделены особенности управления в европейских государствах, таких как Германия, Франция, Великобритания, Швейцарская Конфедерация, Швеция, Финляндия, Норвегия; показаны особенности

японского, корейского, китайского управления; предложен анализ стратегического (современного) менеджмента в этих странах.

Основным достижением вышеназванных работ, по нашему мнению, следует считать – корреляция развития научной мысли в антропологии, социологии и менеджменте одновременно. Рассмотрим эти взаимосвязи в ряде авторских работ.

Дж. Мердок изучал проблему регулирования социальных и культурных феноменов, проблему родства и социальной организации [2; 14]. Автор сформулировал концепцию универсальной культурной модели и концепцию эволюции систем родства. Обосновывая концепцию универсальной модели культуры, он отмечал, что в антропологической теории особое внимание уделялось исследованию культурных различий, которые объяснялись в аспекте стадийности развития общества и культуры, разнообразия географических, экономических и социальных условий, расовых возможностей, непредсказуемых соединений культурных элементов, характеристик личности и другое [2, с.56]. Сходные черты получали теоретическое обоснование и рассматривались автором как исключения из всеобщего культурного разнообразия. Случаи сходства объяснялись передачей культурных элементов путем миграции, распространения через общение и заимствование, как результат воздействия, например, одинаковых географических факторов. В результате была разработана характеристика культуры общества, детерминируемая 70-ю универсалиями, схожестями внутри групп на определенных территориях.

П.Р. Харрис и Р.Т. Моран в теории управления выделяют факторы (подсистемы) кросс-культурных конфликтов и синергии культур на определенных территориях. В их работе [15, с.235–239] определены различия менеджмента по 8-ми направлениям на территории Египта, Саудовской Аравии, Бразилии, Аргентины, Китая, Индии, Японии, Пакистана, Вьетнама, Франции, Германии, Италии, России, США и др. Авторы подчеркивают, что среди характеристик понятия культуры на указанных территориях, важной

является соотношение бизнеса и семьи. Однако указано, что методы управления, принятые в США, управление персоналом, менеджерами, человеческим капиталом почти не зависят от родственных внутрисемейных отношений. Напротив, в менеджменте восточных государств, в ряде европейских стран деловые отношения тесно переплетаются с личными и семейными связями.

Кроме системы родства, сложившейся на определенной территории, выделены также особенности влияния на бизнес политики в государстве, религии, формы и характер общественных союзов, традиции отдыха, состояние здоровья нации. Последний фактор особенно серьезно влияет на субъект и объект управления, так как предполагает взаимосвязь важнейшего фактора производства – труда и здоровья людей. Система медицинского обслуживания, медицинского поощрения, страхования, система использования труда лиц с ограниченными возможностями, система профессионального роста трудоспособных граждан и граждан с особыми потребностями – все это часть многоструктурной системы менеджмента, которые варьируются от культуры к культуре, от страны к стране.

Системный подход к описанию культуры используется также в модели В. Терпстра для описания среды, в которой функционирует объект хозяйствования [22, с.13–17, 231, 289, 301]. По мнению автора, культура представляется как 8 взаимодействующих и взаимозависимых блоков: язык, религиозные и философские взгляды, ценности и установки, право, образование, политика, технология и материальная культура, социальная организация. Все эти подсистемы в составе культуры взаимосвязаны и по-разному представлены на определенных территориях, поэтому менеджмент также должен быть различен.

М. Рокич в своих работах [16–17] показывает, что в культуре тех или иных граждан отдельных территорий могут по-разному сочетаться человеческие ценности, формируя особенную систему ценностей, которой нельзя пренебрегать в управлении. Его работы, начиная с 1973 года, посвящены

разделению ценностей на базовые и инструментальные. К базовым автор отнес личную безопасность, семью, комфорт жизни, религию, а к инструментальным те, которые обеспечивают базовые, т.е. карьера, эффективность деятельности и др. Поскольку те или иные ценности в культурах разных народов и стран преобладают и даже могут быть в различных группах (например, такая система как религия во многих странах является доминирующей и базовой, а на территории стран бывшего СССР религиозные взгляды преследовались длительное время, соответственно попали в названную подсистему менеджмента только в конце XX века). Модель М. Рокича описывает 36 ценностей, знания о которых достаточны для эффективного управления обществом.

Г. Хофстеде разделил страны по степени влияния дистанции власти, избегания неопределенности, индивидуализма (коллективизма), прагматизма и снисходительности и другие на культуру управления и субъектов управления, используя специфические инструменты или индексы [10]. Однако он не считает эти инструменты диагностики уровня культуры (6 индексов) универсальными, поскольку принимаемые решения субъектом управления могут основываться только на одном из предложенных факторов и решения эти будут вполне логичны и эффективны: "Факторы, которые вызывают изменения в культуре должны быть глобальными или континентальными, более сильными, чем имеются у одной страны" [9].

Анализируя работы в области сравнительного менеджмента (такой термин появился в начале XXI века) [2–3;19], следует отметить некоторые расхождения в определении методов управления на отдельных территориях. Указанные методы дали возможность в период начала становления теории стратегического менеджмента учесть вариативность развития управленческой науки в государствах и на территориях. Анализ показал, что базисом современного менеджмента являются антропология (в частности экономическая) и экономическая социология.

Нельзя не согласиться с утверждением существенных преобразования мироустройства под воздействием катастроф, войн или других драматических внешних событий; "Для того, чтобы культура изменилась по сути, потребуется гораздо более длительный период времени (лет 50–100) или крайне драматичное внешнее событие. В этом случае позиции страны в рамках параметрических измерений или даже значимость параметрической модели потеряют валидность. Многие из различий между национальными культурами конца XX века были уже заметны в начале прошлого, а также XIX и XVIII столетия, а то и ранее. Нет никаких причин считать, что они потеряют свою роль к 2100 году или далее" [8].

В соответствии с анализируемой теорией можно предположить, что менеджмент, как социокультурное явление, также вполне может быть неизменным на территории большинства стран и государств, но под воздействием сильных общественных и/или экологических, политических, техногенных факторов видоизменяться и/или мутировать.

Рациональность в системе управления формирует особенности менеджмента в той или иной стране, но это не касается менеджмента транснациональных компаний (ТНК), для которых национальные управленческие системы только фактор развития отдельной части компании. Несмотря на критические работы антиглобалистов, темпы глобальной интеграции в XXI столетии возрастают [7]. Изменения в области коммуникаций, транспорта и компьютерной техники дали импульс процессам транснационализации. ТНК производят продукцию во многих странах и реализуют ее по всему миру. Капитал, технологии и сырье пересекают все большими объемами национальные границы. Наряду с продуктами и финансами, научными идеями и культурой стали циркулировать законы, экономика и социальное движение.

Ю.В. Пискулов утверждает, что "самый динамичный сектор международной торговли составляют товары высоких технологий, т.е. продукция наукоемких отраслей промышленности и отраслей нематериального

производства" [4, с. 56]. Большинство из лидирующих компаний мира по развитию наукоемких отраслей относится к странам с высоким научным потенциалом, развитой научно–технологической базой, что позволяет этим странам быстрее преодолевать мировые кризисы (США, Голландия, Германия, Великобритания).

Что касается стран, где ТНК представлены филиалами, а экономика зависима от страны базирования, последствия мирового кризиса более существенны. Особенно актуальны в постоянной борьбе с голодом и недоеданием, т.е. в аспекте развития рынка продовольствия и пищевой продукции, перерабатывающих и сельскохозяйственных производственных объектов.

Комитет по всемирной продовольственной безопасности (Committee on World Food Security – CFS), созданный в результате продовольственного кризиса по рекомендации Всемирной Продовольственной Конференции 1974 года, служит в качестве форума в системе ООН для рассмотрения и принятия последующих мер политики в отношении продовольственной безопасности, в том числе продуктов питания и физического и экономического доступа к продовольствию, также считает, что существенной разницы в управлении компаниями на территориях, где голод является основной проблемой, нет. Цель ТНК – получение максимума доходов при минимизации издержек, что и достигается путем использования дешевых рынков рабочей силы и сырья и получением наукоемкой продукции, например, биодобавок, концентратов, фармпрепаратов, биотоплива. Из чего следует, что с экономической точки зрения менеджмент эффективен при наличии дешевых объектов управления наукоемких производств.

К такой точке зрения пришло и Oxfam – объединение 17–ти неправительственных организаций, представленных во многих странах мира как социальная и гуманитарная организация [23]. По мнению этого объединения в 2014 году состояние (капитал) 85–ти самых богатых людей мира равно состоянию беднейшей половины мира, при этом за последние 30 лет

уровень жизни снизился у 7 из 30-ти человек [11]. Вместе с тем продуктивность и урожайность большинства агрокультур увеличилась на территории беднейших государств мира [18; 20–21; 24].

Так, например, производство кукурузы и ее обработка, сои, подсолнечника, увеличилось в аграрных странах от 25 % до 50 %; менее 25 % роста продуктивности в производстве картофеля, овощей, фруктов; продуктивность животноводства увеличилась от 3 % до 5 % (существенно увеличилось выращивание птицы, соответственно увеличились объемы производства мясных продуктов из птицы; незначительно увеличилось производство мяса крупного рогатого скота, а также молока и, соответственно, молочной продукции).

Согласно долгосрочных прогнозов Департамента Сельского Хозяйства США (USDA – United States Department of Agriculture) [25] экономический рост в течение следующего десятилетия (с 2014 по 2024 годы) будет способствовать замедлению прироста населения во всем мире за счет снижения рождаемости. Рост мирового населения, по прогнозам, составит около 1 % в год, по сравнению со средним значением 1,2 % в 2001–2010 годах. Темпы роста населения в большинстве развивающихся стран прогнозируются медленные, но выше, чем в остальной части мира.

Как следствие, доля населения мира, приходящаяся на развивающиеся страны, продолжит рост до 83 % к 2024 году. Прирост населения в развивающихся странах, а также рост урбанизации и расширение среднего класса, особенно важны для прогнозируемого роста глобального спроса на продовольствие. Население в развивающихся странах, в отличие от населения развитых стран, имеет тенденцию быть моложе и подвержены большей урбанизации, что должно отразиться на процессе потребления, в том числе привести к диверсификации потребления пищи.

Относительно Украины USDA прогнозирует рост ВВП на 3,3 % к 2024 году, будет продолжаться убыль населения до 0,7 % ежегодно. Предполагается увеличение в страны Европейского Союза (ЕС) импорта масличных культур.

Ежегодный экспорт кукурузы в странах бывшего СССР, главным образом из Украины, увеличится почти на 21 %. Ожидается, что ЕС, Австралия, Россия, Украина и Аргентина станут основными экспортерами ячменя в предстоящем десятилетии. Экспорт ячменя из стран бывшего Советского Союза прогнозируется от 6,7 млн тонн в 2015 года до 7,3 млн тонн к 2024 году. Экспорт пшеницы из этих стран может возрасти почти в три раза до 49 млн тонн, что составит половину прогнозируемого роста мировой торговли пшеницы. Объемы выращивания сои в Украине на экспорт малы, но прогноз показывает рост почти на 73 % или до 2,3 млн тонн.

В теоретической и практической частях современного менеджмента сельскохозяйственного и пищевого бизнеса преобладают европейские и американские исследования. Отсюда следует считать достоверным прогноз USDA относительно Украины – как одного из важнейших государств–экспортеров основных сельскохозяйственных культур. Это предопределяет основные тенденции в сельском хозяйстве и перерабатывающих продовольствие видах экономической деятельности страны: оптимизацию рынка мясной продукции, увеличение объемов переработки семян подсолнечника, рапса, сои; увеличение переработки кукурузы с целью получения биотоплива; оптимизацию производства сахарной свеклы и картофеля; увеличение поставок на европейский рынок ячменя и пшеницы (в том числе фуражной).

Четвертьвековой период исследований показывает соответствие тенденций, выявленных USDA и представленных Государственной службой статистики Украины [5], а именно: увеличение производства зерновых и зернобобовых культур и семян подсолнечника. Производство овощей, плодов и ягод незначительно в сравнении с зерновыми культурами, что показывает сложившуюся зависимость рынка названного продовольствия от импортных поставок; заметны колебания в производстве сахарной свеклы и картофеля.

Среднемировое потребление мяса и мясных продуктов по прогнозам USDA будет расти примерно на 1,6 % в год главным образом по причине роста

доходов населения в развивающихся странах вместе с повышенной урбанизацией и изменением рациона питания молодого населения. Мировые поставки мяса из стран–экспортеров возрастут до 2,2 % в год. Темпы прогнозируемого роста экспорта мяса говядины, свинины и птицы составят 2,7 %, 1,6 % и 2,2 % в год соответственно. В этот период экспорт возрастет на 2,2 млн т говядины, 1,1 млн т свинины и 2,2 млн т птицы.

Расширение рынка мясной продукции, увеличение объемов переработки мясной продукции из птицы, свиней и крупного рогатого скота, увеличение объемов молочной продукции (в особенности молока коровьего), как основные мировые тенденции, скорее не изменят внутрихозяйственную ситуацию Украины, поскольку прогнозируется демографический спад (за счет низких доходов населения, значительной доли населения старшего возраста, современного геополитического конфликта).

Безусловно, Украина, как часть европейской территории, в демографических тенденциях близка к изменениям в странах Европы, а процессы старения населения также проблематичны для европейских стран [6; 12–13]. Это означает усиление экономического давления на трудоспособное население Украины, однако его доходы существенно ниже среднеевропейских. Демографическая динамика тесно связана с потреблением, в частности с потреблением продуктов питания. Таким образом, при общемировом омоложении населения и растущем спросе на мясные и молочные продукты, в Украине (как и в большинстве стран Европы) следует ожидать увеличение спроса на крупы и продукты растительного происхождения, включая овощи и фрукты. Проблема питания одновременно рассматривается институтами здравоохранения, питания, народонаселения, соответственно, не может не проецировать на плоскость системы управления на макро- и микроуровнях.

Менеджмент в таких странах, где динамика развития существенно в культурных, антропологических и социальных аспектах отличается от мировых трендов, приобретает свои специфические черты, вместе с тем оставаясь

исключительно рациональным в экономическом смысле социокультурным явлением.

Литература

1. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют. Пер. с англ. / Науч. ред. и вступ. ст. В.С. Автономова. – М.: НП "Журнал Вопросы экономики", 2004. – с.72–85.
2. Коротаев А. В. Джордж Питер Мёрдок и школа количественных кросс-культурных (холокультурных) исследований // Мёрдок Дж. П. Социальная структура. – Москва: ОГИ, 2003. – 479 с.
3. Пивоваров С.Э., Максимцев И.Л. Сравнительный менеджмент. 2-е изд. — СПб.: Питер, 2008. — 480 с.
4. Пискулов Ю. В. Международная торговля товарами и услугами (участники, структура, динамика, география) // Международная экономика, № 10, 2011. – с. 56–67.
5. Статистична інформація. Державна служба статистики України. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Demography & Inequality: How Europe's changing – [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.rand.org/content/.../RAND_RR183.pdf
7. Global Policy Forum. Globalization. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.globalpolicy.org/globalization.html>
8. Hofstede G. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. Online Readings in Psychology and Culture, Unit 2. (2011). – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/8>
9. Hofstede G. National cultural dimensions. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://geert-hofstede.com/cultural-survey.html>
10. Hofstede G., Minkov M. Cultures and Organizations: Software of the Mind. – 3rd Edition, McGraw-Hill USA, 2010. – 576 p.
11. It's time to Even It Up! –[Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.oxfam.org/en/node/5948>
12. Kinsella K., Phillips D. Global Aging: The Challenge of Success // Population Bulletin , 60. – 2005. – pp.1–15.
13. Lutz W. European Demographic Data Sheet // International Institute for Applied Systems Analysis, and Population Reference Bureau. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.oeaw.ac.at>

14. Murdock, G.P. Africa: Its peoples and their culture history. – New York: McGraw–Hill, 1959. – 587 p.
15. Robert T. Moran, Philip R. Harris, Sarah V. Moran. Managing Cultural Differences: Global Leadership Strategies for Cross–cultural Business Success. – Routledge, 2011. – 570 p.
16. Rokeach M., Grube Joel W.. The Great American Values Test: Influencing Behavior and Belief Through Television. – Free Press, 1984. – 190 p.
17. Rokeach M. Understanding Human Values. – Simon and Schuster, 2008. – 230 p.
18. Roll R. “The Hubris Hypothesis of Corporate Takeovers // Journal of Business, 59. – 1986. – pp.197–216.
19. Ronen S., Shenkar O. Clustering countries on attitudinal dimensions: A review and synthesis Academy of Management // Academy of Management Review, Vol.10, № 3. – 1985. – pp. 435–454.
20. Shleiffer A., Vishney R.W. Management Entrenchment: The Case of Manager–Specific Investments // Journal of Financial Economics, 25. – 1989. – pp.123–139,
21. Smith C.W. Jr., “Investment Banking and the Capital Acquisition Process // Journal of Financial Economics, 15. – 1986. – pp. 3–29.
22. Terpstra, v. and Sarathy, R. International Marketing. – 8th Edition, Dryden Press, 2000. – 753 p.
23. Together we can achieve a fairer world without poverty. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.oxfam.org/en/about>
24. World Agricultural Supply and Demand Estimates – United States Department of Agriculture Economics, Statistics and Market Information System –[Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://usda.mannlib.cornell.edu>
25. USDA Long–Term Agricultural Projection Tables Released February, 2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://usda.mannlib.cornell.edu>

Тематичний напрям 2

Економічні аспекти розвитку харчової промисловості

Басюркіна Н.Й.,

*к.е.н, доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Причорноморський регіон посідає провідне місце у випуску харчових продуктів в Україні завдяки своїм унікальним кліматичним особливостям і географічному положенню. З точки зору розміщення харчових виробництв регіон розташовано найбільш вигідно: біля джерел сировини і одночасно – в густонаселених Одеській, Миколаївській і Херсонській областях, тобто біля споживачів харчових продуктів. Інфраструктурна складова є сприятливою для розвитку харчових виробництв, а саме розвинута транспортна мережа, наявні морські і річкові порти, близькість до кордону і наявні митниці, сформована система енергопостачання і можливість в майбутньому використовувати альтернативні джерела енергії, розвинуті наукові і навчальні заклади з підготовки фахівців для харчової промисловості.

Спостерігається загальна позитивна тенденція у виробництві харчових продуктів за 2011–2013 рр. Питома вага харчової промисловості у загальному обсязі промислової продукції регіону становить майже 32 %. Незважаючи на те, що у грошовому виразі спостерігається щорічний приріст обсягів реалізації харчової продукції з 18,97 млрд. грн. у 2011 р. до 20,11 млрд. грн. у 2013 р., однак її частка загальноукраїнському обсязі за три роки зменшилась з 8,5 до 7,7 % (табл.). В 2013 р. індекси промислової харчової продукції Причорноморського регіону не перевищували середні по Україні і продемонстрували негативну динаміку в порівнянні з попереднім роком, хоча після кризи 2009–2010 рр. спостерігалось зростання в 2011–2012 рр.

Обсяги реалізованої продукції харчової промисловості

	Обсяг реалізованої продукції (без ПДВ), млн. грн.			Відсотків до загального обсягу		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Україна						
Промисловість	1331887,6	1400680,2	1354745,4	100,0	100,0	100,0
у т. ч. виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	222387,8	254459,9	261783,7	100,0	100,0	100,0
Причорноморський регіон						
Промисловість	60304,9	62811,5	63338,4	4,5	4,5	4,7
у т. ч. виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	18967,3	19984,6	20109,5	8,5	7,9	7,7
у виробництві промислової продукції Причорноморського регіону, %	31,5	31,8	31,7			

Джерело: складено і розраховано за даними [1, с. 79]

Рентабельність виробництва харчових продуктів в Причорноморському регіоні за три роки зросла лише з 0,1 до 2,2 %, а в 2011 р. в Одеській області виробництво харчових продуктів взагалі було нерентабельним [2]. Така ситуація пояснюється тим, що більшість величезних промислових підприємств і агрохолдингів, поєднаних з фінансовими структурами, розташовані в інших регіонах України. Саме у високо інтегрованих агропромислових структурах сформовано повний виробничий цикл від виробництва сировини до переробки і реалізації готової продукції та досягається максимум рентабельності. За кількістю прибуткових харчових підприємств спостерігається загальна позитивна стабільна тенденція в Причорноморському регіоні, їх частка у загальній кількості харчових підприємств з 2011 до 2013 рр. збільшилась з 57,7 до 60,7 % [1; 2]. Найбільша частка прибуткових харчових підприємств зосереджена в Миколаївській області, їх частка досягла 61,2 % від загальної кількості харчових підприємств.

Швидкий розвиток всього агропромислового сектору за 2011–2013 рр. відкриває можливості для локалізації виробництва обладнання рослинництва і тваринництва, пакувальних матеріалів для готової продукції, технологічних ліній з виробництва різноманітної харчової продукції в обласних центрах –

Миколаєві, Херсоні, Одесі. Високий агровиробничий і експортний потенціал Причорномор'я зумовлено наявністю великих земельних ресурсів з високою родючістю і біологічних ресурсів моря, лиманів, великих річок, ресурсів біосфери.

В загальному оптовому товарообороті України частка продовольчих товарів збільшилась за три роки з 17,6 до 18,6 %, при цьому частка Причорноморського регіону за продовольчими товарами зростає з 7,5 до 8,5 %. Частка продовольчих товарів в оптовому товарообороті Одеської області максимальна в регіоні і складає 27,5 % у 2013 р [1; 2].

За період 2011–2013 рр. спостерігається імпортозаміщення за деякими основними видами продовольства і поліпшення показників зовнішньої торгівлі готовими харчовими продуктами Причорноморського регіону. Можна стверджувати, що виробництво готових харчових продуктів Причорноморського регіону має величезний потенціал розвитку і має бути експортоорієнтованим. Аналіз обсягів експорту і імпорту Причорноморського регіону довів його самозабезпеченість готовими харчовими продуктами в 2011–2013 рр. і кращу ситуацію в порівнянні з загальноукраїнською. Пояснюється це тим, що частка готових харчових продуктів в експорті Причорноморського регіону вище майже в два рази, ніж в Україні. Коефіцієнт покриття експортом імпорту харчових продуктів Причорноморського регіону в 2011 р. дорівнював 1,19, в 2012 р. збільшився до 1,78, а в 2013 р. зменшився до 1,25, хоча в цілому динаміка є позитивною [2].

У виробництво харчових продуктів Причорноморського регіону інвестовано більше половини коштів у переробну промисловість. Частка прямих іноземних інвестицій у виробництво харчових продуктів в Україні за 2011–2013 рр. збільшилась з 15,8 до 22,4 %, а в Причорноморському регіоні – з 50 до 52,3 % відповідно [1; 2]. Звідси витікає, що виробництво харчових продуктів в регіоні буде активно розвиватись найближчими 10 роками.

Основні проблеми, які негативно впливають на конкурентоспроможність харчової промисловості і звужують перспективи розвитку всього

агропромислового сектору Причорноморського регіону:

- нерівномірність соціально-економічного розвитку, зокрема харчової промисловості, в межах причорноморської смуги;
- проблема енергозабезпечення, якісного водопостачання, водовідведення;
- незадовільний стан транспортної інфраструктури, недостатнє забезпечення потужностями та інфраструктурою для зберігання, постачання і реалізації сільськогосподарської продукції та обслуговування експорту;
- критична зношеність основних виробничих засобів харчової промисловості, сільського господарства і систем зрошування угідь (60–80 %);
- рівень інвестицій в основний капітал харчової промисловості обмежений, довгострокове кредитування агропромислового сектору незначне;
- організація і структура агробізнесу не відповідає ринковим вимогам, значної частини аграрної продукції вироблено в господарствах населення;
- низька диверсифікація агропромислового експорту, в структурі експорту переважають товари з низьким рівнем переробки і доданої вартості;
- занепад рибного господарства в Причорноморському регіоні;
- низька конкурентоспроможність аграрних і переробних підприємств;
- посушливість і зниження родючості земель внаслідок недостатніх природоохоронних і агротехнічних заходів у землекористуванні;
- неефективна державна політика.

Покращення доступу на ринок ЄС після підписання Угоди про асоціацію з ЄС і стійка тенденція збільшення попиту на продовольство у світі створює нові можливості для зростання виробництва харчових продуктів Причорноморського регіону. Основні напрями розвитку і підвищення конкурентоздатності харчової промисловості в Причорноморському регіоні:

- розвиток транспортної інфраструктури, покращення енергопостачання і водопостачання;
- збільшення випуску і експорту високосортної пшениці, кукурудзи і ячменю, удосконалення процедур моніторингу і тестування експорту зерна і

насіння олійних культур, гармонізація стандартів з визначення сортів зернових;

- виробництво і експорт продукції з високим рівнем переробки і доданої вартості, виконання виробниками і експортерами вимог безпеки і якості;

- кооперація середнього і малого бізнесу в АПК, розвиток приватних і кооперативних підприємств у сфері агросервісу, переробки і збуту продукції, створення агропромислових кластерів на основі сировинної бази регіону;

- подальший розвиток великотоварних підприємств, зокрема вертикально інтегрованих холдингів, які займаються виробництвом і збутом продукції та контролюють повний ланцюг створення вартості, особливо в цукровому господарстві, свинарстві, птахівництві і виробництві м'ясопродуктів;

- стимулювання створення сучасної інфраструктури агарних ринків – оптових ринків, торгових домів, розвиток біржової торгівлі;

- створення акредитованих за міжнародними стандартами центрів сертифікації продукції АПК в регіоні;

- залучення інвестицій у впровадження сучасних технологій зберігання сільськогосподарської продукції, у матеріали, технології та обладнання для фасування, пакування і маркування харчових продуктів і напоїв, розбудову фізичної інфраструктури, елеваторів, перевалочних потужностей в портах регіону;

- створення потужностей для зберігання і переробки овочів;

- створення рибальсько-відтворювальних комплексів, удосконалення контролю за використанням водних біоресурсів відповідно до міжнародних правових норм, розвиток транскордонної співпраці у сфері рибальства, розвиток аква– і марикультури;

- державна підтримка, просування і сертифікація продукції виноробства на міжнародних ринках, сприяння кластеризації у ланцюгу «виноградарство-виноробство-винний туризм»;

- виробництво екологічно чистих харчових продуктів і продуктів з високими оздоровчими властивостями з овочевих і зернових культур.

Література

1. Регіони України. 2013 рік – стат. зб. Ч. II / Держ. служба статистики України / [за ред. О.Г. Осауленка]. – Офіц. вид. – К., 2014. – 783 с.
2. Статистичний щорічник України за 2013 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – Держ. служба статистики України. – Офіц. вид. – К., 2014. – 534 с.

Вігуржинська С. Ю.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У бізнесі початку ХХІ-го століття поряд з реальним середовищем, в якому традиційно розвивається підприємство, існує паралельний, віртуальний світ. Згідно із словником Вебстера "віртуальність" трактується як дійсна суть або ефект, що не є фактом, проте фактично існуючий або еквівалентний йому.

Поступово затвердився термін "віртуальна економіка", поняття якого інтерпретується неоднозначно. Віртуальна економіка, як свідоме представлення в документах іноді спотворених даних про обсяги виробництва, ціни на продукцію і тому подібне. Цей термін уперше з'явився на пострадянському просторі в середині 90-х років минулого століття і є адаптаційною реакцією неринкового сектора економіки на ринкові реформи.

Разом з цим, існує і інше значення цього поняття. Воно трактується, як віртуальний простір призначених для користувача онлайн-ових ролевих комп'ютерних ігор. Вони відомі під англійською аббревіатурою MMORPG. Такий сенс віртуальної економіки пов'язують з розробкою в 1978 році текстового проекту MUD₁, розрахованого на багато світових користувачів. Сьогодні мільйони учасників ігор у віртуальному просторі мають можливість виконувати різні завдання, брати участь в соціальному житті, виробляти і споживати товари, тобто в цілому вести досить повне і багатогранне життя.

Для оцінки впливу цього явища на традиційну економіку слід зазначити, що згідно з дослідженням, проведеним в США, третина дорослих гравців проводять у віртуальному світі більше часу, ніж на оплачуваній роботі. Ігри

удосконалюються, а кількість учасників росте. Не виключено, що віртуальна економіка в даному розумінні скоро стане істотно впливати як на традиційну економіку, так і на людське суспільство в цілому.

Часто, для позначення господарської діяльності, здійснюваної за допомогою електронних мереж, разом з поняттям "Virtual economy", у вітчизняній і зарубіжній практиці використовують терміни: мережева економіка (network economy), цифрова економіка (digital economy), електронна економіка (electronic economy або e-Economy).

Технологічно віртуальна економіка є простором, в якому юридичні і фізичні особи можуть контактувати між собою з приводу спільної діяльності. Близькими по суті до віртуальної економіки являється таке поняття, як електронний бізнес (electronic business, e-Business). Інтернет-бізнес це – бізнес, заснований на використанні інформаційних технологій, спрямований на те, щоб забезпечити оптимальну взаємодію ділових партнерів і створити інтегрований ланцюжок доданої вартості. Електронний бізнес включає: продажі, маркетинг, фінансовий аналіз, платежі, пошук співробітників, виявлення користувачів і підтримку партнерських стосунків.

Стало реальністю явище, що іменується "електронною комерцією" (electronic commerce, e-Commerce). Воно характеризує бізнес, заснований на інформаційних технологіях. Електронна комерція припускає, зокрема, відкриття сайту або віртуального магазину в Інтернеті; використання електронної реклами і маркетингу, тому подібне. Одним з різновидів цього бізнесу є електронна біржа (electronic exchange), інша назва комп'ютерна біржа (computer exchange).

До повсякденної практики увійшла система електронних платежів (electronic payments system, transfer system – EFTS). У широкому сенсі - це система розрахунків, установа контрактів і переказу грошей за допомогою засобів комунікації. У вузькому сенсі – комплекс апаратних і програмних засобів, призначених для здійснення безготівкових і інших кредитно-фінансових операцій. Частковим прикладом цієї системи є електронні гроші як

форма організації грошового обігу в асоціації інформаційних мереж.

Сьогодні особливе прикладне значення має термін "віртуальне підприємство". Концепцію віртуалізації підприємств пов'язують з публікацією монографії У. Девідоу і М. Мелоуна "Віртуальна корпорація" [1]. Проте раніше термін "віртуальне підприємство" запропоновано Дж. Хопландом з фірми DEC, який скористався аналогією з поняттям віртуальний комп'ютер. У цьому «пристрої» жоден процес не може монополювати який-небудь ресурс, а усі системи вважаються потенційно призначеними для спільного користування. Такий підхід до використання просторово розподілених ресурсів на користь виконання загальної роботи став загальновизнаною основою трактування віртуального підприємства.

Сьогодні устоялася думка, що віртуальне підприємство означає комп'ютерно-інтегровану організаційну структуру, що об'єднує неоднорідні ресурси, розташовані в різних місцях. Віртуальне підприємство характеризується такими властивостями, як децентралізація (розосередженість) і наявність механізмів формування нових організаційних структур, здатність швидко адаптуватися до вимог ринку, що змінюються, саморегулювання і самоорганізація, координація і взаємодія на основі узгодженого з партнерами по бізнесу управління бізнес-процесами і ресурсами.

У загальному випадку, простір віртуалізації підприємства включає три основні категорії:

- ринок товарів і послуг, існуючий на основі комунікаційних і інформаційних можливостей Інтернету (віртуальний ринок);
- відображення і імітація реальних розробок і виробництва в кібернетичному просторі, який одночасно є і інструментом, і середовищем (віртуальна реальність);
- віртуальні (мережеві) організаційні форми.

Прийнято виділяти два основні класи віртуальних підприємств: віртуальні корпорації і віртуальні товариства. Віртуальна корпорація є електронним об'єднанням ресурсів різного типу - фінансового, технологічного,

людського (зокрема, інтелектуального) на користь максимально повного задоволення вимог замовника. Часто віртуальна корпорація формується у вигляді основного віртуального підприємства з мережею дочірніх віртуальних філій, відділень т.п. Віртуальне товариство є комп'ютерною інтегрованою організацією осіб, що разом виконують спільну роботу і які координують дії з метою отримання прибутку, будучи географічно віддаленими один від одного.

Віртуальні підприємства відрізняються безперечними конкурентними перевагами. Використовуючи розвинену систему аутсорсингу і нові методи електронних комунікацій вони істотно скорочують час і вартість циклу створення нового продукту. При цьому їм властиві гнучка адаптація до зміни довкілля і зниження бар'єрів виходу на нові ринки.

Прикладами практичної реалізації ідей віртуального підприємства служать об'єднання зусиль комп'ютерних фірм Apple і Sony, європейський консорціум Airbus Industries. Очевидно, що в майбутньому значення віртуального бізнесу зростатиме, а доля таких підприємств в економіці країн поступово стане синонімом прогресу.

Література

1. Davidow W. The Virtual Corporation: Structuring and Revitalizing the Corporation for the 21st Century / W. Davidow, M. Malone. – N-Y: Harper Collins, 1992. – 322 p.

Волкова С.Ф.,

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Мировой рынок продовольствия является важной составляющей мировой экономики. Именно данный рынок является источником продовольственных запасов в мире.

Производство продовольствия неразрывно связано с понятием аграрного сектора экономики – это важнейшая сектор любой национальной экономики,

удовлетворяющая спрос на продовольствие со стороны населения. Реализация результатов агропродовольственной сферы на мировом рынке связана напрямую с ценообразованием на продовольственные товары. С этой точки зрения, мировой рынок это рынок экспортных продуктов, произведенных в лучших условиях наиболее эффективными производителями и реализуемых по приемлемым для производителя ценам.

Эффективность деятельности агропродовольственной сферы напрямую зависит от мер по стимулированию ее развития со стороны государства.

Украина вошла в тройку крупнейших мировых экспортеров зерна в 2013–2014 маркетинговом году, поставив за пределы страны 32,3 миллиона тонн продукции. Зерновые отправляются на экспорт более чем в 50 стран. Главными направлениями для государства являются уже традиционные рынки Испании, стран Европейского Союза, на севере Африки (Тунис и Египет) и Ближнего Востока (Сирия и Израиль) [1; 2].

Продвижение Украины на мировые рынки зерна и возрастающая конкуренция на них требует кардинальных изменений государственной политики в отечественном аграрном секторе, а именно, зерновом хозяйстве. Главными составляющими этой политики должны стать отказ от чрезмерного вмешательства и административного давления непосредственно на участников зернового рынка (лицензирование, квотирование, пошлины и т.д.), реализация действенных мер содействия экспорту отечественной аграрной продукции, в частности зерна, создание прозрачного инвестиционного климата и законодательной защиты инвестиций.

Мировое сельское хозяйство в настоящее время является главным пользователем плодородной территории Земли, запасов пресной воды и многих ресурсов. И если до недавнего времени главным критерием его эффективности считались продовольственная безопасность и рентабельность, то к началу XXI столетия все большее внимание стали уделять влиянию сельскохозяйственного производства на окружающую среду (истощение

почвы, ее эрозия, загрязнение подземных вод, сокращение видового разнообразия и пр.).

Главная трудность, стоящая при этом перед обществом и учеными, заключается в том, что экономика масштабной деградации природной среды, обычно обусловленная нарушением севооборота, а также использованием средств и технологий химико-техногенной интенсификации не поддается точной денежной оценке, запаздывает во времени и не является составной частью рынка.

Действующая химико-техногенная стратегия развития аграрного сектора экономики Украины не только не способна обеспечить значительную часть населения высококачественными продуктами питания, но и оказывает все большее влияние на темпы и масштабы разрушения и загрязнения природной среды. Становится главной причиной кризисного состояния базисных факторов жизнеобеспечения человека (продовольствие, пресная вода, благоприятная среды обитания и пр.).

В течение последних 10 лет резко возросли площади под посев сои, рапса и семян подсолнечника.

По данным Госстата [3] по состоянию на 1 августа 2014 года рост производства культур (за первые семь месяцев 2014 года в сравнении с аналогичным периодом прошлого года составил только по семенам подсолнечника и рапса – 721,4%;

При этом уровень рентабельности выращивания на экспорт – подсолнечника до 170 %, сои до 140 % рентабельности, рапса до 140 % рентабельности, кукурузы до 140 % .

Украина постепенно наращивала свой экспорт: с 2003 по 2013 год прирост составил 177 % [4].

Хищническая эксплуатация природных ресурсов, обеспечившая экономическое процветание лишь узкому кругу «избранных» компаний, создала реальную угрозу экологической и экономической катастрофы для Украины.

Аграрный сектор экономики на протяжении всего периода рыночных трансформаций, не имея практически никакой поддержки от государства, обеспечивал производство более половины, а в отдельные годы - до двух третей валовой продукции сельского хозяйства. Хозяйства населения являются основными поставщиками продукции массового повседневного потребления на внутренний продовольственный рынок. Ими производилось: 82 % молока, 52 % мяса, 78 % шерсти, 97 % меда, 98 % картофеля, 86 % овощей, 85 % плодов и ягод. Кроме этого, хозяйства населения выполняют важные общественные функции: самообеспечение продуктами питания, самозанятости граждан, формирования доходов домохозяйств, экономической базы

То обстоятельство, что затраты ресурсов и энергии на единицу сельскохозяйственной продукции в условиях Украины нередко выше, чем в США и странах Западной Европы, лишь предопределяет объективную необходимость больших государственных дотаций для обеспечения расширенного воспроизводства отечественного агропромышленного сектора.

. В США, Западной Европе, Японии, других развитых странах государство использует обширный арсенал экономических и административных мер по поддержке и защите аграрного сектора экономики, сельхозпроизводителей. Подобные меры осуществлялись и в СССР. Однако при проведении неолиберальных рыночных реформ в 90-е годы был принят курс на свертывание государственной поддержки сельского хозяйства Украины, приватизацию и раздробление крупных хозяйств, ликвидацию отечественного сельхозмашиностроения, были широко открыты ворота для импорта продукции аграрного сектора и сельскохозяйственной техники. К этому следует добавить, что ряд отраслей пищевой промышленности фактически находится под контролем олигархической верхушки, преследующих свои корыстные интересы.

Количество занятых в сельскохозяйственном секторе Украины стабильно на протяжении 2000-х годов превышает 15 % от числа всех занятых в экономике. Это меньше, чем, например, в Бразилии (20 %), Египте (27 %), но

значительно больше, чем в странах с развитым аграрным сектором. Так в США занятых в сельхоз. отрасли – 2% , в страны западной Европы (во Франции – 2 %, в Италии – 5 % от числа всех занятых в экономике) [4].

С производительностью труда в украинском сельском хозяйстве тоже не очень хорошо. Она в разы ниже не только, чем аналогичный показатель в странах развитого Запада, но и значительно отстает от производительности, например, Польши. В сравнении с этой страной, в Украине производительность труда на одного работающего в сельском хозяйстве ниже более чем в три раза. И разрыв в производительности труда в аграрном секторе в сравнении с Польшей произошел как раз за последние двадцать лет независимости и отсутствия в Украине реформ.

Низкий уровень производительности труда обуславливают изношенные производственные фонды, использование устаревших технологий, недостаточность систем мотивации труда, отсутствие достойных условий труда и отдыха персонала сельскохозяйственных предприятий, недостаточно развитая инфраструктура сельской местности. Труд наемных работников в сфере сельского хозяйства – один из самых дешевых в Украине (средняя зарплата составляет 2500 гривен). Указанные факторы не только снижают производительность труда, но и качество сельскохозяйственной продукции, которое не может обеспечиваться изношенной техникой и увеличением затрат сырья и энергетических ресурсов. Поэтому и условия хозяйствования в аграрном секторе нашей страны носят преимущественно экстенсивный характер.

Обновление аграрного сектора невозможно без возрождения отечественного сельхозмашиностроения, без проектирования, производства, поставок и технического обслуживания комплексов технических средств и технологий. Без радикального улучшения положения дел в аграрной науке, в кадровом и информационном и техническом обеспечении аграрного сектора невозможно освоить радикальные инновации, обеспечить конкурентоспособность агропромышленной продукции.

В сфере животноводства добиться успеха сложнее. Эксперты предупреждают, что для старта серьезного фермерского хозяйства нужно вложить очень большой ресурс. Особенно это касается производства свинины и птицы. В первом случае необходима огромная кормовая база, а во втором – новичку придется вложить миллионы долларов для того, чтобы наладить большой рынок сбыта. Все это усложняет запуск новых проектов среднего бизнеса в этой сфере.

Отсутствие рыночной инфраструктуры и политики поддержки сбытовых сельскохозяйственных кооперативов сдерживает движение продукции до потребителя от личных крестьянских хозяйств, снижает их товарность и инвестиционные возможности расширения производства.

Для повышения прибыльности экспорта отечественной аграрной продукции необходимо изменить действующую модель и в целом стратегию аграрного экспорта с учетом процессов, которые могут происходить на мировом рынке продовольствия.

Необходимо разработать государственную концепцию развития экспорта аграрной продукции на ближайшее десятилетие. В основе этой концепции должна лежать государственная программа развития аграрного сектора экономики, учитывающая имеющиеся на мировом продовольственном рынке ожидания и должна быть направлена на:

- научно-обоснованные системы ведения сельского хозяйства,
- увеличение экспорта продукции отечественной пищевой промышленности,
- развитие отрасли мясного и молочного скотоводства,
- поддержку малого предпринимательства, представленного на селе личными крестьянскими хозяйствами населения.

Следует переориентировать пищевую промышленность на преимущественное использование продукции отечественного сельского хозяйства, а торговлю — на продажу отечественных продуктов. При этом

обновление всех отраслей и сфер аграрного сектора должно осуществляться по взаимосогласованной стратегии.

Литература

1. Перспективы отечественного АПК в свете прогнозов мирового рынка продовольствия / Кириленко И.Г., Демьянчук В.В. // Экономика АПК. – 2015. – № 1. – С. 21.
2. Тенденции на мировых региональных рынках зерна и перспективы Украины / Кириленко И.Г., Демьянчук В.В., Андрущенко Б.В., Жигадло
3. Державна служба статистики України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>).
4. OECD-FAO Agricultural Outlook 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agri-outlook.org> В.С., Сикачина А.В. // Экономика АПК. – 2013. – № 2. – С. 33.

Голынская А.И.,

*магистрант кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

АНАЛИЗ ПРОЕКТА УТИЛИЗАЦИИ ПАРОГАЗОВОЙ СМЕСИ, ОБРАЗУЮЩЕЙСЯ В ПРОЦЕССЕ БРОЖЕНИЯ ВИННОГО СЫРЬЯ

Парогазовая смесь, образующаяся в процессе брожения винного сырья, содержит в себе 3 основных компонента – водяной пар, пары спирта и углекислый газ. Концентрация последнего в этой смеси достигает 80 %. Поэтому основной идеей проекта является именно сбор и последующие использование и реализация углекислого газа.

В перечне пищевых добавок углекислый газ маркируется как E290 (диоксид углерода). Он применяется в пищевой промышленности в роли консерванта, регулятора кислотности и антиоксиданта, для увеличения срока хранения продуктов, для карбонизации, сатурации, как вытесняющий газ при производстве напитков и т.д [5, с. 24].

Проблема экологии не теряет актуальность уже в течении нескольких десятилетий. Среди 200 стран Украина занимает 23 место с показателями в 324 млн тонн выбросов углекислого газа. Выбросы на душу населения составляют

6,1 т. В Украине не достаточно развита система очистки и утилизации выбросов. На промышленность приходится 21 % выбросов CO₂ против 16 % в мире.

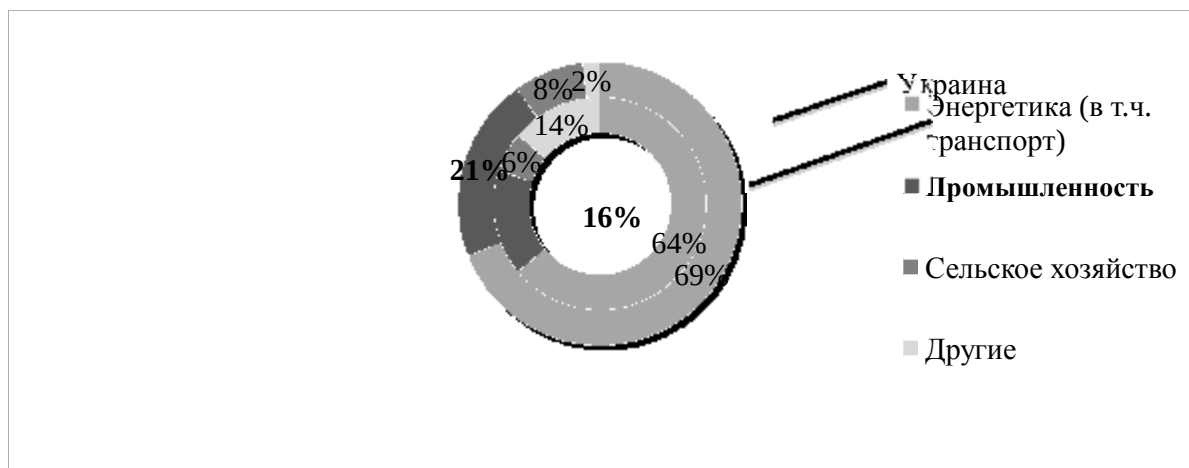
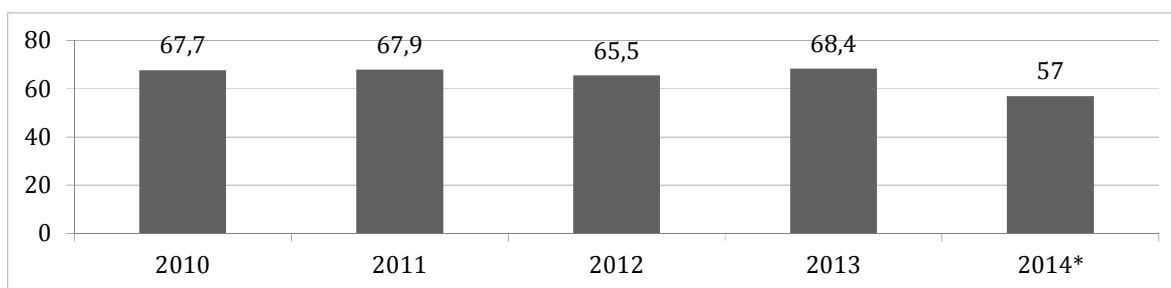

Рис. 1. Структура источников загрязнения атмосферы углекислым газом в Украине и мире

Углекислый газ довольно широко применяется в пищевом производстве. Однако на сегодняшний день используемый газ является техническим газом, полученным путем сжигания топлива и очищения образующейся парогазовой смеси сложными химическими соединениями. Контакт с таким газом относительно безопасен для человека, однако газ, получаемый разрабатываемым методом во всех аспектах является лучшим. Газ, добытый из продуктов брожения винного сырья, является полностью чистым пищевым газом, не проходит обработку множеством сложных и опасных химических соединений. А также, преимуществом данного метода является то, что концентрация CO₂ в получаемой парогазовой смеси может составлять до 80 % против максимальных 15% при традиционном методе производства [1, с. 82].

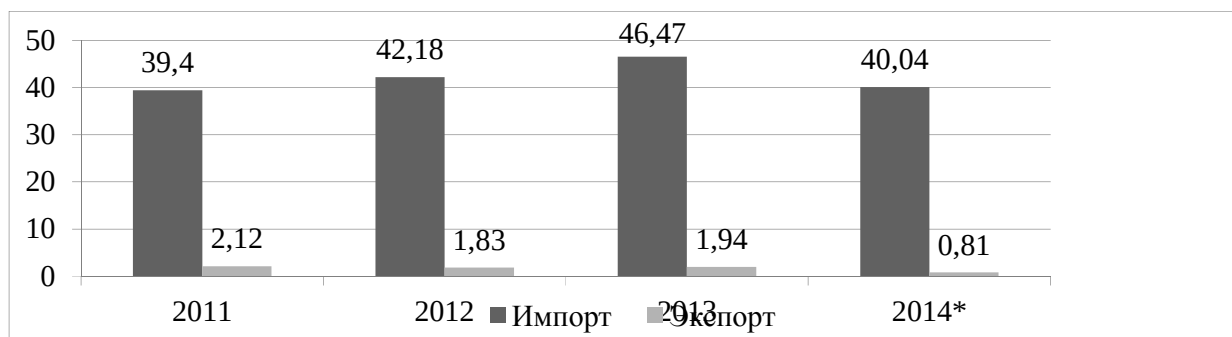
В денежном выражении производство углекислоты сократилось почти на 18 % [2].

*данные взяты без учета временно оккупированной территории АР Крым

Рис. 2. Динамика производства диоксида углерода в Украине
в 2010–2014 г.г.

Отрасль является импортозависимой. Структура экспорта и импорта – 5 % к 85 % от общей емкости рынка [4]. Основными экспортерами являются металлургические предприятия, а самыми крупными поставщиками для Украины являются Россия, Турция, Китай, Иран.

*данные взяты без учета временно оккупированной территории АР Крым

Рис. 3. Динамика экспорта и импорта диоксида углерода в Украине
в 2011–2014 г.г.

Таблица

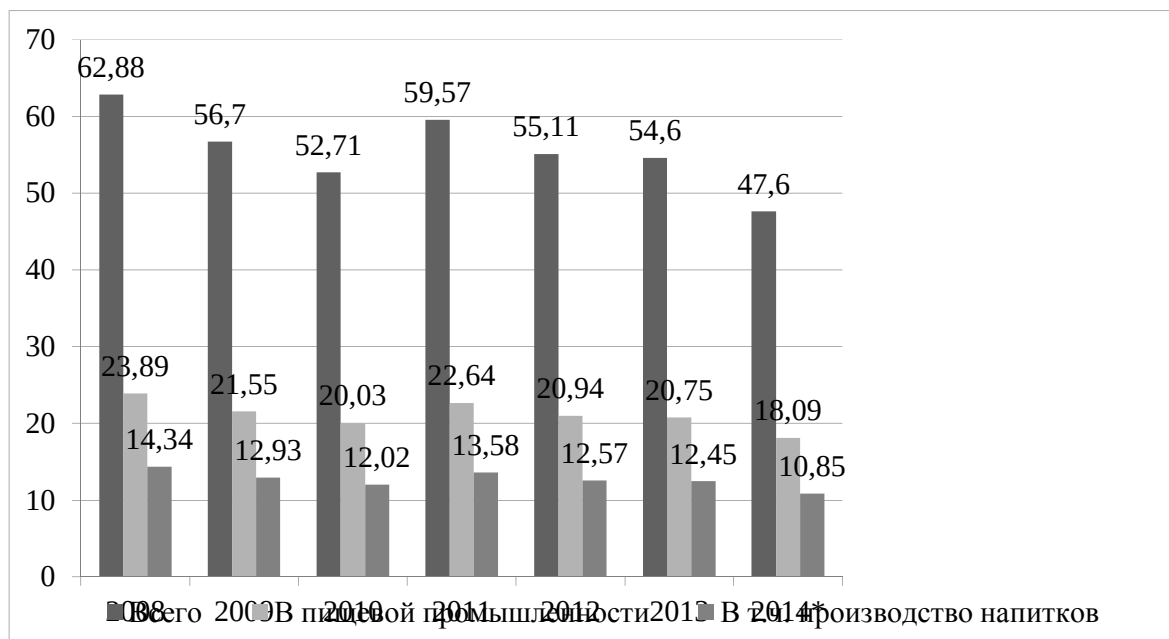
Емкость украинского рынка диоксидауглерода в 2013–2014 г.г.**

	В денежном выр., млн.грн				В натуральном выр., тыс.тонн			
	2013	%	2014*	%	2013	%	2014*	%
Производство	68,4	18,39	57	17,57	10,03	18,39	8,36	18,39
Импорт	316,8	85,16	273	84,14	46,47	85,16	40,04	85,16
Экспорт	13,2	3,55	5,55	1,71	1,94	3,55	0,81	3,55
Емкость рынка	372	100	324,45	100	54,57	100	47,59	100
Темп роста	-12,78%							

*данные взяты без учета временно оккупированной территории АР Крым

** диаграмма рассчитана и составлена автором на основе данных [2; 4].

Потребление CO₂ сокращается, прогноз на будущие годы подтверждает установившуюся тенденцию к спаду, однако выход на рынок нового продукта способен изменить ее.

*данные взяты без учета временно оккупированной территории АР Крым

** диаграмма рассчитана и составлена автором на основе данных [3].

Рис. 4. Потребление диоксида углерода в пищевой промышленности Украины, тыс. тонн**

Внедрение анализируемого проекта позволит значительно снизить себестоимость продукции, при производстве которой используется углекислый газ. Во-первых на винодельческих предприятиях, где будет применяться технология, расходы на закупку углекислого газа со стороны ликвидируются полностью, т.к. всего 5–10 % получаемого газа хватит для того, чтобы покрыть собственные нужды [6, с. 11]. Во-вторых в целом сократится доля импорта данного вида газа, что, как никогда, актуально сейчас, в связи с нестабильным курсом национальной валюты в Украине.

Литература:

1. Герасименко, В.В. Производство диоксида углерода на спиртовых заводах / В.В. Герасименко. – М: Пищ. пром-сть, 1980. – 272 с.
2. Объем реализованной промышленной продукции по видам деятельности в Украине, Государственный комитет статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

[http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ 2013/pr/orp/orp_u/orp0315_u.html](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ%2013/pr/orp/orp_u/orp0315_u.html)

3. Обзор украинского рынка безалкогольных напитков [Электронный ресурс]. Режим доступа: [http://pavtrade.com/news-analytic/ukrainskij-rynok-bezalkogolnyx-napitkov _539](http://pavtrade.com/news-analytic/ukrainskij-rynok-bezalkogolnyx-napitkov_539)

4. Товарная структура внешней торговли Украины, Государственный комитет статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0315_u.html

5. Пименова, Т.Ф. Производство и применение сухого льда, жидкого и газообразного диоксида углерода / Т.Ф. Пименова. – М.: Легкая и пищ. пром-сть, 1982. – 208 с.

6. Симоненко, Ю.М. Применение технических газов в пищевых технологиях / Ю.М. Симоненко // Технические газы – 2014. – № 2.

Дідух С.М.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА НАПОЇВ В ПЕРЕХІДНИХ УМОВАХ

Економіка України перебуває у фазі спаду. Обсяги виробництва промислової продукції зменшуються 30 місяців поспіль, індекс споживчих цін на товари та послуги у квітні 2015 року по відношенню до квітня 2014 року склав 160,9 %, а на продукти харчування та безалкогольні напої – 153,7 %. При цьому знижується економічна та інвестиційна активність: обсяг капітальних інвестицій за підсумками 2014 року знизився на 24,1 % порівняно із 2013 роком, обсяг обороту роздрібної торгівлі за січень-березень 2015 року знизився порівняно із січнем-березнем 2014 року на 23,9 % [1].

Загальні економічні умови є несприятливими для бізнесу. Підприємства, що виробляють продукти харчування та напої не є виключенням. Обсяг виробництва продуктів харчування у січні-березні 2015 року знизився порівняно із відповідним періодом 2014 року на 11,3 % [1]. Найбільший спад зафіксовано за такими видами діяльності:

– перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків – 33,4 %;

- перероблення та консервування фруктів і овочів – 19,9 %;
- виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – 18,4 %;
- виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів – 20 %.

У 1 кварталі 2015 року зафіксовано зростання обсягів виробництва лише цукру (на 131,7 %), виноградних вин (45,8 %) та тютюнових виробів (6,4 %) [1].

Серед несприятливих факторів кон'юнктури для харчових підприємств можна виділити такі:

1. Зниження обсягів виробництва через втрату виробничих потужностей на тимчасово окупованих територіях Криму, Донецької і Луганської областей. Наприклад, компанія "Авангард" (найбільший виробник яєць в країні) закрила птахофабрики "Червоний прапор" (село Червоний прапор, Луганська область) і "Інтербізнес" (село Берестове, Донецька область) через напружену ситуацію в регіоні. При цьому частині харчових підприємств вдалось перенести виробництво (ТМ «Коктебель» – ТМ «Бахчисарай», ТМ «Інкерман» тощо).

2. Суттєве зниження купівельної спроможності населення, зміна структури витрат домогосподарств. Українці змушені заощаджувати у складних економічних умовах, що призводить до зниження обсягів споживання харчових продуктів.

3. Часткова втрата російського ринку при тому, що повноцінний вихід на ринок країн ЄС не відбувся через наявність нетарифних обмежень. Харчові підприємства країни виявились неготовими до виходу на величезний європейський ринок ні за якістю продукції, ні за технічними умовами виробництва.

4. Збільшення собівартості виробництва через подорожчання енергоносіїв та усієї імпортової сировини. Трикратна девальвація гривні докорінно змінила економічний ландшафт країни.

5. Суттєве зростання вартості імпортного обладнання, що не дає змогу проводити модернізацію виробництва.

6. Відсутність інвестиційних ресурсів підприємств через високу вартість

кредитів, зниження кредитних рейтингів українських підприємств та падіння вартості їх акцій.

Очевидно, що у найближчій перспективі найбільш ймовірним є збереження несприятливих економічних чинників, перерахованих вище. Базовими стратегіями виробників продуктів харчування у цей період будуть «виживання» та «збереження економічного потенціалу». Також очевидно, що така складна ситуація потребує нестандартних рішень. На нашу думку, слід зосередитись на чотирьох невідкладних першочергових напрямках розвитку.

По-перше, провести оптимізацію витрат шляхом підвищення енергоефективності, заміни дорогої імпоротної сировини більш дешевою українською (без втрати якості) та банальної економії ресурсів.

По-друге, працювати над збільшенням експорту продукції до країн Азії та СНД. За рахунок девальвації гривні у доларовому еквіваленті українські продукти харчування стали дешевшими та можуть посилити свої конкурентні позиції на певних регіональних ринках. Тим більше, успішно працюють на цих ринках численні українські кондитерські, олійножирові, консервні підприємства.

По-третє, необхідним є швидкий та ініціативний перехід до європейських стандартів виробництва харчових продуктів. Для цього необхідним є поєднання зусиль бізнесу, держави, наукової спільноти. Досвід провідних українських підприємств свідчить, що вихід на ринок ЄС є витратним, довготривалим, але можливим і перспективним напрямком розвитку.

Четвертим пріоритетним напрямком розвитку має бути вертикальна інтеграція, утворення агропромислових об'єднань. Практика останніх років ясно продемонструвала, що підприємства, які входять до агрохолдингів мають більш стабільний збут продукції, підтримку материнської структури у періоди економічного спаду, а також доступ до інвестиційних ресурсів. При цьому закордонні інвестори більш охоче інвестують в вертикально інтегровані українські компанії.

Концентрація на запропонованих напрямках розвитку дозволить, на нашу

думку, не лише успішно пройти перехідний період економічного спаду, але і закласти підґрунтя майбутнього зростання української промисловості із виробництва харчових продуктів та напоїв.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

Карпенко В.А.,

*магістрант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РИБОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Рибопереробка і аквакультура відіграють важливу роль як у забезпеченні споживачів якісною і різноманітною рибною продукцією, так і у вирішенні економічних завдань, поставлених перед рибопереробним комплексом України: зростання валового галузевого продукту, появу нових висококваліфікованих робочих місць, формування попиту на наукові дослідження і інноваційні розробки, в тому числі і фахівців Одеської національної академії харчових технологій.

Відсутність чітких стратегічних позицій знижує ефективність діяльності регіональних рибопереробників, створює загрозу їх стагнації та банкрутства. Саме стратегія є однією з основних умов сталого розвитку і підтримання конкурентоспроможності підприємства на довготривалу перспективу.

Ресурсні можливості рибопереробного комплексу повинні стати основою стратегічного потенціалу розвитку. Стратегічний потенціал відображає економічні можливості підприємств, які можуть бути використані для досягнення стратегічних цілей [1, с. 68].

Нині спостерігається вплив низки несприятливих факторів, діяльність яких призводить до негативних наслідків в рибопереробній галузі в цілому. У зв'язку з анексією Криму, Україна втратила дві третини свого вилову риби. Зокрема, у 2013 році в Україні було виловлено 216 тис. тонн риби. При цьому,

82 тис. тонн було виловлено в Азово-Чорноморському басейні, з яких 52 тис. тонн – кримськими рибалками, що становило орієнтовно 65 % вилову риби в регіоні. На додачу, 98 тис. тонн риби було виловлено Чорноморським флотом у світовому океані, а це 100% вилову в океанських водах. Якщо додати ці цифри, то на частку Криму припадає близько 150 тис. тонн, а це – дві третини всього вилову. На тлі першої проблеми впливає і друга, а саме – збільшується обсяг імпорту риби. Через те, що обсяг імпортової продукції досить значний, виявляється високий рівень залежності цін на рибу в Україні від коливань іноземних валют. Вже зараз простежується збільшення цін виробників на рибні консерви (станом на лютий 2015 року в переробці та консервуванні риби, ракоподібних і молюсків, продукція подорожчала орієнтовно на 55 % у зв'язку з ростом валютного курсу, інфляцією та нестабільною ситуацією в країні [3].

Для нівелювання зазначених негативних факторів розвитку, потрібно залучитися підтримкою держави та звернути увагу на необхідність застосування стратегічного планування. Стратегічне планування розвитку рибогосподарського комплексу України має враховувати глобальні зміни умов здійснення рибогосподарської діяльності. За оцінкою фахівців у XXI сторіччі світове рибальство, як і рибальство окремих країн, буде розвиватися під впливом таких провідних чинників:

- коливання чисельності найбільш масових об'єктів промислу в залежності від глобальних кліматичних змін;
- використання недоосвоєних промислів масових пелагічних видів гідробіонтів (ставриди, сардини, анчоусу, крилю та ін.);
- жорстка конкуренція за сировинні ресурси і ринки збуту рибних товарів;
- прискорений розвиток аквакультури у внутрішніх природних і штучних водоймах, а особливо – фермерства у прибережній морській смузі та у виключних економічних зонах країн;
- вихід експериментальної марикультури за межі економічних зон – у відкриту частину Світового океану;

- активізація природоохоронного руху за закриття для рибальства ділянок в різних акваторіях Світового океану;

- націоналізація морських водних біоресурсів і повсюдне регулювання рибальства у відкритих районах Світового океану, уведення жорсткого міжнародного контролю за промислом;

- форсоване прийняття нових міжнародних правових документів (конвенцій, кодексів, угод і т. ін.), що мають обов'язковий або строго рекомендаційний характер для всіх держав, які використовують морські живі ресурси у своїх економічних зонах та у відкритих районах Світового океану [4, с. 51].

В якості основної базисної стратегії розвитку вітчизняного рибного господарства можна запропонувати стратегію концентричної диверсифікації. Суть даної стратегії полягає в тому, що економічний розвиток здійснюється за рахунок розвитку таких галузевих секторів: рибальства та аквакультури (рибництва), в складі якої виділяється марикультура – молодий і перспективний для України напрямок рибогосподарської діяльності.

Марикультура – розведення та вирощування морських риб та інших водних живих ресурсів у спеціально створених штучних умовах або визначених для цього ділянках прибережної смуги моря.

Аквакультура – розведення та вирощування риби та інших водних живих ресурсів у спеціальних штучних умовах або визначених для цього рибогосподарських водних об'єктах [2, с.15]. Переваги марикультури (морського рибництва) у порівнянні з виловом дикої риби складаються в меншій собівартості виробництва одиниці продукції, можливості управляти смаковими якостями, нівелюванні фактора сезонності рибальства і т. ін.

Продукти марикультури є величезним резервом для одержання цінного харчового білка, лікувально-профілактичних препаратів, кормових добавок, стимуляторів для тваринництва й інших цілей. Розвиток марикультури для України може стати вагомим фактором, що поліпшить загальний стан досліджуваної галузі. Як варіант, пропонується звернути увагу на вирощування

таких представників марикультури як мідії, устриці, креветки, рапани тощо. Вирощуванню цих гідробіонтів сприяють зручні фізико-географічні умови Одеської, Миколаївської та Херсонської областей. Стратегія передбачає створення штучних умов (ферм), котрі будуть спеціалізуватися на вирощуванні мідій, устриць та креветок.

Можна застосувати стратегію інтегрованого росту (вертикальної диверсифікації), що передбачає створення рибопереробних потужностей. Також, як варіант можна звернути увагу на внутрішнє рибництво, якщо держава передасть його у приватну власність.

Україна багата на природні ресурси та володіє достатніми умовами для розвитку рибопереробної галузі, проте невміння правильно використовувати ресурси та недостатність державної підтримки в цілому негативно вплинули на її розвиток. У зв'язку з цим, виникає необхідність застосування рішучих дій по розробці ринкової стратегії розвитку підприємств рибопереробної галузі України. Слід зазначити, що покращення ситуації можливе лише за рахунок комплексного підходу до зазначеної проблеми. Надані рекомендації можуть покращити стан рибопереробної галузі та допоможуть їй перейти на новий етап розвитку, що сприятливо позначиться на забезпеченні населення імпортозамінною рибною продукцією.

Література

1. Бачевський Б.Є., Заблудська І.В., Решетняк О.О. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2009. – 400 с.
2. Загороднюк О.В. Формування та розвиток ринку риби і рибної продукції України. Автореферат дис. канд. екон. наук: 08.00.03 – Економіка і управління національним господарством. – К: Нац. Академія аграрних наук. Нац. Наук. Центр «Інститут аграрної економіки» – 2012. – 20 с.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Самофатова В.А., Фалюта Г.І. Аналіз перспектив розвитку рибопереробної галузі України // Економіка харчової промисловості. Науковий журнал ОНАХТ. – 2014. – №3(23). – С. 50-52.

Колесник В.И.

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА В СИСТЕМЕ ОПЛАТЫ ТРУДА НА ПИЩЕВЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В свете обостряющихся негативных явлений в экономике Украины, значительно выросла роль реально функционирующих предприятий пищевой промышленности, являющихся одним из основных элементов продовольственной безопасности страны. В рамках проводимых сегодня антикризисных мероприятий существенное место занимает комплекс мер по повышению эффективности системы стимулирования труда на пищевых предприятиях. Немалую помощь в решении этой важнейшей задачи может оказать накопленный в течение последних десятилетий опыт ряда развитых зарубежных стран, прежде всего Европы и США, применимый с учетом специфики предприятий пищевой промышленности Украины.

Прежде всего, следует отметить сложившиеся тенденции в системе оплаты труда наемных работников в развитых странах [2]:

- возрастание масштабов систем переменной заработной платы, и ее доли в общем доходе работников;
- возрастание доли групповых форм заработной платы и увеличение их доли в общем доходе работников;
- широкое распространение систем платы за знания и компетенцию;
- развитие гибких систем льгот работникам предприятий.

Так, политика оплаты труда, направленная на увеличение гибкости данной системы и ее реформирование, принимается все большим числом государств ЕС и имеет следующие цели:

- платить лучше, если работа выполнена лучше;
- платить в соответствии с выполненной работой, а не в соответствии с уровнем должности;

- платить в соответствии с уровнем зарплаты в частном секторе на аналогичных должностях;
- платить путем гибкого определения факторов оценки оплаты труда, а не за счет автоматического ежегодного прироста в зарплате;
- децентрализовать систему оплаты посредством разрешения вводить собственные системы градации и оплаты.

Характерно, что отечественная теория и практика оплаты труда базируется в основном на фиксированных тарифных ставках. В период становления в Украине рыночных отношений данная система показала свою неэффективность, и несоответствие требованиям времени [6, с. 56]. Альтернативой может стать опыт развитых стран, которые используют индивидуальные модели оплаты труда, гибкие многофакторные системы поощрения работников. В этом плане может помочь опыт таких стран, как Германия, Япония, США и др.

Так, в Германии, большое внимание уделено вознаграждению за совмещение профессий и дополнительную ответственность. Соответственно, в структуре зарплаты учитываются и такие факторы, как психологическое напряжение и ответственность за организацию работы, ее качество, обеспечение функционирования оборудования [1, с. 5–6]. В политике формирования зарплаты используют системы заслуг. Система «оценки заслуг» предназначена для установления заработной платы работникам одного уровня квалификации с разными показателями качества работы. Факторы, по которым оцениваются работники, могут быть производственными (выполнение норм, уровень брака, использование рабочего времени и т.д.) и личностными (инициативность, трудовая и творческая активность, взятие ответственности за принятые решения, умение работать в коллективе). Среди методов оценки заслуг работников – балльная оценка, анкетирование, экспертная оценка. Интересно, что законодательством ФРГ установлено: рабочие и служащие могут часть заработной платы положить на особый сберегательный счет, который блокируется на срок до 7 лет, после чего работник может

воспользоваться накопленной суммой (так как устанавливается процент накоплений в размере 30 %). Цель этих мер – заинтересовать работников в деятельности предприятия.

Система стимулирования труда и начисления заработной платы в Японии является достаточно гибкой. Она учитывает четыре фактора: возраст работающего, стаж его работы, уровень и результаты труда. Возраст и стаж служат базой для исчисления традиционной личной ставки, а профессиональный разряд и результативность труда – новой трудовой ставки, (так называемая «ставка за квалификацию»). Все возможные варианты сочетания показателей сводятся в соответствующие тарифные сетки. Тарифная сетка в Японской модели оплаты труда строится следующим образом: по горизонтали откладываются значения личной ставки, дифференцированной по возрасту, а по вертикали – по стажу. Ставка конкретного работника находится в точке пересечения соответствующих значений возраста и стажа. Это позволяет работнику в достаточно короткое время значительно повысить свой заработок за счет улучшения результатов [4].

В Японии были выработаны принципиально новые типы тарификации, которые связывали оплату труда не столько с возрастом и стажем, как с конкретными характеристиками работника, с его индивидуальными показателями в труде, со специфическими особенностями квалификации, которые отличают его деятельность от других. Наиболее распространенная система использования двух ставок: основной личной (степень, определяется на основе стажа работы и возраста сотрудника) и трудовой (разряд, соответствующей должности, квалификации работника и результативности труда).

Таким образом, для японских моделей стимулирования труда характерны: дифференциация заработной платы по отраслям; изменение оплаты труда в зависимости от трудового вклада (за счет градации внутри разряда); оплата труда менеджеров связана с результатом работы предприятия (система плавающих окладов). В кризисных условиях для предприятия в первую очередь

снижаются оклады руководителей разного уровня. Бонусы – это квартальные, полугодовые, годовые премии – часто составляют почти половину заработка. Такая политика, во-первых, снижает текучесть кадров (работники опасаются при перемене места работы потерять значительную часть доходов), а во-вторых, в период финансовых сложностей организации нет необходимости освобождать часть работающих – достаточно снизить уровень доплат.

Определённые особенности имеет система стимулирования США. Так, одним из основных способов мотивации является материальное вознаграждение. Оплата труда в американских компаниях часто определяется не результатами труда, а количеством отработанного времени. В США оклады руководителя высшего звена устанавливаются индивидуально с учетом содержания и результатов его работы. На предприятиях существует простая система премирования, которая предусматривает долю работника в фонде премирования, соответствует размеру его оклада в сумме окладов всех работников. Доход работников на американских предприятиях определяется результатами оценки персонала и уровнем предыдущей заработной платы. Одним из действенных методов мотивации в США является создание самоуправляемых групп, которые самостоятельно решают вопросы планирования работ, приема на работу новых сотрудников, проведения совещаний, координации с другими отделами. Члены групп участвуют в совещаниях менеджеров компаний [3, с. 127].

В заключение, кратко отметим те основные элементы зарубежного опыта, на которые отечественным отраслевым предприятиям, разрабатывая и совершенствуя собственные системы оплаты труда, следовало бы обратить внимание в первую очередь:

- вознаграждение за совмещение профессий и дополнительную ответственность;
- система «оценки заслуг» для установления заработной платы работникам одного уровня квалификации с разными показателями качества;
- учет стажа работы на данном предприятии;

- четкая зависимость окладов руководителей предприятия разного уровня от результатов его работы, особенно в кризисных ситуациях;
- создание из инициативных, творческих работников самоуправляемых групп с высоким уровнем оплаты (по результатам труда) для решения важнейших производственных и управленческих задач.

Литература

1. Гарват О.А., «Дослідження світового досвіду регулювання оплати праці в системі стратегічного управління сучасними» – К. Поділля. – 2011. – № 6, Ч. 2. – 24 с.
2. Елена Геннадиевна Жулина, Наталья Алексеевна Иванова. Европейские системы оплаты труда. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://modernlib.ru/books/zhulina_elena/evropeyskie_sistemi_oplati_truda/read/
3. Корніюк О. «Реформування зарплати: нові пропозиції» // Бухгалтерія – К.: «Віпол». – 2008, № 6. – 48 с.
4. Світові тенденції нарахування оплати праці та її обліку [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elibrary.nubip.edu.ua/11653/1/1.Meliankova_St_NUBIP.pdf
5. Юна С. К. «Менеджмент персоналу. Навчальний посібник». – К.: Радуга. – 2010. – 471с.
6. Яковлев Р.А. Поощрительные системы на предприятии. М.: «Информ-центр-Директор» газеты «Экономика и жизнь»; НИИ труда. – 2012. – 56 с.

Крисанов Д.Ф.,

*д.е.н., професор, провідний науковий співробітник
Державна установа « Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Угода про асоціацію (УА–2014) Україна–ЄС була підписана у два етапи (березень і червень 2014 р.), а ратифікована Верховною Радою України у вересні 2014 р. Нині продовжується її ратифікація парламентами країн Співдружності і тепер в очікуванні завершення цього процесу. Згідно розділу ІУ зазначеної Угоди, Сторони протягом перехідного періоду (не більше 10 років після набрання чинності) поступово створюють поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ГВЗВТ). Для успішної реалізації основних

положень Угоди та спрощення доступу до відповідних ринків Сторони будуть розширювати та зміцнювати співробітництво у сфері технічного регулювання, стандартизації, ринкового нагляду, акредитації та робіт з оцінки відповідності з метою гармонізації зазначених систем та формування на їх території «єдиного нормативного простору». Ці задачі покладаються на державу, але їх вирішення сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продовольчого комплексу України та просуванню на ринки Євросоюзу агрохарчової продукції.

Водночас, основний тягар відповідальності за виробництво безпечної та якісної продукції покладається на підприємства аграрного сектора України. Ця проблема активно розробляється з початку 2000-их років, однак практичні успіхи незначні: у межах 20-60% перевірених обсягів продовольчих товарів за різними товарними групами знімалися з реалізації унаслідок недотримання нормативних вимог. Отже, необхідно ґрунтовно проаналізувати тенденції зрушень у виробничому потенціалі підприємств, оцінити реальний стан, диспропорції та перекоси між основними елементами (табл. 1) і на цій основі обґрунтувати перспективні стратегії розвитку та низку практичних заходів, реалізація яких дозволить максимально адаптувати переробно-харчове виробництво до принципів та вимог, що чинні в країнах-членах ЄС.

Навіть аналіз за основними складовими виробничого потенціалу переробно-харчових підприємств – структурою виробників, характеристиками основних засобів (ОЗ), зайнятістю працівників, забезпеченістю сировиною – дозволяє зробити низку важливих висновків, зокрема:

- нарощування вартісних показників ОЗ при стабільності показників їх зношеності свідчить про відсутність позитивних зрушень – відтворювальні процеси погашаються зношувальними і це вказує, за великим рахунком, на «технологічну законсервованість» переробних потужностей;

- двократне зменшення у структурі харчової промисловості кількості великих і середніх підприємств переконливо свідчить про подальшу їх територіальну концентрацію, оптимізацію мережі та адаптацію до ринкових

вимог, однак це не може оцінюватись однозначно: для перспективного розвитку суб'єктів господарювання і для сільського розвитку;

– зменшення майже на 30 % чисельності працівників харчової промисловості при зростанні вартості ОЗ у 2,3 рази, а також враховуючи незначні коливання в індексі виробництва продукції за досліджуваний період свідчить про зростання продуктивності праці, однак при підвищенні фондоємності харчових продуктів. Оскільки у другому періоді (2010–2013 рр.), порівняно з попереднім (2006–2009 рр.), спостерігалися нижчі темпи змін у базових показниках, то необхідно визнати, що роль їх кількісної складової помітно звужується, однак поки що дуже мляво заміщається якісною (технологічними інноваціями, функціональними системами менеджменту, висококваліфікованими працівниками, безпечною та якісною сировиною);

– рівень інноваційного та інвестиційного забезпечення впродовж усього періоду низький і дуже низький, оскільки його індикатор – частка інноваційної продукції, має дуже мізерне значення і практично не впливає на загальні обсяги виробництва та показники її безпечності і якості;

– помітну роль інноваційний чинник відіграє лише в діяльності двох-трьох десятків підприємств харчової промисловості, які до того ж переважно з іноземними інвестиціями та з використанням закордонних технологій тощо.

Таблиця

Динаміка ресурсного забезпечення і трансформацій у виробничому потенціалі переробно-харчових підприємств*

№	Показники	Одиниці виміру	Роки:								2013 до 2006 = %, пп
			2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
			довідка								
1.	Основні засоби виробництва	млн грн	50263	62596	73536	82946	91985	96507	105624	116776	230,6
2.	Зношеність основних фондів	%	48,4	45,6	44,8	44,0	45,7	46,5	47,2	48,5	+0,1
3.	Капітальні вкладення	млн грн	8290	11830	13131	10458	8665	12254	13558	15275	184,2
4.	Витрати на інноваційну діяльність	млн грн	810,9	1729,3	1374,1	1015,0	608,9	933,1	1566,3	1700,7	209,7
5.	З них на придбання інноваційних засобів виробництва	млн грн	485,7	1504,0	1231,1	888,5	509,1	784,1	1235,3	1498,3	308,5
6.	Частка в капітальних вкладеннях (5:3)	%	5,8	12,7	9,4	8,5	5,9	6,4	9,1	9,8	+4,0
7.	Підприємства, що придбали інноваційні засоби виробництва	одиниць	114	208	168	191	204	245	235	231	202,6
8.	Частка таких підприємств, %	%	4,4	8,0	6,5	7,4	8,3	10,3	10,5	10,7	+6,3
9.	Інноваційне забезпечення: - придбано нових технологій	одиниць	76	113	134	114	84	76	113	92	121,1
	- впроваджено нових технологічних процесів	одиниць	74	209	174	181	218	237	268	219	295,9
	- освоєно нових видів техніки**	одиниць	8	3	2	5	14	35	5	9	112,5

	- освоєно нових матеріалів, виробів, продуктів	одиниць	460	403	455	583	473	676	662	742	161,3
	- з них нових для ринку	одиниць	н/д	85	98	104	71	77	71	100	117,6
10.	Прямі іноземні інвестиції	млн дол. США	1274,6	1564,0	1685,9	1924,3	1990,2	2221,9	3039,9	3287,2	+2012,6 (257,9%)
11.	Чисельність штатних працівників,	тис.осіб	566,7	510,0	490,0	440,0	417,9	425,7	415,2	402,4	71,0
12.	З них на великих і середніх підприємствах	тис.осіб	520,0	454,2	436,2	389,7	369,6	380,0	373,0	358,6	69,0
Довідково:											
1.	Загальна кількість підприємств***	одиниць	8379	7387	7100	6800	6551	6559	5768	6407	76,5
2.	З них великих і середніх підприємств	одиниць	2305	н/д	н/д	н/д	1358	1353	1278	1215	52,7
3.	Кількість обстежених за формою №1-інновація підприємств	одиниць	2705	2592	2594	2594	2594	2457	2243	2158	83,3
4.	Частка таких підприємств	%	32,3	35,1	36,5	38,1	39,6	37,5	38,9	33,7	+1,4
5.	Індекс виробництва продукції (до 1990)	%	109,3	117,5	115,0	108,1	111,6	110,9	112,7	106,9	-2,4

* Джерело: Складено й розраховано за матеріалами статистичної звітності підприємств харчової промисловості України за відповідні роки.

** Включає машини, устаткування, апаратів, приладів.

***Включаючи великі, середні , малі (включно з мікропідприємствами) виробництва.

Характеристика буде неповною, коли не відзначити, що у 2014 р. на підприємствах харчової промисловості вже були представлені функціональні системи управління (системи менеджменту або СМ), які перелічені нижче:

– **ISO серії 9000** (остання українська версія **ДСТУ ISO 9001:2009**) – серія міжнародних стандартів, в яких систематизовані вимоги до систем менеджменту якості організацій і підприємств (системи управління якістю). Впроваджено (і сертифіковано) та в стадії розробки (і впровадження) відповідно налічується 385 та 29 систем;

– **ISO серії 14000** (**ДСТУ ISO 14001–97**) – системи екологічного менеджменту (системи управління безпечністю навколишнього середовища). Впроваджено (і сертифіковано) та в стадії розробки (і впровадження) відповідно налічується 12 та 7 систем;

– **НАССР (ДСТУ 4161–2003)** – аналіз небезпечних чинників та критичні точки контролю (системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги). Впроваджено (і сертифіковано) та в стадії розробки (і впровадження) відповідно налічується 202 та 60 систем;

– **ISO 22000:2005 (ДСТУ ISO 22000:2007)** – системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга. Впроваджено (і сертифіковано) та в стадії розробки (і впровадження) відповідно налічується 278 та 66 систем.

Загалом же функціональні СМ сертифіковані на 574 (по одній системі – на 317, по дві – на 217, по три – на 40) підприємствах, а в стадії розроблення та впровадження – на 97 (у сукупності на 671 підприємницькій структурі). Зазначимо, що за оцінками вітчизняних фахівців, в Україні реально функціонує лише близько 20% СМ, тобто їх впровадження носить більшою мірою формальний характер [1, с. 7]. За 2013 р. по харчовій промисловості прозвітувалися 6407 суб'єктів господарювання [2, с. 143, 150], з них великих 89 (середня чисельність працівників 1308 осіб) і середніх 1126 (відповідно 215 осіб) підприємств (усього 1215). Отже, 45% з них – це група потенційних кандидатів для впровадження функціональних СМ.

Але наскільки зазначені підприємства, їх інноваційно-технологічна база й обслуговуючий персонал підготовлені до сприйняття відповідних новацій, тобто переходу на вищий рівень функціонування? За нинішніх умов об'єктивним індикатором використання основних положень, вимог та застережень чинних національних стандартів при виробництві агрохарчової продукції виступає розробка, впровадження та сертифікація систем управління якості й безпеки. В ЄС технічне регулювання базується на Новому та Глобальному підходах, які сформулювали «єдиний нормативний простір», і тому дотримання виробниками їхніх принципів та процедур гарантує надходження на ринки безпечної та якісної продукції. Гарантія тому – сертифікація підприємствами СМ у міжнародних центрах сертифікації (МЦС). Сертифікат на СМ – це знак якості, отримавши який виробник прикладає максимум зусиль, щоб унеможливити порушення нормативних вимог. Але оскільки в Україні частина СМ сертифікована МЦС, а друга – національними (НЦС), то, при експорті за кордон, така продукція повинна пройти повторну сертифікацію.

Враховуючи посилення євроінтеграційних процесів, які ж стратегії доцільно обирати підприємствам? Оскільки головне завдання підприємств аграрного сектора полягає в тому, щоб гарантувати надходження на ринки безпечної та якісної агрохарчової продукції, то можна виокремити й рекомендувати такі основні стратегії їхнього перспективного розвитку:

– Зважаючи, що в Україні впровадження систем менеджменту носить значною мірою формальний характер, то підприємствам, де зазначені СМ сертифіковані, виправдано запропонувати такі стратегії: а) збереження і закріплення позитивного іміджу виробника безпечної та якісної продукції, що гарантовано сертифікацією систем менеджменту у МЦС; б) модернізації виробництва та підвищення якості персоналу на підприємствах, де функціонують сертифіковані в НЦС системи менеджменту, з метою їх виведення на вищий рівень досконалості та сертифікації в МЦС;

– для підприємств, на яких відсутні сертифіковані СМ, найдоцільнішими будуть наступні перспективні стратегії розвитку: а) модернізація виробничих

потужностей та підвищення кваліфікації персоналу підприємств з метою впровадження функціональних СМ та їх сертифікації в МЦС; б) підтримка діючого виробництва з метою використання залишкового потенціалу та при орієнтації на внутрішній продовольчий ринок у перехідному періоді; в) зупинка виробництва унаслідок недоцільності його модернізації з технічних причин.

Література

1. Буряк Р.І. Менеджмент якості: забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств: Монографія/Р.І.Буряк. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2013. – 534 с.
2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Стат. збірник. 2013 / Держстат України. – К.: ТОВ вид-во «Консультант», 2014. – 498 с.

Крупіна С.В.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

Яблонська Н.В.

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У сучасному світі інтелектуальна власність є основою його добробуту. Саме вона визначає конкурентоспроможність країни, регіону, підприємства та є ключовим ресурсом їх розвитку.

Інтелектуальна власність це конкурентна перевага, стратегічний ресурс будь-якого підприємства, регіону та держави. Ефективне використання інтелектуальної власності сприяє впровадженню інновацій у харчову промисловість; збільшенню конкурентоспроможності продукції, робіт та послуг; ефективному, раціональному використанню факторів виробництва та збереженню природних ресурсів; вирішенню соціально-економічних проблем суспільства та ін.

Формування та комерціалізація інтелектуальної власності підприємств на сьогодні є дуже важливою проблемою, тому що вона значно впливає на його

вартість та стає важливим критерієм оцінки ефективності роботи суб'єкта господарювання. Велике значення це також має для харчової промисловості, як стратегічно важливої складової народного господарства України, від якої залежить добробут українського народу та економіки держави в цілому [3].

Існує багато проблем використання інтелектуальної власності в Україні, а саме: кількість винахідників та раціоналізаторів в Україні з 1991 р. по сьогодні скоротилася більш ніж у 20 разів; щорічно зростає кількість підприємств, які припинили раціоналізаторську та винахідницьку діяльність; обсяг виробленої продукції з використанням об'єктів інтелектуальної власності на підприємствах харчової промисловості України менше ніж 3 % та ін.

Всі ці проблеми, в першу чергу, пов'язані з низьким попитом на інновації в країні, недостатнім рівнем фінансування наукових досліджень, відсутністю ефективних механізмів стимулювання та комерціалізації нововведень, недостатнім рівнем розвитку системи законодавства в сфері охорони та використання інтелектуальної власності, відсутністю єдиних методів оцінки інтелектуальної власності, в силу чого вона практично не враховується в собівартості продукції та балансовій вартості підприємств харчової промисловості та становить менше ніж 1 % їх вартості.

У країнах ЄС обсяг нематеріальних активів займає майже 50–85% вартості майна підприємств. Об'єкти інтелектуальної власності, навіть при використанні для випуску продукції, найчастіше законодавчо не захищені, їх майнові права недостатньо, або зовсім не оцінені та не визначені автори та власники цих об'єктів.

За статистичними даними [2], обсяг незареєстрованих нематеріальних активів на підприємствах України становить 200–250 млрд. дол., а вартість підприємств в процесі приватизації занижена на 50–80%.

У 2014 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1609 підприємств, або 16,1 % обстежених промислових підприємств, які витратили на інновації 7,7 млрд. грн, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,1 млрд. грн (або 66,5 % загального обсягу

інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 1,7 млрд. грн (22,8 %), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 47,2 млн. грн (0,6 %), інші витрати – 0,8 млрд. грн (10,1%) [2].

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат є в основному власні кошти підприємств – 6540,3 млн. грн, обсяг коштів державного та місцевих бюджетів – 349,8 млн. грн, вітчизняних та іноземних інвесторів – 146,9 млн. грн, кредитів – 561,1 млн. грн.

Впровадження інновацій у 2014 р. здійснювали 1208 інноваційно-активних промислових підприємств, 600 з яких впроваджували інноваційні види продукції (3661 найменування), нові технологічні процеси запровадили 614 підприємств.

У 2014 р. кількість підприємств України, які займалися створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій, становила 1757 одиниць. Передові технології створювали 106 підприємств (загальна кількість створених технологій становила 309, з них 90,3 % – нові для України, 21 % створювалися за державним контрактом).

На створені у 2014 р. передові технології в цілому або на їх елементи було видано 769 охоронних документів: 162 – на винаходи, 418 – на корисні моделі та 189 – на промислові зразки.

У 2014 р. кількість підприємств, які використали передові технології у своїй діяльності, становила 1636 одиниць (17442 технологій), 333 підприємства використали об'єкти права інтелектуальної власності (1808 винаходів, 2620 корисних моделей, 558 промислових зразків). Кількість авторів об'єктів права інтелектуальної власності на цих підприємствах становила 15680 осіб.

Із загальної кількості обстежених підприємств 100 використали 11121 раціоналізаторську пропозицію, кількість авторів цих пропозицій становила 10625 осіб.

На сучасному етапі головним фактором економічного розвитку будь-якої держави є знання, що, як результат творчої діяльності, втілюються в

інтелектуальній власності. Саме об'єкти права інтелектуальної власності є основним джерелом формування і постійного зростання конкурентоспроможності підприємств та економіки в цілому [1].

Розвиток організаційно-економічного механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності є необхідною і невід'ємною частиною побудови та функціонування національного ринку інновацій, що повинен бути спрямований на підвищення конкурентоспроможності національної економіки та забезпечувати перехід до стійкого економічного зростання, з умов використання об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Для цього повинні існувати чотири складові цього ринку: наявність внутрішнього попиту (його якість, відповідність тенденціям розвитку на ринках світу, динаміка обсягів); наявність пропозиції нових наукових знань, інноваційних ідей, інформації, нових прогресивних технологій, послуг; наявність внутрішньої конкуренції (тип ринку збуту, стратегії маркетингу, методи ціноутворення) та створення факторних умов (інформаційного, правового, фінансового, організаційно-управлінського забезпечення, наявності людських і структурних ресурсів та взаємозв'язку між ними).

Література

1. Г. В. Гейєр, В. Є. Болгов Нормативно-правовий механізм інноваційного розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://econa.org.ua/index.php/econa/article/viewFile/50/pdf_4
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Кузьменко О.М. Інтелектуальна власність як фактор економічного зростання [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.maritime.kiev.ua/uploads/Jurnal

Мардар М.Р.

*д.т.н., доцент, профессор кафедры маркетинга, предпринимательства и торговли
Одесская национальная академия пищевых технологий*

МАРКЕТИНГОВЫЙ АНАЛИЗ РЫНКА СУХИХ ЗАВТРАКОВ В УКРАИНЕ

В Украине рынок сухих завтраков можно отнести к молодым и быстро развивающимся рынкам. Впервые данная продукция появилась в нашей стране в конце 1990-х годов и сразу пришлась по вкусу украинскому потребителю. По статистике 43 % украинских потребителей покупают сухие завтраки один раз в неделю, 19 % – два-три раза в неделю, а 11 % – ежедневно [1]. Структура потребления сухих завтраков в Украине представлена на рис. 1.

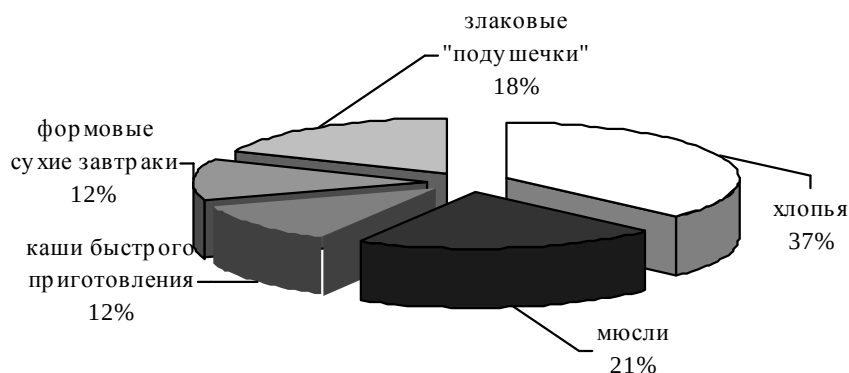

Рис. 1. Структура потребления сухих завтраков в Украине

Как видно из приведенных данных в основном отечественный потребитель ориентирован на хлопья (37 %) и мюсли (21 %), меньший процент, соответственно, занимают формовые сухие завтраки и каши быстрого приготовления.

Если в нашей стране один человек съедает в год меньше 1 кг сухих завтраков, то в странах Западной Европы данный показатель составляет

3–8 кг, а в США – около 12 кг. Это позволяет утверждать, что украинскому рынку сухих завтраков есть куда развиваться и в течение ближайшего будущего он будет продолжать расти, хотя и не такими темпами как раньше. Максимального своего значения прирост рынка сухих завтраков в

Украине достигал в 1991-2001 гг. и составлял 30–50 % ежегодно. В последующие годы произошло снижение темпов роста и составляло не более 10 % в год. [2]. Сейчас производитель в большей мере ориентирован на существенные качественные изменения самих продуктов, так как возрос интерес покупателя к здоровой пище.

В настоящее время Украина входит в Топ–10 стран-производителей сухих завтраков, а каждый восьмой украинец регулярно потребляет мюсли, хлопья или каши быстрого приготовления [2]. Ныне в Украине работает около десятка предприятий по производству сухих завтраков. Среди украинских производителей можно отметить такие промышленные гиганты, как ЗАО «Днепропетровский комбинат пищевых концентратов», ЧАО «Луганск-Нива», Украинский завод сухих завтраков в Хмельницкой области и др. Продукция данных предприятий находится в низком и среднем ценовом сегменте и доступная широкому кругу потребителей.

Несмотря на явное доминирование на рынке сухих завтраков украинского производителя, борьбу за потребителей ведут такие компании как «Bruggen» (Германия), «Кунцево» (Россия), а также польские, чешские производители. Наиболее жесткая конкуренция происходит между средним и верхним ценовыми сегментами, хотя с самого начала товар, который импортируется, позиционировался в верхнем ценовом сегменте рынка, и отечественных аналогов в нем даже на сегодняшний момент практически нет. Возможно, ценовой фактор уже не играет решающей роли для определенной категории потребителей, и именно поэтому, начиная с 2001 г., импорт сухих завтраков премиум класса возрастает. Наши исследования показали, что емкость рынка сухих завтраков далеко не исчерпана с точки зрения удовлетворения потребительского спроса (объемов производства продукта), ни с точки зрения глубины потребительского спроса (широты ассортиментного ряда продукции).

С целью проведения более глубокого анализа маркетинговой среды производителей и импортеров сухих завтраков проведен SWOT-анализ, который позволил выявить факторы внешней среды, оказывающие

благоприятное и неблагоприятное воздействия, а также внутренние сильные и слабые стороны. Учитывая отличие в условиях деятельности и положении на рынке, нами выделены два объекта для анализа: отечественные производители и зарубежные, импортирующие свою продукцию на рынок Украины. Внутри каждой группы наблюдается определенная однородность, как со стороны воздействия внешних факторов, так и во внутренних проблемах и преимуществах. Факторы, оказывающие воздействие на деятельность предприятий на рынке сухих завтраков, оценили по пятибалльной шкале с учетом направленности и силы влияния (табл.).

Таблица

SWOT-анализ маркетинговой среды предприятий на рынке сухих завтраков Украины

Факторы внешней среды	Вес	Оценка	Взвешенная оценка	Факторы внутренней среды	Вес	Оценка	Взвешенная оценка
Зарубежные производители (импортеры) сухих завтраков							
Возможности				Сильные стороны			
Рост спроса на сухие завтраки	0,25		1,25	Лидирующие позиции на рынке	0,25		1,25
Увеличение дифференциации спроса на сухие завтраки	0,1		0,4	Высокий уровень техники и технологии	0,2		1
Благоприятная научно-техническая среда	0,2		0,8	Высокий уровень квалификации кадров	0,15		0,75
Благоприятная политика правительства Украины	0,15		0,6	Доступ к дешевым сырьевым ресурсам	0,15		0,6
Невысокая стоимость инвестиций	0,1		0,4	Опыт в исследованиях рынка сухих завтраков	0,15		0,75
Неагрессивная маркетинговая политика конкурентов	0,2		0,8	Мировая репутация импортера	0,1		0,5
Оценка возможностей			4,25	Оценка сильных сторон			4,85
Угрозы				Слабые стороны			
Рост мировых цен на сырье и технологии	0,25	-5	-1,25	Отдаленность места производства сухих завтраков от	0,6	-4	-2,4

			потенциального потребителя				
Появление новых конкурентов	0,15	-4	-0,6	Незнание специфики национальной культуры питания	0,4	-3	-1,2
Замедление темпов роста рынка	0,1	-3	-0,3				
Изменение потребностей и вкусов потребителей	0,1	-3	-0,3				
Рост конкуренции со стороны украинских производителей	0,1	-4	-0,4				
Нестабильная экономическая и политическая ситуация в стране	0,3	-4	-1,2				
Оценка угроз			-4,05	Оценка слабых сторон			-3,6
Украинские производители сухих завтраков							
Возможности			Сильные стороны				
Рост спроса на сухие завтраки	0,4		1,6	Хорошее знание рынка и менталитета отечественных потребителей	0,3	4	1,2
Увеличение дифференциации спроса на сухие завтраки	0,2		0,6	Наличие отечественных сырьевых ресурсов	0,3	4	1,2
Лояльность покупателей к отечественному производителю	0,3		1,5	Хорошая репутация предприятий	0,2	3	0,6
Благоприятная политика правительства Украины	0,1		0,1	Близость производства к потенциальному потребителю	0,2	4	0,8
Оценка возможностей			3,8	Оценка сильных сторон			3,8
Угрозы			Слабые стороны				
Рост конкуренции со стороны импортеров продукции	0,2	-5	-1	Неразвитое маркетинговое обеспечение бизнеса	0,25	-4	-1
Изменение потребностей и вкусов потребителей в сторону европейской продукции	0,15	-3	-0,45	Недостаточные финансовые ресурсы	0,25	-5	-1,25

Замедление роста рынка	0,1	-3	-0,3	Устаревшее оборудование и технология производства	0,2	-3	-0,6
Рост цен со стороны поставщиков (сырья, материалов)	0,15	-4	-0,6	Отставание в сфере научных исследований и разработок	0,15	-5	-0,75
Отсутствие государственной поддержки отечественных производителей	0,15	-5	-0,75	Отсутствие квалифицированных кадров	0,15	-3	-0,45
Недостаточный уровень научно-технической базы	0,1	-4	-0,4				
Нестабильная экономическая и политическая ситуация в стране	0,15	-5	-0,75				
Оценка угроз			4,25	Оценка слабых сторон			4,05

На основании полученных результатов можно сделать вывод, что для зарубежных производителей влияние факторов внешней среды благоприятное, так как суммарная взвешенная оценка составляет +0,20 балла, внутренние факторы также в итоге дают положительную позицию +1,25 балла. Для отечественных производителей влияние факторов внешней среды отрицательное и составляет –0,45 балла, а внутренние факторы оказывают воздействие в размере – 0,25 балла. При разработке стратегий отечественных предприятий необходимо учитывать данные факторы.

Проведенный SWOT-анализ для выделенных групп предприятий позволил обобщить факторы маркетинговой среды и оценить их значимость в формировании рыночной позиции продукции предприятий на рынке сухих завтраков. SWOT-анализ показал, что наряду с предприятиями-импортерами

сильные позиции по некоторым факторам на отечественном рынке имеют и отечественные производители.

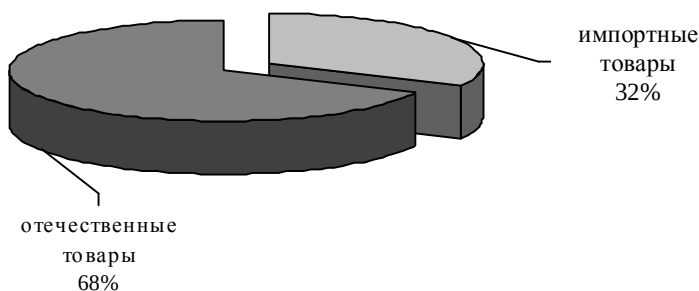

Рис. 2. Структура предложения сухих завтраков в торговых сетях г. Одессы

Об этом свидетельствуют и проведенные нами маркетинговые исследования, в результате которых выявлено, что 75 % респондентов предпочитают сухие завтраки отечественного производства, 15 % – импортного и для 10 % респондентов производитель не имеет значения. Проанализировано также, в каком соотношении находятся импортные товары и товары отечественного производства, для выявления соответствия между спросом и предложением в торговых сетях г. Одессы (рис. 2). На основании полученных результатов можно сделать вывод, что объем продукции отечественного производства не полностью отвечает спросу населения на данные продукты, а это свидетельствует о перспективности разработки рецептур с целью расширения ассортимента, усовершенствовании технологии по производству новых видов сухих завтраков.

Рассмотренные факторы маркетинговой среды предприятий на рынке сухих завтраков позволили определить приоритетные направления развития для отечественных предприятий – производителей. Так, учитывая высокий уровень лояльности к отечественным товарам, необходимо работать над повышением своей репутации, а для снижения угрозы конкуренции со стороны зарубежных производителей – усиливать уровень маркетинговой деятельности.

Свободные ниши на рынке сухих завтраков – это средняя широта ассортимента при средней цене, а также средняя и выше среднего широта ассортимента при низкой цене. Данные результаты анализа маркетинговой среды в дальнейшем позволят сформировать соответствующие программы развития, повысить уровень конкурентоспособности отечественного производителя и экономики в целом.

Литература:

1. Космина О. Снеки: плата за популярность / О. Космина // Продукты питания. – 2005. – № 15–16. – С. 18–19.
2. Мюсли по-украински – Режим доступа: <http://statuspress.com.ua/nisha/myusli-po-ukrainski.html>

Лобоцька Л.Л.

*к.т.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

СОЦІОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Харчова промисловість України є однією з стратегічних галузей розвитку вітчизняної економіки. Вона покликана забезпечувати населення необхідними якісними продуктами харчування і виступає важливою ланкою формування продовольчої безпеки держави, її експортного потенціалу.

За статистикою, в останні роки харчова промисловість забезпечувала біля 14 % сумарного експорту. Лідируючі позиції займає експорт зернових, олії, кондитерських виробів. Так, у 2014 р. порівняно з 2013 р. у вартісному виразі експорт жирів та олії збільшився на 9 %, зернових – на 3 %, залишків харчової промисловості, кормів для тварин – на 20 %. Якщо враховувати територіальний аспект, то у країні ЄС приріст експорту коливався у межах 5–6 % . Значно зріс експорт до країн Азії, наприклад, у Пакистан – на 70 %, Алжир – на 104 % тощо [2].

Потенційні можливості України як постачальника продуктів харчування дуже високі, але треба не забувати про внутрішній ринок. За даними тієї ж статистики, громадяни країни не забезпечуються в достатній мірі м'ясом і м'ясо-продукцією, молочними продуктами, фруктами, овочами. Ціни на ці продукти зростають навіть більшими темпами, ніж на інші продукти. Тому структура харчування для пересічного українця не відповідає рекомендованим нормам.

Не меншу заклопотаність викликає і якість споживаних продуктів, зокрема стосовно вмісту в продуктах ГМО. Згідно ВООЗ, формула здоров'я людини має приблизно такий вигляд: генетика «відповідає» за 20%, екологічні чинники — 15%, медицина — 10% і решта 55% — харчування і спосіб життя. Отже, більш ніж на 50% стан здоров'я людини залежить від споживаних продуктів, їх якості, корисності.

В Україні якості продуктів харчування приділяють велику увагу. За Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [1], контроль та нагляд за якістю продукції здійснюють Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади з питань охорони здоров'я; Державна санітарно-епідеміологічна служба України; Державна служба ветеринарної медицини України; Мінагрополітики; Держспоживстандарт. В останні роки було прийнято низку законів, постанов, розроблено багато стандартів на продукцію, на багатьох провідних підприємствах впроваджені та функціонують системи менеджменту якості за версією ISO 9001:2000.

Сьогодні перед країною стає завдання наблизити законодавство України до законодавства ЄС відповідно до Угоди про асоціацію та до відповідних міжнародних стандартів, зокрема щодо питань безпеки харчових продуктів, санітарного і фітосанітарного контролю, а також заходів, визначених Планом дій щодо імплементації Угоди про асоціацію з метою забезпечення прогнозованої і обґрунтованої основи для виробництва, переробки і сприяння торгівлі. Ця робота запланована до 2020 р.

Україна вже ухвалила чимало заходів в області охорони здоров'я тварин і захисту рослин; створює систему «від лану до столу», яка забезпечить комплексну безпечність харчових продуктів за відповідальності єдиного органу – Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Потужним стимулом для наближення нормативно-правової бази з Євро-пейським союзом у сфері СФЗ є бажання України у повній мірі використати свій потенціал експорту сільськогосподарських і продовольчих товарів на ринок ЄС.

Порівняння нормативів ЄС з вітчизняними нормативами на продукцію АПК показує, що треба провести значну роботу з їх гармонізації. Великою перевагою нормативів ЄС є жорсткі умови на продукцію з ГМО. Україні слід ці умови розповсюдити на свою і імпорتنу продукцію, яка завозиться в країну.

Трансгенні культури почали культивувати у 80-і роки ХХ століття. Головною метою цієї розробки називали можливість прогнати стрімко зростаюче населення планети. Зростання ГМ – продукції у світі катастрофічне. За 16 років (у період із 1996 по 2012 роки) у світі кількість площ, відведених під ГМО, зросла у 100 разів. Найбільші ареали під сільськогосподарські культури з ГМО розташовані у США, Аргентині. Це перш за все такі культури, як кукурудза, соя. Тому продукція, яка містить складові з сої, кукурудзи, як правило, є генно-модифікованою.

На сьогодні немає достовірних даних, як впливають ГМ–продукти на людину, навіть вчені розділилися на два табори: «за» і «проти». Але відома статистика захворювань на алергію: у США, де продукти з ГМО продаються вільно, рівень захворювання становить близько 70 %, а у Швеції, де її продаж заборонено, – тільки 7 %. Особливо високу загрозу така продукція несе для молоді, дітей.

Враховуючи великі плани, які покладають на Україну як житницю Європи і світу, необхідно захистити її лани від ГМО, починаючи з насіння і до готової продукції. Держава в особі контролюючих органів повинна ретельно відстоювати інтереси свого населення, забезпечуючи високі врожаї зернових і

бобових за рахунок сучасних прогресивних технологій вирощування, збору і зберігання продукції.

Для реалізації фронтального контролю якості продукції необхідно створити нові лабораторії з відповідним обладнанням, у тому числі для контролю ГМО в продуктах (на сьогодні один такий прибор є в Інститут метрології та стандартизації).

Література

1. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів». Київ, 23 грудня 1997 року № 771/97 –ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 19.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Мартыновский В.С.

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭЛЕВАТОРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Государственная элеваторная промышленность Украины практически перестала существовать. Естественная технологическая цепочка – сбор урожая, передача зерна, семян, прочей продукции на хлебоприемные предприятия, необходимая обработка с последующей передачей на перерабатывающие предприятия (мельницы, комбикормовые и крупяные заводы) оказалась разорванной.

Исключения, связанные с попытками создать замкнутый технологический цикл в крупных агропромышленных компаниях, к сожалению, являются абсолютно обособленными явлениями, не соответствующими общей тенденции. Кроме всего, затраты по хранению зерновых и прочей продукции на хлебоприемных предприятиях существенно выросло. Расходы непосредственно по хранению, в том числе, по состоянию зерна, очистке и особенно сушке увеличиваются, как минимум, пропорционально росту цен не все виды энергии

и используемого топлива, что заставляет зернопроизводителей отказаться от услуг хлебоприемных предприятий.

При этом, что удивительно, количество хлебоприемных предприятий, элеваторов выросло. Если чуть более десяти лет назад их насчитывалось примерно пятьсот, то сейчас превышает шестьсот пятьдесят зерноприемных предприятий.

Но только около пятидесяти из них осталось в государственной собственности. Менее десяти процентов. В системе государственного резерва – десять или двенадцать. Точнее цифры указать невозможно в связи с существующей статистической отчетностью и таинственностью. Разгосударствление конечно шаг вперед, но оно не имеет отношения к разворовыванию и распродаже [1].

Рост количества зерноприемных предприятий вряд ли можно считать развитием элеваторной промышленности. Крупным агротрейдерам нужны перевалки, иногда называемые баночными элеваторами, для быстрого сосредоточения зерна и отправки его за рубеж. Кроме тех случаев, когда зерно не соответствует требуемым кондициям. Соответственно в хозяйствах сооружаются упрощенные варианты зернохранилищ дабы придержать собственное зерно – источник жизни и возможности получения доходов при минимизации затрат на хранение.

Однако, как показала нынешняя ситуация уничтожение государственной элеваторной промышленности чревато негативными последствиями в обеспечении питания собственного населения. Какие меры предпринимать, какие программы разрабатывать должны решать государственные органы и в самом срочном порядке.

Какими они должны быть – сказать сложно. Строительство новых элеваторов, скорее всего, бессмысленно в связи с колоссальными расходами и отсутствием гарантий их заполнения. Что должно осуществляться исключительно экономическими методами. Возможно, следует увеличить число фондовых элеваторов за счет сохранившихся государственных

хлебоприемных предприятий или изменения законодательной базы деятельности всех предприятий элеваторной промышленности.

Литература

1. Статистика сайта «Агротрендер» – Режим доступа: <http://agrotender.com.ua/>

Маслова В.В.,

*д.э.н., заведующая отделом исследования ценовых и
финансово-кредитных отношений в АПК
Федеральное государственное бюджетное научное учреждение «Всероссийский НИИ
экономики сельского хозяйства»*

Маслов И.И.,

*аспирант,
Федеральное государственное бюджетное научное учреждение
«Всероссийский НИИ экономики сельского хозяйства»*

ИНВЕСТИЦИИ В АПК В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

29 мая 2014 г. на базе Таможенного союза был подписан договор о создании Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Он вступил в силу с 1 января 2015 г. В союз вошли Россия, Казахстан, Белоруссия и Армения, а в дальнейшем к нему планирует присоединиться Киргизия.

Согласно договору, решение возникающих при этом задач агропромышленной политики предполагает использование механизмов межгосударственного взаимодействия по прогнозированию в агропромышленном комплексе, государственной поддержке сельского хозяйства, регулированию общего аграрного рынка, единым требованиям в сфере производства и обращения продукции, развитию экспорта сельскохозяйственной продукции и продовольствия и т.д.

Одной из общих целей является модернизация экономик стран-участниц ЕАЭС. Сопоставимым показателем, по которому можно судить об уровне инвестиционного развития, может служить валовое накопление, в т.ч. валовое накопление основного капитала. В России, Белоруссии и Казахстане сформировалась значительная дифференциация данного показателя: в

структуре использования валового внутреннего продукта на долю валового накопления основного капитала в 2013 г. в Беларуси приходилось более 36%, в Казахстане – 21 %, в России – 21 % [1, с.93].

В зависимости от этапа экономического развития пропорции между потреблением и накоплением могут быть различными, однако, в целях ускоренной модернизации экономики доля валового накопления в России и Казахстане должна быть значительно выше.

Функционирование аграрного сектора как одного из сегментов экономики определяется существующими макроэкономическими показателями и пропорциями: объёмом денежной массы, уровнем инфляции, ключевой ставкой Центрального Банка, профицитом или дефицитом бюджета и т.д. Поэтому развитие инвестиционных процессов обуславливается этими параметрами.

В России в 2014 г. из-за западных санкций, сокращающих доступ российских ведущих банков и компаний к зарубежным финансовым ресурсам, и снижения цен на нефть, экономическая ситуация ухудшилась. Индекс физического объема ВВП в постоянных ценах составил 100,6 %, против 101,3 % в 2013 г. Для сравнения: этот же показатель в Беларуси в 2014 г. сложился на уровне 101,6 %, в Казахстане – 104,3 %, в Украине – 93,2%. В России прирост валовой добавленной стоимости в сельском хозяйстве сократился в 2014 г. со 104,3 % в 2013 г. до 101,4 % в 2014 г. Индекс потребительских цен в 2014 г. составил 107,8 % [4, с.7]. Все это определило существенные макроэкономические риски для развития отрасли.

В настоящее время наблюдается сокращение агрегированного спроса в экономике, прежде всего, – инвестиционного. В этой связи на первый план выходит необходимость совершенствования денежно-кредитной политики. Назрела острая необходимость перехода на внутренние источники кредита. Необходимо не только наращивать ликвидность, т.е. увеличивать предложение денег, но и повышать спрос на кредитные ресурсы, который значительно

снизился из-за высокой ключевой ставки Центрального банка Российской Федерации [2, с. 42].

Необходимо формирование в стране благоприятного инвестиционного климата. В соответствии с Государственной программой развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013–2020 годы инвестиции в отрасль должны вырасти более, чем на треть. Однако, за последние пять лет (к уровню 2009 г.) инвестиции в основной капитал на развитие сельского хозяйства увеличились всего на 6,6 %, тогда как в среднем по экономике прирост составил 119,2 %.

Основными источниками инвестиций в сельское хозяйство являются собственные доходы товаропроизводителей и привлечённые средства. В последние несколько лет роль привлечённого капитала (основную часть которого составляют заёмные средства) постоянно увеличивается. Сейчас доля собственных средств составляет всего 43 %. Собственные доходы производителей не очень высокие и стабильные, они не могут обеспечить расширенное воспроизводство в отрасли [3, с. 24].

По данным Минсельхоза России, в 2014 г. количество убыточных сельскохозяйственных организаций сократилось до 20 %, рентабельность в отрасли в 2014 г. увеличилась по сравнению с предыдущим годом и составила с учетом субсидий 16 %. Однако, положительные результаты работы сельского хозяйства в 2014 г. не стоит переоценивать. Ситуация текущего года будет менее оптимистичной. Из-за значительной инфляции наблюдается рост цен на необходимые для сельхозпроизводителей сырье, материалы и технику.

Наряду с повышением доходности отрасли для активизации инвестиционного процесса в целях модернизации сельскохозяйственных, пищевых, перерабатывающих предприятий необходимо совершенствовать кредитный механизм. В 2014 г. произошло снижение темпов кредитования АПК на 13 % по отношению к предыдущему году. Снижение объемов кредитования было обусловлено, с одной стороны, задолженностью федерального бюджета по расходным обязательствам по компенсации части

затрат по уплате процентной ставки по уже действующим инвестиционным кредитам, которая была погашена осенью 2014 г., с другой стороны, сложившимися макроэкономическими рисками.

Сформировалась угроза снижения уровня кредитования агропромышленного комплекса, как за счёт снижения объёмов, так и за счёт ухудшения условий привлечения заёмных средств. Инвестиционное кредитование, особенно в животноводстве (с длинным периодом производства) носит инерционный характер, стабильный прирост объёмов производства осуществляется за счет привлечения значительных инвестиций в предыдущие годы. Соответственно, снижение темпов господдержки инвестиционного кредитования в 2013–2014 гг. может привести к снижению темпов производства продукции животноводства в будущем.

Данные явления без принятия экстренных мер, по наращиванию кредитного портфеля и снижению процентных ставок, приведут к недоступности кредитных ресурсов для товаропроизводителей, что подорвёт их финансовую устойчивость, поставит под угрозу не только успешное завершение инвестиционных проектов, но и осуществление их текущей деятельности.

Правительство Российской Федерации предпринимает определённые шаги по стабилизации ситуации в этой области. Так, Постановлением Правительства РФ № 1421 от 19 декабря 2014 г. были внесены изменения в Государственную программу развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия, определены новые приоритетные направления господдержки, скорректированы объёмы финансирования. Постановлением Правительства РФ № 53 от 27 января 2015 г. изменены правила субсидирования и уточнен порядок расчёта размера возмещения части затрат на уплату процентов по кредитам и займам в 2015 г. С учетом софинансирования ставки за счет региональных бюджетов, конечная цена для заёмщиков может снизиться до 5–8% годовых. В целях увеличения объёмов бюджетного субсидирования в феврале было Принято распоряжение

Правительства (от 13.02.2015 г. № 224–р), согласно которому объем средств федерального бюджета на возмещение части процентной ставки по краткосрочным кредитам на развитие растениеводства, переработки и реализации продукции растениеводства увеличивается в 2,5 раза по сравнению с предыдущим годом.

В современных условиях необходимо уделить особое внимание вопросам сохранения объёмов и доступности кредитования для агропромышленного комплекса, необходимо расширять каналы рефинансирования. Кредитные ресурсы должны быть экономически доступны, условия их обслуживания – неизменны за весь период привлечения.

В целях развития импортозамещения Правительством Российской Федерации были определены приоритетные направления господдержки в АПК (селекционно-генетические и селекционно-семеноводческие центры; плодово-картофеле- и овощехранилища; тепличные комплексы; животноводческие комплексы молочного направления; оптово-распределительные центры) и предложены новые формы господдержки: возмещение сельскохозяйственным товаропроизводителям части прямых понесённых затрат на создание и модернизацию объектов агропромышленного комплекса и проектное финансирование.

В настоящее время наметилась еще одна серьезная проблема – спад потребительского спроса, обусловленный инфляцией, снижением реальных доходов населения, сокращением деловой активности, ростом объемов просроченной корпоративной задолженности.

Таким образом, на первый план выходит проблема снижения платёжеспособного спроса на продукты питания в силу сокращения доходов населения. Разрабатывая антикризисные меры – необходимо начинать с решения именно этой задачи. Необходимо повышать платёжеспособный спрос, поскольку устойчивый платежеспособный спрос является основой развития всей экономики, и, соответственно, увеличения инвестиций в АПК.

Литература

1. Беларусь и Россия. 2014: Стат.сб. / Росстат, Белстат, Б 43 – М., Росстат, 2014. – С. 93.
2. В. Маслова «Инвестиции в АПК в условиях импортозамещения» / АПК: экономика, управление. – 2014. – № 12. – С. 42.
3. В. В. Маслова / В.А. Вашанов, В.В. Маслова // «Развитие АПК России в условиях внешнеэкономических рисков» / Экономика сельского хозяйства России. – 2014. – № 11. – С. 24.
4. Социально-экономическое положение России. 2014. Стат.сб. / Росстат, С. 7 // http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/doc_114_0086922125.

Ощепков О.П.,

*к.е.н., доцент кафедры обліку та аудиту
Одеська національна академія харчових технологій*

Магденко С.О.,

*асистент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку економіки України харчова промисловість стає однією із важливіших галузей для формування державного і місцевих бюджетів. Особливість даної галузі полягає в тому, що результати її діяльності безпосередньо впливають на соціально-економічний стан кожної людини суспільства. Тому питання розвитку цієї галузі пов'язані, в першу чергу, з рівнем попиту на ту чи іншу продукцію підприємств, а рівень попиту залежить від рівня доходу громадян країни, які є основними джерелами внутрішнього інвестування розвитку підприємств харчової галузі.

Розглядаючи стан функціонування і розвитку харчової галузі на сучасному етапі в умовах політичної, соціальної, економічної кризи та воєнних дій на сході країни, треба визначити, що підприємства харчової галузі значно погіршили результати діяльності за рахунок обмеження попиту на продукцію

середнього і вищого рівнів цінкових параметрів. Такий фінансово-економічний результат діяльності підприємств обмежує можливості подальшого їх розвитку, в тому числі впровадження інноваційних новацій, без яких на міжнародному рівні продукція підприємств харчової промисловості ні за європейськими стандартами, ні за цінovими параметрами не буде конкурентоздатною.

Виходячи з визначених причин зменшення попиту на продукцію як у фізичному обсязі, так і вартісному, треба вирішувати питання комплексного характеру, як безпосереднє на підприємствах, так і на регіональному рівні і на рівні держави. Із всіх цих питань, головним є їх рішення на державному рівні. Ганебна соціально-економічна політика уряду за останні періоди, яка зробила доходи більшості частини населення нижче межі бідності без проведення ефективних реформ в галузях економіки, соціальної сфері. Серед вчених-економістів існують декілька концепцій впливу на ефективне функціонування харчової промисловості в сучасних умовах. Основні компоненти цих концепцій наведено Потьомкіним Л.М., серед яких він виділяє такі концепції: розширеного ринкового виробництва, зростання ціни робочої сили, розподілу по праці, утворення сукупного суспільного продукту, вартості і продуктивності праці персоналу [1, с.19]. Тобто, все залежить від людини, наскільки вона зацікавлена в кінцевих ефективних результатах діяльності підприємства, галузі, народного господарства, наскільки враховуються і реалізуються її інтереси.

Тому, на нашу думку, в першу чергу, необхідно змінити напрям соціально-економічної політики держави, не зменшувати як номінальні, так і реальні доходи населення, а навпаки, стимулювати їх збільшення шляхом підвищення ефективності виробництва, зменшення податкового навантаження на бізнес, шляхом створення додаткових робочих місць, зменшення безробіття працездатного населення, що зменшить навантаження на соціальні фонди і збільшить надходження до бюджету. Реформування податкової системи, що передбачено Податковим кодексом, здійснюється не комплексно і не в повному обсязі. Кількість податків формально зменшено, проте порядок розрахунків залишених податків значно ускладнено.

Головна мета діяльності підприємств харчової галузі, яка включає біля 20 підгалузей, – це задоволення особистих потреб населення і на цієї основі отримання доходу, який може дати можливості подальшого розвитку підприємств цієї галузі. Це, в першу чергу, відноситься до підприємств хлібопекарної, кондитерської, консервної, м'ясопереробної, молочної і частково олійно-жирової промисловості. Продукція цих підприємств є основною щоденного споживання населенням, яка формує попит на щоденний заказ виробництва і постачання кількості того чи іншого асортименту виробляємої продукції. Підприємства харчової галузі також вирішують одну із головних стратегічних задач функціонування і розвитку суспільства – це забезпечення продовольчої безпеки населення. Як підкреслює К.Козак, головною метою продовольчої безпеки є «поліпшення здоров'я і підвищення якості життя населення, що досягається шляхом виробництва і споживання для населення продуктів харчування в достатній кількості якісних і доступних» [2., с.7]. Невирішення цих питань на сучасному етапі розвитку суспільства може привести до подальшого зростання хронічних захворювань, таких як, ожиріння, діабет, серцево-судинні та онкологічні захворювання; дефіцит в раціоні білку тваринного походження приводить до проблем дистрофії печені, що, в свою чергу, приводить до скорочення тривалості життя, зменшення чисельності працездатного населення та збільшення навантаження на соціальні і бюджетні фонди. Тому, на рівні держави треба прогнозувати і планувати виробництво тих видів продуктів харчування, які є першочерговими для нормального функціонування і розвитку людини, на які обов'язково треба формувати державне замовлення.

З точки зору економічної цілеспрямованості в умовах дефіциту коштів, значного зростання цін на сировину і матеріали, багато підприємств порушують технологію виробництва, замінюють якісну сировину різними замінниками, наповнювачами та емульгаторами, стабілізаторами і т.і., спрощують технологічні режими, в результаті споживач отримає неякісну продукцію за цінами вищого гатунку. Це потребує встановлення контролю за

якістю і безпекою харчової продукції з боку держави не тільки на законодавчому рівні, але й на виконавчому рівні, тобто треба їх виконувати. Порушники повинні нести значні втрати від підробки, виробництва неякісної та, частіш, й шкідливої продукції.

Сьогодні підприємства, в зв'язку з падінням обсягів виробництва та реалізації продукції, потребують допомоги в додаткових оборотних коштах, тому як власних коштів фактично не вистачає через зменшення коефіцієнтів оборотності і збільшення тривалості одного обороту. Аналіз діяльності масиву підприємств м'ясопереробної галузі України за 2013–2014 роки показав, що коефіцієнти оборотності оборотних коштів коливаються від 5,8 до 0,17, при цьому в 2014 році спостерігається погіршення цього показника. Наявність власних оборотних коштів виявлено лише у 27 відсотків підприємств, що досліджувалися.

Рішення питань на макроекономічному рівні полягає в створенні умов щодо отримання доступних позикових коштів, що потребує, в свою чергу, реформування кредитно-банківської системи. Не можливо зараз при ставці рефінансування 30 % Національним банком отримати кредити для виробництва, а особливо для довгострокового інвестування, для розвитку. Ще одне питання, яке потребує макроекономічного рішення, - це навантаження на фонд заробітної плати. Всі суб'єкти господарювання повинні бути в однакових умовах і ставки навантаження повинні бути однакові з урахуванням галузевої безпеки. Те, що пропонувалось урядом, це нереальна утопія, тим більш, в умовах глобальної кризи для України.

Також важливо відзначити, що на підприємствах спостерігається моральне і матеріальне старіння основних засобів, що також характеризується низьким рівнем їх оновлення і, як правило, здійснюється на екстенсивній основі, шляхом побудови пасивної частини основних засобів (складські приміщення, додаткові площі). Так, данні про проведений аналіз стану і руху основних засобів, їх оновлення за 2010–2012 роки у м'ясопереробних підприємствах показав, коефіцієнт оновлення коливається від 0,131 до 0,004 [3,

с. 34]. На деяких підприємствах він дорівнює нулю. Разом з тим, ці підприємства мають прибуток від звичайної діяльності. Але, прибуток мають ті підприємства, у яких достатньо власного капіталу. Підприємства, які не мають власних обігових коштів, фактично працюють збитково, не мають економічного прибутку.

Така ж тенденція зберігається на підприємствах хлібопекарної, кондитерської і консервної галузях. Але м'ясопереробна і консервна галузі мають найбільш негативні тенденції розвитку і стану економічного потенціалу підприємств, результати діяльності яких найбільшим чином залежать від підгалузей сільського господарства.

На нашу думку, для підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості, які пов'язані з переробкою продукції сільського господарства, їх необхідно об'єднувати в різні інтегровані структури, в рамках яких створюються спеціалізовані структури, діяльність яких спрямована на кінцевий результат, задоволення попиту потреб населення в кількісному і якісному конкурентоспроможному асортименті продуктів харчування за доступними цінами. Це може бути як спеціалізовані агрофірми, кооперативи, агрокомбінати, так і агрохолдинги, які сформовані аналогічно кластерів.

Відповідно, господарським вимогам потребує зміни організаційно-економічний механізм різних рівнів діяльності, який пов'язано зі структурою управління, організацією праці і виробництва, формуванням і розподілом доходів, стимулюванням кожного працівника з метою реалізації та погодження інтересів всіх працівників суб'єкту господарювання.

Література

- 1.Потьомкін Л.М. Наукові і практичні підходи до підвищення ефективності функціонування харчових підприємств / Л.М.Потьомкін // Економіка харчової промисловості. – 2013. – № 2. – С. 18–21
2. Козак К.Б. Наукові основи дослідження продовольчої безпеки України/ К.Б.Козак//Економіка харчової промисловості. – 2014. – №2. – С. 5–10.
3. Ощепков А.П. Анализ состояния экономического потенциала предприятий мясоперерабатывающей отрасли / А.П. Ощепков // Економіка харчової промисловості. –

4. Річна звітність підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/participant/>

Савенко И.И.

*д.э.н., профессор, заведующий кафедры менеджмента и логистики
Одесская национальная академия пищевых технологий*

Котлик С.В.

*к.т.н., доцент, декан факультета информационных технологий и кибербезопасности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

Домбровская Н.А.

*аспирант кафедры менеджмента и логистики
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ЛОГИСТИКА НА РЫНКЕ ПОДСОЛНЕЧНОГО МАСЛА В УКРАИНЕ

На протяжении последних 10 лет наблюдается уверенный рост производства растительного масла в мире. Значения среднегодовых приростов колеблются от 0,8 до 8,6 %, а средний показатель прироста объемов производства с 2000 года составляет 4,8 % (пальмовое, соевое, рапсовое и подсолнечное масла) [1]. В 2012 году объем мирового производства растительного масла достиг практически 160 млн. тонн, тогда как в 2001 году значение аналогичного показателя вплотную приближалось к отметке в 90 млн. тонн. Структура пищевого потребления основных видов растительного масла в мире в целом меняется очень медленно.

За последние 10 лет несколько увеличилась доля потребления пальмового масла, а доля соевого масла, в свою очередь, несколько сократилась. В лидерах на мировом рынке пищевого потребления находятся четыре вида растительного масла – пальмовое, соевое, рапсовое и подсолнечное – причем доли двух последних в структуре мирового потребления на протяжении последних лет стабильны. Подсолнечное масло, как самое распространенное в России и на Украине, в структуре мирового производства располагается только на четвертом месте с долей в 8,7 %, однако в пищевом рационе в основном используется именно такое масло, что обуславливает его дефицит.

Позиция Украины на мировом экспортном рынке подсолнечного масла достаточно крепкая, при этом доля экспорта украинского подсолнечного масла превышает 50% и имеет потенциал к росту [2]. При этом за последние несколько лет Украина сделала существенный рывок в области перевалок подсолнечного масла, построены и продолжают строиться новые высокотехнологичные терминалы. Развитие портовой инфраструктуры является следствием роста объемов экспорта подсолнечного масла.

Современная рыночная среда влечет за собой объективную необходимость перестройки производственной структуры и изменения информационных, материальных и финансовых потоков. В связи с этим повышается роль составляющих элементов механизма товародвижения, в том числе транспортировка, на долю которой приходится до 46% всех затрат на систему товародвижения; складирование и упаковка – до 31% затрат соответственно [8].

Стало быть, ключевая роль в товародвижении подсолнечного масла отдается транспортировке и логистической системе товародвижения. Тем более затраты на этих стадиях дистрибуции товара составляют от 20 до 70% в цене реализации конечному потребителю. Товарные грузопотоки масложировой продукции распределяются в основном среди трех видов транспорта: автомобильный, железнодорожный, морской. Как показывает анализ, при оптимизации экспортных поставок главенствующую роль приобретают морские перевозки. Вообще, логистика – это вообще больная тема сельского хозяйства. Стоит аграриям похвастаться невиданным урожаем зерна, вдруг выясняется, что не хватает транспорта для вывоза товара или мощностей для его переработки. Ситуация с маслом не исключение. Высокий валовой сбор масличных культур стал испытанием для отрасли – обострились проблемы с транспортной инфраструктурой, подачей подвижного состава [4]. Проблемы возникли и в портах. При этом география экспорта в Украине значительно отличается от российского: приблизительно 30% продается в Индию, на втором

месте находятся страны ЕС, потом идут Египет, Саудовская Аравия, Сирия, Турция.

Наряду с возможностью производства масличных культур следует отметить, что Украина занимает очень выгодное географическое расположение с точки зрения организации транзитных грузопотоков. По ее территории проходит 5 из 9 международных транспортных коридоров (МТК 3,5,7,9), в том числе коридор «ТРАСЕКА». Развитая транспортная инфраструктура позволяет обеспечить любые объемы перевозок. Сеть железных дорог Украины составляет почти 22 тыс. км, из которых 45 % электрифицированы. Парк грузовых вагонов — 136,7 тыс. единиц, пассажирских — 7,4 тыс. единиц, почти 2,5 тыс. тепловозов и свыше 1,5 тыс. электровозов. За 2013 год перевезено 442 млн. тонн грузов, что на 3,4 % меньше, чем в 2012 году. 18 морских торговых портов, 3 морских рыбных порта и свыше десятка речных портов и частных морских терминалов перевалили за 2013 год 153,8 млн. тонн грузов, что на 4,6 % меньше, чем в 2012 году. Сеть железнодорожно-паромных переправ, ро-ро переправ и морских контейнерных линий соединяют Украину с Грузией, Турцией и Болгарией. [5].

Огромные логистические возможности Украины превращают ее в один из основных поставщиков сельскохозяйственной продукции (в том числе и подсолнечного масла) на мировой рынок. Начиная с 2000 годов производственные мощности по производству подсолнечного масла в Украине позволяли в основном обеспечить запросы мирового рынка, однако при этом портовая инфраструктура не справлялась с возросшими экспортными запросами.

Производство подсолнечника становится одной из самых прибыльных отраслей агропромышленного комплекса Украины. В совокупности эти факторы привели к тому, что экспорт подсолнечного масла из Украины вырос с 580 тыс. тонн в 2000 году до рекордных 3,24 млн. тонн в 2012 году. И продолжает расти. В последние несколько лет Украина является мировым

лидером по экспорту подсолнечного масла на внешние рынки. Всего этого невозможно было бы достичь без развитой портовой инфраструктуры.

В настоящий момент в портах Украины действуют 11 специализированных комплексов по перевалке подсолнечного масла общим объемом единовременного хранения около 500 тыс. тонн. Основными лидерами являются терминалы Ильичевска и Николаева, на их долю приходится около 90% всего экспорта [3]. До 2003 года доставка подсолнечного масла в порты осуществлялась исключительно ж/д транспортом. Однако с увеличением объемов экспорта в доставку масла в порты активно включились автоперевозчики.

На сегодняшний день доля масла, завезенного автотранспортом, доходит до 40%). Автоперевозки на сегодняшний день являются наиболее гибким и удобным способом доставки груза в порт. Также следует отметить, что за последние годы предложение на рынке автоперевозок наливных грузов значительно выросло. Перераспределение происходит по нескольким причинам: нехватка ж/д цистерн для удовлетворения спроса на доставку подсолнечного масла с заводов-производителей в порт; высокая стоимость доставки, особенно небольших партий и на маленькое расстояние. Основные мощности по переработке подсолнечника сосредоточены в южных, восточных и центральных областях Украины. Расстояние до портов, как правило, и определяет способ доставки. Так, масло, производящееся на мощностях Харьковской, Донецкой, Полтавской областей, доставляется в порты исключительно ж/д транспортом. С Южными областями дело обстоит несколько иначе. Ближайшим портом для этих областей является Николаев. Масло, производимое на мощностях заводов Запорожской, Днепропетровской, Кировоградской областей, в основном завозится автотранспортом на терминалы Николаева. Таким образом, терминалы Николаева находятся в более выгодном географическом положении относительно портов Одессы, Ильичевска и Южного.

Исходя из вышесказанного, становится актуальной задача снижения затрат на перевозку подсолнечного масла по Ильичевскому терминалу, в

частности, в деятельности ООО ПКФ «Олир» ЛТД, занимающей лидирующие позиции на рынке экспорта масел наряду с известными украинскими фирмами: «Укрпищесбытсырье», «Рисойл-терминал», «Эвери» [7]. Суммарные мощности единовременного хранения терминала в Ильичевске составляют 108 тыс. м (37 наземных резервуаров). Технические возможности по приемке наливного груза, учитывая 18 точек слива железнодорожным транспортом и 6 точек слива автотранспортом, позволяют развивать пропускную способность около 5 тыс. тонн наливного груза в сутки. На терминале используется современное оборудование производства компании Kanon Loading Equipment BV (Нидерланды). С момента ввода в эксплуатацию третьей стадии маслосливной станции в мае 2012 года объем реализованных услуг по перевалке составил более 1 млн. тонн, что в конечном итоге дало возможность компании осуществить скачок из аутсайдера в лидеры рынка. Имея достаточный опыт в построении различных логистических схем, была разработана программа объединения общей транспортной составляющей по доставке груза на терминал как дополнительного сервиса, который позволяет клиентам снизить затратную часть и, соответственно, делает работу на нашем терминале более привлекательной.

Однако механическое объединение различных способов доставки груза из разных точек Украины неэффективно в первую очередь отсутствием учета специфики разнообразных форм движения (ж/д и автомобильный транспорт). В целом задачу уменьшения логистических затрат на перевозку подсолнечного масла в Ильичевский терминал можно формализовать как оптимизационную задачу на нахождение минимума суммарных затрат при выполнении ряда ограничений.

В несколько упрощенном виде математическая модель будет выглядеть следующим образом. Имеется финансовая сумма, которую предприятие в Ильичевске может потратить на приобретение подсолнечного масла у конечных производителей, располагающихся в различных точках Украины. Известны отпускная цена товара у производителя, маршруты транспортировки товара в

Ильичевск (причем возможны несколько вариантов, вывоз как ж/д, так и автомобильным транспортом - однако, только одним видом, комбинации их не применяются), стоимость транспортировки по каждому маршруту.

Необходимо так составить план закупок и перевозок товара, чтобы максимизировать количество подсолнечного масла, привезенного на терминал, при условии соответствия суммарных затрат на закупку и перевозку имеющейся сумме. Пусть F – имеющаяся финансовая сумма, выделенная на приобретение и транспортировку подсолнечного масла в плановом периоде, n – количество пунктов конечных производителей товара в Украине, m – количество маршрутов транспортировки от одного производителя в терминал в Ильичевске, X_{ij} – количество закупаемого масла у i -го производителя и перевозимого по j -му маршруту, C_{ij} – стоимость перевозки единицы веса масла от i -го производителя по j -му маршруту. Тогда задача выглядит следующим образом при выполнении условий найти

$$P(x) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m x_{ij} \rightarrow \max$$

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m c_{ij} x_{ij} \leq F$$

‘ $c_{ij} = f(i, j)$ – функция, отображающая затраты на перевозку единицы веса продукции от i -го производителя по j -му маршруту. Эта функция может быть построена по имеющейся электронной базе стоимости железнодорожных перевозок по Украине и по экспертным оценкам фирм - автомобильных перевозчиков.

Литература

1. Сергей Хитров. Мировой рынок растительного масла: тенденции и прогнозы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://marketing.rbc.ru>
2. Роман Островерх. Перевозка наливных грузов: особенности флекситанков. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.dsv.ua/news/flex>
3. Михаил Листров. Логистика растительного масла в Украине. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.apk-inform.eom>.
4. Подсолнечное настроение. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.odnako.org>.

5. Транспортно-логистическая система Украины и транспортные коридоры. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portsukraine.com>.
6. Украина: логистика экспорта растительных масел. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.proagro.com>.
7. Наталия Домбровская. Украинское подсолнечное масло полностью соответствует установленным международным стандартам эксперт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.apk-inform.eom>.
8. Шереужев М.А. Совершенствование товародвижения на рынке подсолнечного масла. – Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук. – Москва, 2014.

Свистун Т.В.

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості,
Одеська національна академія харчових технологій*

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Харчова промисловість є однією з провідних системоутворюючих та бюджетоформуючих галузей економіки України. Від рівня її розвитку і стабільності функціонування залежить продовольча безпека держави і рівень життя населення. Важливу роль в розвитку харчової галузі, як і агропромислового комплексу в цілому, відіграє впровадження новітніх технологій та досягнень науково-технічного прогресу. Сьогодні для підвищення власної конкурентоспроможності більшість підприємств харчової галузі потребують оновлення матеріально-технічної бази, яке вимагає широкого залучення наукового та кадрового потенціалу. Тому актуальність проблеми наукового забезпечення харчової промисловості є стратегічно важливою для подолання кризових явищ галузі і досягнення економічного зростання [1].

Інноваційна діяльність в харчовій промисловості здійснюється в таких напрямках: виробництво нових видів харчової продукції (в тому числі з оздоровчими властивостями), створення нових засобів виробництва для механізації і автоматизації виробничих процесів, застосування раціональної системи управління. Роль науки у створенні інноваційних продуктів та

технологій визначається результатами фундаментальних досліджень у галузі біохімії, харчової хімії мікробіології, нутриціології тощо. Не менш важливими є прикладні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, на основі яких створюються прогресивні технології, технічні засоби, апаратура та обладнання. Питаннями наукового забезпечення потреб харчової промисловості в Україні займаються: Інститут продовольчих ресурсів НААН України, Національний інститут винограду і вина «Магарач» НААН України, Український науково-дослідний інститут олії та жирів НААН України, п'ять галузевих проектно-конструкторських інститутів, наукові установи Департаменту продовольства Міністерства аграрної політики та продовольства України, Національний університет харчових технологій, Одеська національна академія харчових технологій.

Для ефективного наукового забезпечення розвитку галузі потрібна сукупність ресурсів: інтелектуальних (винаходи, патенти, ліцензії, корисні моделі); матеріальних (дослідне, експериментальне і лабораторне обладнання); фінансових (власні, запозичені, інвестиційні, бюджетні кошти); інфраструктурних (відділ маркетингу, лабораторія контролю якості); тощо.

В інноваційному розвитку мають бути зацікавлені: вітчизняні виробники харчової продукції, адже випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів дає їм доходи і прибутки; споживачі, оскільки вони отримують продукти з показниками високої якості; держава, оскільки це сприяє росту валового внутрішнього продукту, збільшенню доходів до бюджету. Проте сьогодні процес інноваційного розвитку відбувається за дуже несприятливих умов: недостатнє забезпечення наукової сфери матеріально-технічними ресурсами, обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників тощо.

Сучасний стан науково-дослідної сфери України обумовлений довгостроковим негативним впливом загальноекономічних проблем, які об'єктивно малосприйнятливі до сучасних наукових досягнень. Отримана у спадок з радянських часів малоефективна система фінансування української науки за часи незалеж-

ності майже не змінилася, залишившись високо залежною від державних коштів. Проте відбулося значне скорочення обсягів інвестування в науку як державою, так і підприємництвом. Розмір інвестицій, які вкладаються у вітчизняну науку, дуже незначний (менше 1 % ВВП), що об'єктивно лишає її можливості реалізувати свою функцію ефективного наукового забезпечення інноваційного розвитку економіки, для чого потрібно було б мати наукоємність ВВП понад 1,7 % [3].

Світовий досвід свідчить про те, що забезпечення інноваційного розвитку можливе лише за підтримки держави. В Україні практично відсутня державна інноваційна політика. Ухвалення одних лише законів для її розвитку мало. Потрібне фінансування інноваційних процесів, створення сприятливих умов для розвитку інновацій на підприємствах з боку держави. Застарілість сучасної технологічної бази науки унеможливають проведення в Україні досліджень на світовому рівні без допомоги зарубіжних партнерів, які приходять на український ринок не за готовими технологічними продуктами вітчизняного виробництва, а за науковими, технічними здібностями і інженерними знаннями наших фахівців [2]. У зв'язку з цим досягнення українських вчених стають інтелектуальною власністю інших країн.

Інноваційний розвиток неможливий без розвиненої інформаційної інфраструктури. Однак, фахівці наукової сфери не мають належного інформаційного забезпечення для вирішення на теоретичному рівні нагальних проблем, оскільки інформація дедалі частіше стає конфіденційною [1].

В Україні відбулося найбільше серед країн Центральної і Східної Європи скорочення чисельності наукових кадрів, обсягів фінансування науки, рівня оплати праці. Погіршується демографічна структура та якість кадрів науки. З її лав вимиваються здебільшого працівники продуктивного віку, тому в найближчі роки може статися серйозна кадрова криза внаслідок природного відтоку з наукової сфери значної кількості нині ще працюючих пенсіонерів.

У країні відсутній дієздатний механізм реалізації визначених державою пріоритетів науково-технологічного розвитку, а також система об'єктивної

оцінки ефективності використання коштів, які вкладаються в цю сферу, що не дозволяє сконцентрувати ресурси на підтримку ефективно працюючих наукових колективів і наукових шкіл і забезпечити їх оснащенням, сучасною технологічною базою [3].

Попри наявності зазначених негативних змін, українська наука зберегла ще певні можливості в плані наукового забезпечення інноваційного розвитку країни. Може виконувати дослідження і отримувати результати світового рівня, в тому числі в напрямках важливих для розвитку інноваційної діяльності в харчовій промисловості.

Сьогодні перед наукою, що забезпечує розвиток галузі, існують такі пріоритетні завдання: розробка і впровадження технологій зберігання сільгоспсировини; застосування ресурсозберігаючих технологій; вдосконалення технологічних процесів для зменшення часу виробничого циклу без втрати якості продукції; розробка і впровадження власних пакувальних ліній, що відповідають специфіці продукції; вдосконалення методів транспортування; розробка і виробництво екологічно чистих продуктів; виробництво функціональних продуктів із врахуванням сучасних медико-біологічних вимог для покращення структури харчування населення; розробка продукції для дитячого харчування і особливих груп населення.

Реалізація зазначених завдань допоможе вітчизняній харчовій промисловості піднятися на новий рівень розвитку, сприятиме збереженню здоров'я нації. Впровадження у виробництво результатів інноваційних та науково-дослідних розробок в харчовій промисловості є пріоритетною складовою стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Література

1. Дейнеко Л.В. Харчова промисловість України: ефективність використання виробничих ресурсів та кадрового потенціалу / Л.В. Дейнеко, Е.І. Шелудько; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України – К, 2013. – 120 с.

2. Каламан О.Б. Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості / О. Каламан, О. Братковська // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 1 (21). – С. 87–91.

3. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. // За заг. ред. проф. В.І. Полохала [Електронний ресурс] / матеріали парламентських слухань у ВРУ 17.06.2009. Київ : Парламентське видання, 2009. – С. 628 [<http://kno.rada.gov.ua>]

Седікова І.О.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеська національна академія харчових технологій*

СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗБЕРІГАННЯ ТА ПЕРЕРОБКИ ЗЕРНА

Інформаційна безпека – стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [1]. З огляду на вивчення літературних джерел причини виникнення інформаційних загроз розподілено на зовнішні та внутрішні.

Таблиця 1

Основні причини виникнення інформаційних загроз на підприємствах

Групи	Причини
Економічні [1; 12–13]	зростання значення інформації як бізнес-ресурсу; розвиток інформаційного ринку; здешевлення доступу до інформаційних мереж та потужної обчислювальної техніки;
Правові [2, 4, 6]	недосконалість правової бази у галузі інформаційної безпеки; складність виявлення та розслідування інформаційних правопорушень;
Технічні [3, 5, 9]	збільшення обсягів інформаційного обміну через технічні канали; поширення автоматизації та інформатизації діяльності підприємств; створення централізованих баз даних;
Соціальні [7–8; 10]	підвищення рівня інформаційної грамотності населення; непопулярність норм інформаційної етики.

Джерело: власне дослідження

Зовнішні причини – це об’єктивні тенденції суспільного розвитку: зростання інформаційних ресурсів, розвиток інформаційного ринку, підвищення інформаційної грамотності населення, вільний доступ до інформаційних мереж, збільшення обсягів інформаційного обміну.

Зовнішні причин – недоліки державного регулювання та рівень культурного розвитку населення: недосконалість правової бази, складність виявлення та розслідування інформаційних правопорушень, непопулярність норм інформаційної етики.

Проаналізуємо внутрішні причини інформаційних загроз на основі узагальнення результатів анкетування співробітників підприємств зберігання та переробки зерна. У табл. 2 наведено основні внутрішні причини загроз, на які вказали респонденти.

Таблиця 2

**Джерела інформаційних загроз підприємств зберігання та переробки зерна
Одеської області**

Джерела	Кількість інцидентів, %				
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Природні фактори	2,1	2,3	2,1	2,2	2,3
Антропогенні загрози у т.ч.:	42	44,1	49,2	55,1	59,9
співробітники підприємства	31,2	32,4	35,1	38,7	41,4

Продовження табл. 2

пов'язані із підприємством особи, що не є співробітниками	9,1	10,1	12,3	14,5	17,7
сторонні особи	1,7	1,6	1,8	1,9	1,8
Технічні загрози у т.ч.:	55,9	53,6	48,7	42,7	37,8
апаратні загрози	31,8	28,1	19,6	11,6	3,6
програмні загрози	7,3	8,4	10,6	11,2	12,9
мережеві загрози	16,8	17,1	18,5	19,9	21,2

Джерело: розроблено автором за даними опитування

З даних табл. 2 видно, що джерела інформаційних загроз діляться на три групи: природні – вплив факторів навколишнього середовища; антропогенні – дії чи бездіяльність людини (групи людей); технічні – використання апаратного та/або програмного забезпечення. Суб'єктами антропогенних загроз можуть бути: наймані працівники підприємства, у т. ч. звільнені з роботи; пов'язані із підприємством особи (клієнти, конкуренти та контрагенти); державні службовці, які проводять адміністративний контроль за діяльністю підприємства; особи, які не мають прямого відношення до діяльності підприємства.

Аналізуючи дані за останні п'ять років, бачимо, що кількість інцидентів, що трапляється у результаті дії природних факторів, суттєво не змінюється.

Відсутня також чітка тенденція у даних щодо інформаційних загроз, джерелом яких є сторонні особи. Водночас чіткі тенденції до зростання демонструють антропогенні загрози, джерелом яких є співробітники підприємства (загальний приріст – 10,2 % інцидентів) та інші пов'язані особи (загальний приріст – 7,6 % інцидентів), що пов'язано зі збільшенням питомої ваги працівників, які зайняті інтелектуальною працею та зростанням кількості клієнтів. Технічні загрози демонструють чітку тенденцію до зниження (загальне зменшення – 18,1 % інцидентів), хоча за окремими видами технічних загроз динаміка відрізняється: за програмними та мережевими загрозами спостерігається відчутне збільшення кількості інцидентів, а за апаратними-зменшення, що зумовлено наступними обставинами: здешевлення обчислювального обладнання; інтелектуалізація процесу обробки інформації; підвищення кількості інформації, що передається за технічними каналами зв'язку; збільшення обсягу онлайн-послуг та онлайн-транзакцій. За станом на 2013 р. найменша кількість інцидентів (1,8 %) пов'язана із сторонніми особами, а основним джерелом інформаційних загроз є співробітники

Основні причини кадрових загроз – це навмисні дії (бездіяльність), коли суб'єкт передбачає можливі негативні наслідки своїх дій, вони можуть виконуватись із власної ініціативи або унаслідок фізичного чи психологічного тиску; ненавмисні дії (бездіяльність), які виконуються внаслідок недостатнього рівня освітньої підготовки працівників у галузі інформаційних технологій або недбалого ставлення до виконання службових обов'язків. Значним є також рівень технічних загроз, існування яких пов'язано з використанням автоматизованих систем для організації інформаційних процесів, їх можна розділити на три основні групи: апаратні – пов'язані з використанням спеціального обладнання для зберігання та обробки інформації; програмні – пов'язані з використанням спеціального програмного забезпечення для обробки інформації; мережеві – пов'язані з процесом передачі інформації через технічні канали зв'язку.

Програмні загрози реалізуються у формі помилок, які виникають у процесі функціонування програмного забезпечення, та деструктивних програм. Комп'ютерні

програми, що спеціально розроблені для здійснення інформаційних правопорушень (malware), вважаємо, за метою функціонування можна поділити на такі групи:

1) інфекційні (їхня мета – пошкодження даних та обладнання): комп'ютерні віруси-програми, які мають такі властивості: здатність несанкціонованого проникнення в інші програми; самостійне розповсюдження у комп'ютерній системі; спрямованість на пошкодження даних; черви – вони відрізняються від вірусів лише тим, що існують незалежно від існуючих на комп'ютері програм; експлойти – це програми, які використовують вразливості захисту програм для вчинення з їхньою допомогою несанкціонованих дій;

2) шпигунські програми (spyware) (їх мета – несанкціоноване отримання конфіденційної інформації):

3) трояни – це програми, які проникають у комп'ютер під виглядом корисного для користувача додатка, але виконують після проникнення також несанкціоновані та непрофільні дії; руткити (rootkit) – це набір програмних засобів для несанкціонованого адміністрування інформаційної системи; бекдори (backdoor) – це програми, за допомогою яких виконується обхід передбаченої у системі процедури аутентифікації; кілогери (keyloggers) – програми несанкціонованого знімання інформації, що вводиться в інформаційну систему за допомогою клавіатури;

4) паразитарні (їхня мета – несанкціоноване використання обчислювальної потужності стороннього комп'ютера);

5) рекламні програми (adware) та спам; (їхня мета – поширення інформації про продукти та послуги без попереднього замовлення через індивідуальні канали інформації (електронну пошту, комунікаційні програми). небезпечність спаму полягає у тому, що він підвищує рівень надлишкової інформації, відволікає співробітників та ресурси на виконання непродуктивних дій.

Аналізуючи дані підприємств зберігання та переробки зерна, можемо зробити висновок, що внутрішні загрози, пов'язані з інформаційними ресурсами підприємства, існують у формі порушення цілісності інформації, витік інформації, недоступність інформації, а зовнішні, пов'язані із зовнішнім інформаційним полем

підприємства, у формі дезінформації; інформаційної асиметрії; «інформаційного шуму».

Література

1. Влияние сектора информационных технологий на национальную экономику и перспективы создания “электронного правительства” // Информационный бюллетень Microsoft “Государство в 21 веке”. – 2012. – Вып. 15. – С. 1–50.
2. Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления. – М.: Инфра-М – Норма, 1997. – 285 с.
3. Антопольский А.Б. Вопросы интеграции информационных ресурсов и структура информационного пространства // Интернет и современное общество: VI Всерос. объедин. конф. – СПб., 2009. – С. 42–43.
4. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монограф. / За заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: вид-во ун-ту внутр. справ, 2012. – 368 с.
5. Воробйова О. Інформаційне суспільство та його вплив на становлення електронного бізнесу // Наук. вісн. – 2011. – Вип. 5. – С. 1–9.
6. Горшенков А.Г. Информационная преступность: криминологическая безопасность личности, угрозы и меры ее защиты // Вест. Нижегород. ун-та им. Н.И. Лобачевского. Сер.: “Право”. – 2013. – № 1. – С. 13–16.
7. Інформаційне суспільство: Дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / [В.М. Брижко, О.М. Гальченко, В.С Цимбалюк та ін.]. – К.: Інтеграл, 2012. – 220 с.
8. Інформатизація управління соціальними системами: Організаційно-правові питання теорії і практики: Навч. посіб. / [Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, В.С Цимбалюк та ін.]. – К: МАУП, 2011. – 332 с.
9. Маслянюк П.П. Концепція інформатизації корпоративних структур // Наук. вісн. НТУУ “КПІ”. – 2003. – №3. – С. 510 – 525.
10. Найдьонов О.Г. Информатизация как главная идея третьего тысячелетия // Уч. записки Тавр. нац. ун-та им. В.И. Вернадского. – 2010. – Т. 23 (62), № 2. – С. 161–165.
11. НД ТЗІ 1.1-003-99 Термінологія в галузі захисту інформації в комп’ютерних системах від несанкціонованого доступу.
12. Bonaccorsi A., Giuri P., Pierotti F. Technological strategies and market success. Evidence from the aero-engine Industry // Journal of Business Venturing, 2002. Vol. 17. – P. 24–40.

13. Using Knowledge Management to Drive Innovation. – American Productivity & Quality Center, 2003. – 194 p.

Фомічова К.Б.

*здобувач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

МІСЦЕ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Агропромисловий комплекс країни сьогодні являється індустрією, яка має позитивну тенденцію розвитку в поточній економічній і політичній ситуації. Агробізнес стає пріоритетним напрямком розвитку української економіки. Майже половину території України складає надзвичайно родюча земля. 25% від всесвітньої площі чорноземів розташовані в Україні. Україна займає друге місце в Європі, після європейської частини Росії, по площі орних земель. Рівень родючості земель дозволяє досягати врожайності пшениці, кукурудзи та соняшнику на середньосвітовому рівні, використовуючи на порядок менше добрив. У 2014 році сільське господарство стало головним експортером країни (якщо рахувати разом продукцію рослинництва, а також продукти виробництва рослинної олії та харчової продукції). Так, у 2014 році продукції металургії було експортовано на \$ 12,9 млрд., тоді як сукупний експорт продукції сільського господарства та харчової промисловості склав \$ 13,6 млрд. [1]. Валютні надходження від продажу сільськогосподарської продукції здійснюють позитивний вплив на платіжний баланс України, і служать підтримкою для нестабільної економіки і навіть курсу гривні. Сільське господарство надає 10 % ВВП України. У цій сфері працює кожен п'ятий українець [8].

Тенденція домінування сільського господарства і харчової промисловості буде визначальною для українського експорту в довгостроковій перспективі.

Україна входить до п'ятірки країн-експортерів сільськогосподарської продукції (разом з Аргентиною, Бразилією, Росією та США). Що стосується врожаю й експорту соняшнику, то в цій сфері рівних Україні немає в цілому

світі. АПК виробляє 10,5 млн. тонн соняшника, а це – 27 % глобального виробництва. Ще одне перше місце з експорту соняшникової олії – 3,3 млн. тонн на рік (56,5 %), займає 3 місце за експортом ріпаку (10,5 %). Україна не тільки повністю забезпечує себе зерновими культурами, а й продає близько половини врожаю за кордон [3, 5].

Інші позиції України на глобальному ринку продовольства такі: 4-е місце за обсягом експорту кукурудзи (16,7 млн. тонн, 12,7%). 5-е місце по поставкам насіння соняшнику (9,7%) і ячменю (11,1%), 7-е місце за обсягом виробництва ячменю (9,1 млн. тонн), восьма в світі за обсягом виробництва кукурудзи (22,8 млн. тонн, 2,3%) і експортом пшениці (7,8 млн. тонн). За обсягом виробництва пшениці займає 10 місце (22,3 млн. тонн або 2,5% світового ринку) [2, 3].

Незважаючи на наявність чорнозему та значною мірою сприятливий клімат, в Україні низька врожайність. Земля – це обмежений ресурс, продуктивність якого залежить від ефективності його використання. Щоб конкурувати на світовому ринку, родючої землі мало. Українські аграрії в середньому збирають в 2 рази менше пшениці з 1 гектару, ніж їх колеги у Франції та Німеччині. У інших напрямках сільського господарства – результати теж нижчі, ніж у великих аграрних країнах. Наприклад, в США врожайність кукурудзи з гектара становить біля 73 центнерів, тоді як в Індії - всього 25 центнерів. Справа не тільки в кліматі, але і в технологіях та належній державній підтримці [1]. Технології сьогодні визначають конкурентоспроможність як невеликих фермерських господарств, так і великих агрокомпаній. І якщо агрохолдинги можуть дозволити собі таку технологічну екзотику як електронні карти полів і безпілотники, керуючі посівами, то невеликі агрогосподарства змушені вдаватися до більш простих методів підвищення врожайності [6].

Сільське господарство може стати двигуном вітчизняної економіки, якщо зможе конкурувати на світових ринках. Тому наразі завдання в агробізнесі номер один – підвищення операційної ефективності, освоєння нових технологій у сфері виробництва аграрної продукції, а також

використання нових фінансових інструментів для досягнення високих фінансових показників.

Українським аграріям слід впровадити ефективне управління, що сприятиме успішній та конкурентоспроможній діяльності на ринку. Передові українські холдинги знаходять можливості для розширення бізнесу у побудові вертикально інтегрованих структур – таких компаній, де не тільки вирощують с/г сировину, а й отримують додану вартість за рахунок її переробки та розвитку власних брендів. Менеджерам холдингів, які намагаються перебудувати компанію, зміщуючи фокус з виробництва сировини на переробку с/г продукції, перш за все потрібно відслідковувати і розуміти тренди міжнародного споживання продуктів харчування і попит на них. Важливо також вміти ефективно оцінювати альтернативні інвестиційні проекти в обладнання з переробки с/г сировини, його потужність, гнучкість в переналаштуванні, а також налагоджувати міжнародні контакти з метою отримання доступу до нових країн збуту своєї продукції [6].

Основним стимулом розвитку сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі, мають бути значні інвестиції. Українські компанії зараз як ніколи потребують фінансових ресурсів для розвитку.

Для розвитку аграрного сектору, за підрахунками Міністерства аграрної політики та продовольства України, до 2020 року Україні потрібен буде не менш ніж 101 млрд. грн. Така сума була оголошена Міністерством у Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Для того, щоб втілити цю програму в життя, потрібно залучати зокрема технічну та фінансову допомогу від міжнародних партнерів [4].

Згідно з документом, програма буде розрахована на 2016–2020 роки і виконуватиметься в два етапи. На першому етапі (2016) планується розробка і прийняття нових та внесення змін до чинних нормативно-правових актів з розвитку аграрного сектору. Під час другого етапу (2017–2020 роки) передбачається проведення аналізу виконання заходів першого етапу, їх коригування і подальше виконання заходів програми.

Метою програми, згідно з проектом концепції, є створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку аграрного сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією і промисловістю с/г сировиною, виробництво продукції з високою доданою вартістю та нарощування обсягів на світовому ринку сільгосппродукції й продовольства.

В Концепції зазначається, що Україна не може конкурувати із більш досвідченими виробниками у сільськогосподарській сфері. Європейські вимоги до якості продукції та безпеки харчування для України, через спад в економіці, занадто високі. На вдосконалення технологій потрібні значні кошти, через сильні коливання цін на світовому ринку та через нестійкість торговельних відносин з країнами-імпортерами, ускладнюється ситуація у сфері АПК [4].

Дослідження сучасного стану аграрного сектора економіки вказують, що аграрний сектор є найбільш важливою галуззю економічного розвитку України на даний період. Країна експортує велику кількість товарів сільськогосподарської промисловості і отримує немалий прибуток з цього. Але поряд з цим існують проблеми, які потребують вирішення, а саме: формування конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва продукції на основі інтеграційних процесів, диверсифікації сільськогосподарського виробництва шляхом розвитку промисловості, покращення соціальної сфери села, відновлення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі, підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції в контексті еко- та біорозвитку, модернізація аграрної техніки.

Література

1. Экономика. Аграрный сектор Украины: из года контрастов в год испытаний. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economics.unian.net/agro/1025119-agrarniyi-sektor-ukrainyi-iz-goda-kontrastov-v-god-ispyitaniy.html>
2. Агробізнес сьогодні. Щоб інвестиції принесли урожай. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/infrastruktura-rynku/2947-schob-investytiiii-prynesly-urozhai.html>

3. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16822>

5. BusinessViews. Агробизнес в Україні: 5 важных фактов. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/agrobiznes-v-ukraine-5-vaznyh-faktov-055/>

6. BusinessViews. Майбутнє українського агробізнесу забезпечить ефективний менеджмент, а не чорноземи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/majbutnje-ukrajinskogo-agrobiznesu-zabezpechit-efektivnij-menedzhment-a-ne-chornozemi-233/>

7. BusinessViews. 10 отличных графиков про экспорт Украины в 2014 году. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/10-otlichnyh-grafikov-pro-eksport-ukrainy-v-2014-godu-544/>

8. BusinessViews. 20+ графиков и карт, которые доступно объясняют агробизнес Украины. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/20-grafikov-i-kart-kotorye-dostupno-objasnajut-agrobiznes-ukrainy-328/>

Чекалин В.С.

*к.э.н., заведующий отделом аграрной политики и прогнозирования развития АПК
Федеральное государственное бюджетное научное учреждение
«Всероссийский НИИ экономики сельского хозяйства»*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЕАЭС

Обеспечение продовольственной безопасности является одним из основных направлений аграрной политики Российской Федерации. Утверждена Доктрина продовольственной безопасности страны, реализуется Государственная программа развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013–2020 годы, включающая меры по развитию производства, переработки и реализации продукции растениеводства и животноводства, включая мясное скотоводство; поддержке малых форм хозяйствования; технической и

технологической модернизации, инновационному развитию отрасли; мелиорации земель, устойчивому развитию сельских территорий.

В условиях санкционного противостояния ряда западных стран и России потребовалась актуализация мер государственной поддержки агропромышленного комплекса в целях ускорения импортозамещения. Поэтому Государственная программа дополнена такими направлениями как развитие молочного скотоводства, овощеводства открытого и защищенного грунта и семенного картофелеводства, оптово-распределительных центров и инфраструктуры системы социального питания, поддержка племенного дела, селекции и семеноводства. Финансирование программы планируется увеличить с 187 млрд руб. в 2014 г. до 200 млрд руб. в 2015 г.

Можно отметить в целом положительную динамику в сфере обеспечения продовольственной безопасности России. Сельское хозяйство в 2010-2014 гг. росло в среднем на 2,6 % ежегодно даже с учетом серьезных засух в 2010, 2012 годах. По этой же причине среднегодовой валовой сбор зерновых культур за минувшее пятилетие сохранился почти на уровне предыдущего пятилетия, в то же время риса увеличился на 42,8%, сахарной свеклы – на 39,4%, подсолнечника – на 30,4%. Производство скота и птицы в 2010–2014 гг. возросло на 23%, в том числе в сельскохозяйственных организациях – на 62,5%. Однако, сохраняется отрицательная динамика в производстве мяса крупного рогатого скота и неустойчивая – в производстве молока.

Несмотря на природные катаклизмы, переходящих запасов продовольствия было достаточно для поддержания в целом стабильной обстановки на внутреннем агропродовольственном рынке. В 2010–2014 гг. реальные располагаемые доходы населения увеличились на 15,7%, что способствовало росту потребления продовольствия.

В результате в целом успешного развития агропромышленного комплекса в 2014 г. экспорт сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия, достиг 18,9млрд долл. США, превысив уровень 2013 г. на 16,5%. Рекордным стал экспорт зерна, который составил 30,2 млн т, что на 60,7% больше уровня

предыдущего года. Увеличение объемов экспорта стало возможным, как благодаря высокому валовому сбору, так и снижению курса рубля по отношению к основным мировым валютам, в результате рублевый эквивалент был крайне привлекательным для экспортеров. Зерновые культуры экспортировались в основном в страны СНГ, Египет, Иран, Турцию и другие страны Азии и Африки. Экспорт растительного масла в 2014 г. увеличился по сравнению с 2013г. на 26,4% и составил 2,4 млн. т. Основными потребителями российского растительного масла являлись Турция, Египет, страны СНГ.

Вместе с тем, положительная динамика развития сельского хозяйства в России позволила достичь целевых значений продовольственной независимости не по всем видам продукции. Если по продукции растениеводства они даже превышены, то доля отечественного производства в формировании ресурсов мяса и мясопродуктов, молока и молокопродуктов остается ниже порогового уровня. Эти показатели планируется достичь лишь к 2020 году (рис. 1).

Рис. 1. Удельный вес отечественной продукции в общем объеме товарных ресурсов внутреннего рынка соответствующих продуктов, %

Источник: Доктрина продовольственной безопасности Российской Федерации, расчеты на основе данных Росстата, Государственная программа развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013–2020 годы

В результате Россия вынуждена тратить значительные финансовые ресурсы на импорт продовольствия: в 2014 г. – это 39,7 млрд долл. США.

В условиях ограничения импорта продовольствия из отдельных стран дальнего зарубежья вопрос обеспечения продовольственной безопасности

приобретает особую значимость. С одной стороны – это необходимость ускорения импортозамещения, что потребует дальнейшего совершенствования экономического механизма Государственной программы [3, с. 11], с другой – возможность расширить взаимный товарооборот продовольствием в рамках Евразийского экономического союза (ЕАЭС) на основе коллективной продовольственной безопасности.

За последние годы в рамках региональных интеграционных формирований на пространстве СНГ был принят ряд важных нормативных правовых документов, в частности: Концепция повышения продовольственной безопасности государств-участников СНГ (2010), Концепция агропромышленной политики государств-членов ЕврАзЭС (2005), Концепция продовольственной безопасности ЕврАзЭС (2009), Соглашение о единых правилах государственной поддержки сельского хозяйства ТС (2010), Концепция согласованной (скоординированной) агропромышленной политики государств-членов ТС и ЕЭП (2013), Договор о Евразийском экономическом союзе (раздел XXV – «Агропромышленный комплекс», 2014), Концепция единой аграрной политики Союзного государства (2010).

Таким образом, сложилась весьма разветвленная система нормативного правового обеспечения в сфере развития сельского хозяйства и продовольственной безопасности. Вместе с тем, для достижения целей перечисленных концептуальных документов необходимы согласованные межгосударственные механизмы их реализации. В результате, несмотря на то, что уже сформулированы основные направления осуществления на территории ЕАЭС скоординированной политики в отношении сельскохозяйственной продукции и продовольствия, действующая договорно-правовая база не позволяет реализовать целостную политику в вопросах развития сельского хозяйства и регулирования общего аграрного рынка, а соответственно, и обеспечения продовольственной безопасности [1].

Это касается и национального законодательства. В странах-членах ЕАЭС действуют нормативные правовые акты, определяющие политику в сфере

обеспечения национальной продовольственной безопасности. Эти документы, несмотря на различия в правовом статусе, исходят из единого понимания сути продовольственной безопасности. Однако они, так же как и национальные долгосрочные программы развития сельского хозяйства, не в полной мере учитывают возрастающий уровень интеграции в рамках союза [5, с. 4; 2, с. 11].

Страны ЕАЭС проходят ступени интеграции в очень быстром режиме. Этому темпу не всегда соответствует скорость создания национальной нормативной правовой базы, развития институтов, подготовка соответствующих кадров [4, с. 221]. В результате возрастающая взаимная торговля продовольствием в рамках союза порой вызывает противоречия.

Для комплексного решения проблем продовольственной безопасности необходимы согласованные индикативные показатели развития агропромышленного комплекса стран-участников союза, единое регулирование аграрного рынка, общие механизмы технологической модернизации, унификация требований к качеству и безопасности продукции, создание единой системы товародвижения и информационного обеспечения интеграционного формирования. Такой подход устранил предпосылки для возникновения принципиальных противоречий во взаимной торговле, будет способствовать устойчивому росту сельскохозяйственного производства на пространстве ЕАЭС.

Таким образом, решение проблемы обеспечения продовольственной безопасности России требует совершенствования национальной аграрной политики и выработки межгосударственных экономических механизмов регулирования в рамках Евразийского экономического союза.

Литература

1. Договор о Евразийском экономическом союзе (Астана, 29 мая 2014 года) [Электронный ресурс] / Правовой портал Евразийского экономического союза. – Режим доступа: <http://docs.eaeunion.org>.

2. Серков А.Ф., Виноградова В.Ф., Чекалин В.С., Масленников А.В. Обеспечение продовольственной безопасности страны в условиях экономического кризиса // Экономика

сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2009. – № 12. – С. 9–11.

3. Серков А.Ф., Чекалин В.С. Совершенствование экономического механизма реализации государственной программы развития сельского хозяйства на 2013-2020 годы // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2013. – № 6. – С. 7–11.

4. Тарасов В.И. РИФы на пути ВТО. – М.: Угрешская типография, 2013 г. – 362 с.

5. Ушачев И.Г., Серков А.Ф., Папцов А.Г., Тарасов В.И., Чекалин В.С. Проблемы обеспечения национальной и коллективной продовольственной безопасности в ЕАЭС// АПК: Экономика, управление. – 2014. – № 10. – С. 3–15.

Тематичний напрям 3

Соціоекономічний вимір сталого розвитку агропродовольчої сфери

Барановський М.О.

*д.геогр.н., професор, завідувач кафедри географії
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРА У СІЛЬСЬКИХ ПЕРИФЕРІЙНИХ РАЙОНАХ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Розвиток аграрного сектора нашої країни характеризується не лише різновекторними процесами, а й значними регіональними відмінностями. Як процеси падіння аграрного виробництва у 90-х роках ХХ ст., так і процеси його відродження на початку ХХІ ст. характеризуються вибірковістю, специфічністю і є дуже різними для окремих видів господарств і сільських районів. Аналіз змін, які уже сталися і тривають тепер у розвитку аграрної сфери різних територій країни, потребують наукового осмислення та узагальнення.

Існування сільських периферійних районів вочевидь є закономірним результатом розвитку центрально-периферійних процесів і визнається більшістю науковців. Водночас питання щодо визначення їх меж залишається дискусійним. Немає також однозначного наукового трактування поняття “сільські периферійні райони”. У класичному розумінні до них відносять ті сільські території (райони), які розміщуються на відстані понад 100 км від обласного центра. При цьому слід розрізняти поняття “внутрішня” та “зовнішня” периферія.

Традиційно, принаймні в Україні, сільські периферійні райони ототожнюються із відсталими територіями, які характеризуються низькими показниками не лише соціального, а й економічного розвитку. При цьому сільська периферія неоднорідна, що доведено у дослідженні [1]. Найбільш кардинальні, на думку автора, трансформаційні процеси у розвитку аграрного

сектора відбулися у сільських периферійних районах Українського Полісся. До них автором віднесено 27 районів Волинської, Житомирської, Київської, Рівненської, Сумської та Чернігівської областей. Віднесення окремих районів до даної групи було зумовлено не лише критерієм відстані, а й належністю до Поліської аграрно-територіальної зони з відповідною спеціалізацією сільського господарства.

Своєрідними індикаторами, які дозволяють оцінити галузеві зміни та територіальні зрушення у розвитку аграрного сектора периферійних районів Українського Полісся, є динаміка обсягів і структури виробництва сільськогосподарської продукції, посівних площ і форм землекористування, виробничої спеціалізації сільського господарства тощо. Загалом можна виділити кілька особливостей трансформації аграрного сектора сільських периферійних територій Полісся.

1. Загальна деградація аграрного сектора та скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Сільські райони Українського Полісся належать до тих територій, де аграрне виробництво зазнало чи не найбільшого занепаду. Таке явище було зумовлено кількома причинами, проте головну роль відіграли ліквідація колективних господарств як основної форми організації сільськогосподарського виробництва, обмеження державного замовлення на окремі види аграрної продукції (льон-довгунець, картопля), гірші природно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства. У регіонах Українського Полісся скорочення виробництва сільськогосподарської продукції упродовж 1990-2013 рр. склало від 35 до майже 50% (у порівняльних цінах 2010 р.). У периферійних районах цей спад був значно вищим.

2. Посилення архаїзації сільської економіки. Через економічну кризу та занепад колективного сектора у 90-х роках ХХ ст. виробництво аграрної продукції у сільських периферійних районах майже повністю зосередилося у селянських господарствах. Рівень архаїзації сільської економіки, мірилом якого є частка селянських господарств споживчого типу у виробництві аграрної продукції, дуже тісно корелює з рівнем периферійності районів, із загальною

транспортною доступністю та інфраструктурною забезпеченістю території. Навіть в умовах позитивної динаміки аграрного виробництва в останні роки, у сільських периферійних районах Волинської та Рівненської областей частка селянських господарств у виробництві відповідної продукції перевищує 90 % (табл.). У сільських районах Сумської та Чернігівської областей ця частка дещо нижча через складну демографічну ситуацію.

Таблиця

**Показники розвитку сільського господарства периферійних районів
Українського Полісся**

	Частка окремих видів продукції у структурі сільськогосподарського виробництва, %				Частка району у виробництві сільськогосподарської продукції, %	Частка селянських господарств у виробництві аграрної продукції, %	Частка рослинництва у структурі сільського господарства, %	Скорочення посівних площ упродовж 1990-2013 рр., %
	Зерно	Олійні	М'ясо	Молоко				
Волинська	2,5	2,9	91,2	2,9	3,9	97,3	56,0	23,6
Житомирська	16,3	16,9	31,6	28,3	3,3	75,1	46,4	51,0
Київська	21,7	72,3	6,0	0,0	0,1	58,0	97,7	29,9
Рівненська	4,4	0,0	44,5	43,6	4,9	94,7	52,1	27,7
Сумська	43,6	44,3	4,7	7,3	1,7	46,3	93,4	19,2
Чернігівська	52,1	4,3	11,3	26,7	2,1	57,4	68,6	50,3
Пересічне значення	23,5	14,5	36,9	21,1	3,0	65,4	63,7	35,6

3. Скорочення посівних площ і зміна їх структури. Загалом у сільських периферійних районах Українського Полісся посівні площі упродовж 1990–2013 рр. скоротилися майже на 36 %. Вражаючими є міжрегіональні та міжрайонні диспропорції. Наприклад у сільських районах Житомирської та Чернігівської областей це скорочення становило майже 50%, Сумської – 19,2% (табл. 1). Як уже зазначалося, головними причинами цього стали реформування колгоспів і кризові процеси в аграрному секторі. Відсутність пального, його

висока ціна, скорочення споживчого попиту населення, призвели до того, що землі перестали обробляти і на них дуже швидко відновилися природні лісові ландшафти. Через занепад тваринництва суттєво скоротилися посівні площі під кормовими культурами. Натомість має місце зростання площі посівів під зерновими та, особливо, технічними культурами (соя, ріпак, соняшник), вирощування яких у сучасних умовах навіть на бідних ґрунтах є найбільш рентабельним.

4. Збереження відносно високої питомої ваги тваринництва у структурі сільського господарства. Ринкова економіка висуває все більш жорсткі вимоги як до території, на якій виробляється аграрна продукція, так і до видового складу сільськогосподарської продукції. На сьогодні виробництво рослинницької продукції є більш рентабельним, але за умови сприятливих природних передумов для її вирощування. Гірші агрокліматичні та ґрунтові ресурси сільських периферійних районів Полісся гальмують розвиток у них високопродуктивного рослинництва. Сільське населення таких територій виживає за рахунок утримання худоби, продажу молока та м'яса. Особливо це характерно для сільських районів Волинської, Житомирської та Рівненської областей, де вікова структура населення сприяє розвитку цих видів діяльності. Водночас у Чернігівській та Сумській областях, де висока частка населення пенсійного віку, у структурі сільського господарства домінує рослинництво.

5. Зміна традиційної для Поліської аграрно-територіальної зони виробничої спеціалізації сільського господарства. Льонарство та картоплярство уже не є визначальними галузями спеціалізації аграрного сектора сільських районів Полісся. Попри подібність природних передумов, у сільських периферійних районах Українського Полісся сформувалася дещо відмінна виробнича спеціалізація аграрного сектора. У сільському господарстві периферійних районів Волинської, Рівненської та частково Житомирської областей ключову роль відіграє м'ясо-молочне скотарство, яке зосереджене головно у селянських господарствах. Дещо інша спеціалізація сформувалася у сільських периферійних районах Чернігівської та Сумської областей, де

провідне місце у спеціалізації аграрного сектора посідають вирощування зернових та олійних культур. Причому посівні площі під останніми за 1990–2013 рр. зросли на 300–400%.

6. Зменшення частки сільських периферійних районів у виробництві аграрної продукції своїх регіонів. Проведені обчислення показали, що в середньому на кожен із периферійних районів припадає близько 3% виробленої аграрної продукції. Порівняно із початком 90-х років XX ст. питома вага зазначених районів у виробництві сільськогосподарської продукції невпинно скорочується, оскільки відновлення їх аграрного сектора відбувається надто повільно, порівняно із територіями, які володіють кращими природними та соціально-економічними передумовами для його розвитку.

Проведений аналіз особливостей розвитку сільських периферійних районів Полісся показав, що вони перебувають у глибокій кризі, яка зумовлена переважно деградацією їх економічного потенціалу. Попри всі негаразди, несприятливі природні передумови для розвитку, аграрна сфера у цих районах доки-що залишається основою сільської економіки. Заходи санації сільських периферійних районів мають базуватися на двох складових: з одного боку, розвиток позааграрних видів діяльності (лісове господарство, обслуговуючі кооперативи, сільський зелений туризм), з іншого – модернізація сільського господарства за рахунок розвитку фермерських і товарних селянських господарств, створення передумов для відновлення традиційних для Полісся видів аграрного виробництва (льонарство). У сільських районах, які вирізняються дуже складною демографічною ситуацією (Чернігівська область), низькою щільністю населення, відсутністю передумов для розвитку селянських господарств товарного типу, слід вести мову про формування лише окремих осередків аграрного виробництва і подальшу перепрофілізацію сільськогосподарських угідь. При цьому держава має зберегти соціальний контроль над такими територіями.

Література

1. Барановський М.О. Сільські периферійні території України: особливості делімітації, сучасний стан, перспективи розвитку / М.О. Барановський // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Пріоритети та механізми соціально-економічного розвитку сільських територій: [Зб. наук. праць] / Редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2013. – Вип. 6 (104). – С. 102–111.

Бородіна О.М.

*д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України,
завідувач відділу економіки і політики аграрних перетворень
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

Прокопа І.В.

*д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України,
провідний науковий співробітник
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

СОЦІОЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Суттєві загальносвітові тенденції в системі використання ресурсів та зростання рівня взаємодії економіки та суспільства посилюють необхідність в системному підході до організації агроекономічних досліджень. Переорієнтація сільського господарства на екологічні покращення, підвищення рівня економічної життєздатності сільських громад і їх внеску у сталий розвиток встановлюють нові вимоги для політики і практики. Метою цієї публікації є зосередження уваги на необхідності спрямування наукових досліджень на вирішення взаємопов'язаних аспектів сільського господарства і сільського розвитку в Україні в контексті перспектив європейської інтеграції. Для України це має надзвичайно важливе значення у зв'язку з дуальністю господарюючої системи, яка дедалі більше укорінюється на селі.

Зростання у вітчизняному аграрному секторі відбувається в основному завдяки концентрації землі, інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, нарощенню його експортного потенціалу та експортних надходжень. Однак при цьому не можна ігнорувати серйозні деформації і

негативні тенденції розвитку, що супроводжують таке зростання. Агресивне використання сільськогосподарських угідь, монокультуризація, масове недотримання сівозмін тощо та істотне зменшення обсягів природоохоронної діяльності загрожують виснаженням ресурсо-екологічного потенціалу аграрного сектора України. Занепад сільських територій, скорочення поселенської мережі, приховане безробіття, перетікання зайнятості сільського населення економічно активного віку у неформальний сектор та деградація сільських спільнот створюють реальну загрозу не лише продовольчій, але й усій національній безпеці держави. Викладене свідчить про те, що вітчизняний аграрний сектор, як і вітчизняна аграрна політика, потребують модернізації.

Слід зазначити, що, наприклад, аграрна політика Європейського Союзу не ставить аграрне зростання як мету, а розглядає його лише у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. На відміну від зростання, поняття «розвиток» не є виключно економічним явищем. Аграрний розвиток – це таке нарощення аграрного виробництва, при якому досягається принцип інклюзивності та справедливості, коли вигоди від зростання відносно рівномірно розподіляються між усіма учасниками процесу, підвищення продуктивності здійснюється безпечним для довкілля способом, а скорочення зайнятості у сільському господарстві супроводжується створенням нових робочих місць у позааграрній сфері на селі.

Модернізація аграрного сектора вимагає перегляду усталеного ставлення до сільського господарства як галузі, що має виключно виробничо-комерційне призначення. Світове співтовариство дедалі більше керується концепцією багатофункціональності сільського господарства, згідно з якою у процесі сільськогосподарської діяльності не тільки виробляються продовольство і промислова сировина, але й створюються суспільно значущі блага. Найголовніші з них – продовольче самозабезпечення країни, надання можливостей і засобів для існування сільського населення, відтворення селянства, підтримання екологічної рівноваги та збереження агроландшафтів. Визнання багатофункціональності сільського господарства як його ключової

макроекономічної характеристики є головною передумовою модернізації вітчизняного аграрного сектора.

Модернізація як напрям розвитку певної системи передбачає не тільки осучаснення різних її складових, але й їх гармонізацію. У таких суспільно-виробничих системах, як аграрний сектор, адекватним є соціоекономічний підхід, який розглядає соціальний і економічний аспекти розвитку у нероздільній єдності. Варто нагадати, що йдеться про саме соціоекономічний, а не соціально-економічний підхід. У соціоекономічній сутності соціальне та економічне становить єдине ціле, яке не можна розкласти на окремі, навіть взаємозв'язані складові, тоді як соціально-економічна сутність виникає у результаті взаємодії соціальних і економічних сторін процесу, кожна з яких зберігає відносну самостійність [1]. Соціоекономічна модернізація – це таке осучаснення суспільно-виробничої системи, яке, поряд з оновленням матеріально-речових елементів і розподільчих відносин, супроводжується реалізацією та нарощуванням творчого потенціалу кожної людини, формує її як особистість, завдяки чому збільшується загальна результативність функціонування економіки. Модернізація аграрного сектора України повинна відбуватися саме на засадах соціоекономічного спрямування цього процесу. Водночас аграрна політика України має бути адаптованою до глобальних тенденцій аграрного розвитку шляхом кардинальних інституційних змін у суспільстві.

Трансформація інституційного середовища в перехідних суспільствах поширюється не тільки на формальні, але й на неформальні інститути, такі як цінності, звичаї, норми поведінки, менталітет. Сфера неформальних інститутів, яка взагалі ігнорувалася у ході аграрних реформ в Україні, виявилася найбільш інерційною в усіх країнах з перехідною економікою. Одним із найскладніших завдань було створення інститутів, що здатні ініціювати і просувати розвиток ринкових механізмів в агропродовольчій сфері. Неформальні інститути, зокрема, культурні традиції, впливають на особливості і темпи формування

ринкових відносин, а створення атмосфери довіри у суспільстві є визначальним для розвитку ринкової взаємодії.

Асоціація з ЄС надає Україні шанс нейтралізувати вплив «незапланованих» формальних та неформальних інститутів і поступово запровадити більш досконалі механізми включеності усіх учасників агропродовольчого ланцюга у процеси розвитку. Важливу роль у цьому відіграє організація державної підтримки і субсидування, а також здійснення урядом координації та контролю бюджетних фінансових потоків в аграрний сектор. Формування оптимальної інституційної організації є досить складним процесом, який постійно змінюється у відповідності до нових вимог і обставин. За цим стоїть значно глибша трансформація моделей поведінки у системі державного регулювання аграрного сектора, відносин уряду з приватним сектором та громадянським суспільством.

Включення України до завдань глобального економічного розвитку в рамках міжнародних угод очевидно вимагатиме встановлювання нових правил і очікувань відносно того, як будуть у подальшому прийматися рішення щодо обсягів, напрямів та механізмів підтримки і як вони будуть здійснюватися. Це встановлюватиме нові обмеження і надаватиме ширші можливості для аграрної політики, з'являється шанс створення нових відносини між державою та різними організаційно-правовими формами господарювання на селі. Ці зміни у державному регулюванні пов'язані зі зменшенням дисонансу та обмеженням влади монопольних корпоративних структур щодо отримання преференцій з бюджету і надаватиме імпульс для формування засад нової політики сільського розвитку.

У розвинених країнах існує ряд інститутів, які роблять менш вірогідними дисонанси у соціоекономічній координації. Прикладами таких інститутів є влада закону, висока якість судової системи, представницькі політичні інститути, незалежні профспілки, соціальні партнерства в сільській місцевості, організаційно оформлені представництва дрібних виробників, малих поселень тощо. Ці інститути сприяють підвищенню прагнення різних соціальних груп до

співпраці на сільських територіях шляхом узгоджених стратегій і зниження вірогідності прийняття рішень, які не направлені на соціальну взаємодію.

Таким чином участь у процесах глобалізації, врешті-решт, є чимось більшим, ніж простою зміною тарифів, цін, обсягів дотацій – воно вимагає інституційної реформи величезного масштабу. Ця інституційна реформа має змінити не тільки параметри політики, але й поведінкові стереотипи, адаптуючи їх до загальносвітових культурних цінностей.

У вітчизняних умовах інтеграція до ЄС може обмежити тіньовий доступ до бюджетних коштів, знизити рівень корупції і одержання ренти (у тому числі політичної) державними структурами, пов'язаних з втручанням у розподіл коштів виділених на підтримку аграрного сектора. Встановлення обмежень у розрізі окремих виплат товаровиробникам («жовтий» та «зелений» кошики) сприятиме розбудові інститутів сільського розвитку, що, в свою чергу, сприятиме покращенню якості інституційного середовища.

Імплементация Угоди може сприяти появі високоякісних інститутів, проте слід зазначити, що інституційний розвиток в Україні – це більш системний процес, який вимагає політичної волі, часу, а також нетрадиційних і неординарних рішень. В аграрному секторі успіх залежатиме від того, чи спрямовуються ресурси державної підтримки в ті види діяльності, які породжують довгостроковий економічний розвиток (через зовнішні ефекти науково-дослідних розробок, оновлення людського капіталу, забезпечення якості та безпеки продукції, розширення асортименту органічного виробництва і його доступу на зовнішні ринки і так далі), чи, навпаки, відволікають ресурси від таких видів діяльності і спрямовують їх на вирішення поточних проблем аграрного бізнесу. Тобто, майбутнє аграрного сектора більшою мірою залежить від інституційної організації, в якій оперує система державної підтримки і торгова політика, ніж безпосередньо умови імплементації у глобальний ринок – визначені обсяги державних коштів і рівні, на яких установлені конкретні торгові бар'єри.

Література

1. Костюк В.Н. Теория эволюции и социоэкономические процессы. – М., «Едиториал УРСС». – 2004. – 176 с.

Великий П. П.,

*д.филос.н., профессор, ведущий научный сотрудник
Институт аграрных проблем РАН*

Шабанов В. Л.,

*к.э.н., доцент, старший научный сотрудник
Институт аграрных проблем РАН*

СОЦИОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ФАКТОРЫ СОХРАНЕНИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ СЕЛА: ЛОКАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В настоящее время представление о позитивном влиянии разнообразия мест приложения труда на устойчивость трудовых ресурсов является аксиомой. Логика проста: если в местах обитания сельского индивида есть достаточный набор видов трудовой занятости, значит, имеется перспектива выбора, и ему незачем искать варианты за пределами села. Соглашаясь, что данная зависимость действительно существует, мы на примере отдельных сельских поселений попытались поставить ее в более широкий социальный контекст.

Исторически масштабирование сельскохозяйственного производства тесно связано с типологией расселения жителей. Еще со среднесоветского времени велась политика сосредоточения основной производственной инфраструктуры в крупных селах, где также находились и управленческие структуры. Наличие в сельских поселениях мест работы в крупных сельскохозяйственных организациях было обычным явлением в советский период: до 90 % сел одновременно являлись центрами колхоза или совхоза. В средних по размеру селах могли располагаться животноводческие фермы, в которых трудилась только часть местных жителей; большинство ежедневно ездили на работу в центральную усадьбу. В целом можно говорить о сложившихся социохозяйственных структурах, элементами которых являются

поселенческие и хозяйственные части. Данную ситуацию и в России, и в Украине, застала аграрная реформа, проводимая в каждой из стран [1; 2].

В настоящее время наиболее распространенным социохозяйственным типом в обеих странах является поселение, в котором имеется несколько небольших хозяйств корпоративно-долевой и частной (КФХ) форм собственности. Для такого региона России, как Саратовская область, послужившего базой для нашего исследования, удельный вес таких поселений составляет приблизительно 70–80 %.

Кроме того, в любом регионе имеется некоторое количество сельских поселений, основой экономики которых является не сельское хозяйство, а промышленность, чаще всего доставшаяся им от советских времен. Хотя их доля невысока (5–7 %), они представляют особый интерес как объект исследования социохозяйственных факторов сохранения трудовых ресурсов села.

В настоящей работе мы рассмотрели оба представленных типа поселений. Располагая детальными данными об их социально-структурном состоянии, источником которых послужило сплошное исследование материалов сельских похозяйственных книг, проведенное в 2012–2014 гг., мы попытались выяснить, насколько важными оказываются основные элементы, определяющие их устойчивость (состояние сельскохозяйственного или промышленного производства, близость к городу и др.).

В качестве представителя I типа выбрано село Старый Хопер – среднего размера (1029 чел.), население которого более чем наполовину – этнические украинцы. Однако едва ли эта особенность села как-то сильно повлияла на устойчивость трудовых ресурсов: как показывает анализ, поведение на рынке труда русских и украинцев-сельских жителей по сути одинаково. Село, представляющее II тип – Возрождение Хвалынского района – одно из крупнейших в области (около 2200 чел.). Сравним основные характеристики рассматриваемых социохозяйственных структур (табл.).

**Численность и род деятельности трудоспособного населения сел
I и II типов**

Численность и род деятельности	I тип	II тип
Численность трудоспособного населения, чел.	560	1220
в т.ч. распределено по роду деятельности, %:		
Сельское хозяйство, представленное сельхозпредприятиями разных форм собственности (АО, ТОО, СПК, КФХ)	25,2	2,1
Промышленность и сфера услуг	–	19,7
Бюджет (детсад, школа, ДК, социальная служба, ФАП, администрация, почта и т.п.)	13,2	8,6
ИП (магазины, кафе и др.) и наемный персонал	7,1	7,5
Неаграрное отходничество (работа «вахтовым» способом)	17,9	29,7
Студенты, обучающиеся в городах, и школьники трудоспособного возраста (16-17 лет)	10,5	11,2
Прочие	3,0	2,1
Безработные, домохозяйки	23,1	19,1

В селе II типа основные рабочие места сосредоточены на промышленном предприятии и в неаграрном отходничестве, причем, в последней из перечисленных форм удельный вес занятых в два раза больше, чем в селе I типа; в сельскохозяйственной занятости сосредоточено всего 2 % трудоспособного населения. Остальные показатели между собой принципиально не различаются.

Складывается впечатление, что наличие промышленного предприятия на селе и связанного с ним разнообразия других служб, не является таким уж сильным фактором стабильности населения, как принято считать, и что другие причины нейтрализуют позитивное влияние многофункциональности жизненной среды.

Рассмотрим подробнее основные характеристики жизнеобеспечения в каждом из выделенных типов.

Село Старый Хопер (I тип) по местоположению является пригородным: оно расположено в 19 км от крупного районного центра – города Балашов (97 тыс. жителей) и соединено с ним дорогой, являющейся частью федеральной трассы Саратов–Москва. Автобусы в обе стороны курсируют 6-8 раз в сутки,

что позволяет жителям с комфортом, менее чем за полчаса добираться до Балашова и обратно. В настоящее время крупного работодателя в селе нет, но есть сравнительно небольшое сельхозпредприятие и несколько фермерских хозяйств.

Аграрная отрасль здесь представлена ООО «Аграрный Альянс» – сельхозпредприятием среднего размера, площадью 4,7 тыс. га. Его трансформация, как и почти всюду, в ходе аграрной реформы шла болезненно. Колхоз им. Т.Шевченко, существовавший в селе в советское время, в 1990-е гг. перерегистрировался в ПО «Старый Хопер», которое разорилось несколько лет назад, и на его месте было образовано нынешнее ООО «Аграрный Альянс». За весь период трансформаций сельхозпредприятия произошло значительное сокращение числа занятых в нем – с приблизительно 200 до нынешних 80. Кроме ООО, на землях бывшего колхоза в настоящее время действует одно крупное КФХ площадью 1000 га и 5 небольших (от 50 до 400 га). Всего в фермерских хозяйствах занято чуть больше 30 человек. Очевидно, занятость в КФХ не компенсировала сокращение занятости в бывшем колхозе.

О масштабах неформальной занятости позволяют судить данные по размеру ЛПХ и по оценкам его товарности, предоставленные администрацией пригородного села Старый Хопер, где показатель безработицы наибольший. На 475 дворов села имеется 437 голов КРС (в т.ч. 217 коров), 289 свиней, 50 овец и коз; поголовье распределено неравномерно: есть дворы, держащие по 4-5 коров. Наиболее распространена торговля молокопродуктами – как самостоятельная в Балашове и среди дачников, так и через оптовых покупателей. По оценкам специалиста администрации, не менее 100 жителей Старого Хопа (представляющих пятую часть домохозяйств) с той или иной регулярностью ездят в Балашов продавать продукцию ЛПХ или получают доход от продажи ее дачникам. Распространение данного вида занятости целиком объясняется пригородным характером села, хорошим транспортным сообщением с городом.

Для с. Старый Хопер характерно сочетание таких факторов, как близость к городу, развитая инфраструктура, а также хорошая экология и живописная местность. Сочетание этих факторов дает толчок развитию села как рекреационного центра, в котором горожане стремятся приобрести дома под временное или постоянное жилье, или просто снять дом для летнего отдыха. По оценкам специалиста администрации, приблизительно 120 горожан приобрели здесь дома; 50 из них живет в таких домах в течение 5-6 месяцев в году. Интерес горожан к приобретению жилья в пригородном живописном селе привел к тому, что Старый Хопер стал одним из немногих сел области, в которое в последние годы приезжает больше людей, чем уезжает из него – за 2008-2012 гг. соответственно 138 и 93, хотя значительная часть приезжих и продолжает большую часть времени жить и работать в других местах, бывая в купленных домах наездами, в периоды отпусков, в выходные дни и т.д.

На примере этого поселения мы сталкиваемся с особенностями пригородных сел, которые становятся в той или иной степени базой для развития своеобразной «обслуживающей» экономики, часто носящей неформальный характер. Она включает сферу услуг рекреационной зоны для горожан, приобретающих дома для относительно продолжительного отдыха, производство продуктов питания для продажи дачникам и для торговли на городских рынках и т.д. Экономика пригородных сел постепенно меняется, приспособляясь к потребностям города.

В с. Возрождение – бывшем поселке городского типа – никогда не было колхоза или совхоза, и в настоящее время отсутствуют крупные сельскохозяйственные предприятия. Аграрная отрасль представлена несколькими средними по размеру КФХ, в которых занято только 2 % трудоспособного населения.

В экономике с. Возрождение доминируют промышленность, транспорт и сфера услуг, представленные заводом «Электрофидер», выпускающим низковольтную электроаппаратуру, швейным цехом, отделением РЖД, службой ЖКХ и электроподстанцией. Каждый из них является крупным или

средним по размеру работодателем, обеспечивающим работой от 20 до 120 человек. Несельскохозяйственная ориентация экономики объясняется тем, что Возрождение было основано в 1953 г. как поселок городского типа; в качестве села оно было перерегистрировано в 2005 г. Село не является отдаленным: в 70 км от него, на противоположном берегу Волги, расположен крупный промышленный центр Балаково (200 тыс. жителей), однако, в отличие от Старого Хопра, здесь не приходится говорить о «шаговой доступности».

Самое крупное предприятие с. Возрождение – завод «Электрофидер» – обеспечивает работой 10 % жителей трудоспособного возраста. В 1980-е гг. завод был большего размера, и на нем работало приблизительно 20–25 % трудоспособного населения, но и сегодня он предлагает разнообразие специальностей: инженеров, рабочих, экономистов, бухгалтеров, менеджеров. В условиях сельской местности с ее моноотраслевой экономикой подобное разнообразие встречается редко; оно очень важно для образованных, квалифицированных специалистов.

Однако несмотря на высокую зарплату и достаточно широкий выбор специальностей, который предоставляет крупное производство, молодежи на заводе мало. Средний возраст работающих – на 8–10 лет выше, чем в целом по трудоспособному населению. Очевидно, работа в крупном производстве, в «традиционных» отраслях промышленности и в сельском хозяйстве не воспринимается молодыми как перспективная с точки зрения заработка и социально-статусного роста. Причины непопулярности у сельской молодежи такой занятости надо искать в общем низком качестве жизни в сельской местности. Как только появляется возможность, сельская молодежь уезжает на заработки в город или покидает село насовсем; ее ориентиры определяются общим строем сельской жизни, пребывание в которой воспринимается как устойчивое лишение многих благ, доступных сверстникам, живущим в городах. Молодые люди в основном составляют категории покидающих село и работающих вахтовым способом. Молодежь наиболее активна в поиске работы

вне села: 20–39-летние составляют не менее 57 % от численности работающих «вахтовым» методом и 80 % среди покидающих село насовсем.

Несмотря на то, что обследованные села различались по ряду признаков (местоположение, наличие федеральной трассы, тип экономики), общим для них была высокая роль отходничества в структуре занятости населения.

По результатам исследования сельской занятости локальных типичных мест расселения можно сделать следующие выводы.

- Сильно выраженной зависимости индустриальных и многофункциональных признаков сельской среды и устойчивости ее социального состава не обнаруживается. Хотя многоотраслевой характер сельской экономики, предлагая более разнообразные вакансии, создает более ёмкий рынок труда для местного населения, однако, как показало исследование, уровень занятости в таких селах не выше, чем в «традиционных» селах, чья экономика имеет выраженную аграрную направленность: показатели устремленности жителей, особенно молодых, вовне села схожие.

- Удельный вес аграрного сектора в структуре занятости сельских жителей сокращается. Работа в аграрном секторе, а также в «традиционных» отраслях промышленности не пользуется популярностью у молодежи. Другие отрасли экономики не замещают его полностью, возникающий пробел заполняется неформальной занятостью и работой вахтовым методом.

- Местоположение вблизи крупных городов открывает рынки сбыта для продукции ЛПХ и способствует «псевдоаграрному расселению» – появлению нового слоя сельско-городских жителей, использующих село для рекреации. Это дает толчок развитию «обслуживающей» экономики и неформальной занятости.

- Трудовое отходничество или работа вахтовым методом связана с длительным отсутствием вне села и другими издержками. При этом большинство трудоустраивается не в близлежащих районных и областных городах, а в столице и на предприятиях энергетической отрасли на Севере в качестве рабочих разных специальностей.

– Выбранный подход к изучению типичных сельскохозяйственных образований в локальном измерении имеет методологическую перспективу применения его к территориям, которые отличаются большим разнообразием характеристик расселения и специализации хозяйствования. Он может быть дополнен привязкой объектов наблюдения еще и к климатическим зонам региона, которые также вносят свою специфику в жизнедеятельность сельского населения и т.д. Предложенный подход оправдан потому, что связи селян с работодателями всюду по сути одинаковы: селяне включены в трудовые отношения, которые институализированы по единым стандартам рыночных отношений. В случае, если возникают одновременно и симбиозные формы занятости, то они также складываются по общим экономическим и социокультурным основаниям.

Литература

1. Аллина-Пизано, Дж. Аграрные реформы в России и на Украине: сравнительный анализ / Дж. Аллина-Пизано // Отечественные записки. – 2004. – №1 (16). Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2004/1/agrarnye-reformy-v-rossii-i-na-ukraine-sravnitelnyy-analiz>
2. Реформирование сельского хозяйства в Украине. Итоги и перспективы / Ц.Лерман, Д.Седик, Н.Пугачев, А.Гончарук. – Рим. – 2007;

Залізко В. Д.,

*доцент, старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру з проблем оподаткування
Університет державної податкової служби України*

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах соціально-економічної та політичної нестабільності економіка України все більше залежить від комплексного розвитку аграрного сектору та сільських територій загалом. Виникає гостра необхідність формування цільових орієнтирів та структури стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій у контексті зміцнення економічної безпеки України, відсутність яких є суттєвою загрозою національній безпеці країни. Ряд прийнятих законодавчо-

нормативних документів тактичного характеру не стимулюють до гармонійного розвитку сільських територій країни незалежно від їх географічного, соціального, фінансового стану, що спричинило зростання прірви між умовами життя, якістю освіти, медичними послугами та доходами сільських та міських жителів.

Дослідженнями проблем формування стратегій та елементів стратегічного планування розвитку на різних рівнях займалися такі вчені: І. Ансофф, В. Геєць, М. Зубець, Я. Жаліло, Ф. Котлер, Г. Мінцберг, М. Портер, Дж. Стрикленд, А. Томпсон, А. О. Шубін та ін. Серед вітчизняних авторів наукових публікацій, що стосуються проблем розвитку сільських територій та аграрного сектору України, варто зазначити таких учених: О. Бородіна, О. Булавко, Ю. Лупенко, В. Месель-Веселяк, О. Павлов, І. Прокопа, П. Саблук, В. Юрчишин [2]. Але у науковій літературі недостатньо висвітлено особливості формування комплексної стратегії розвитку сільських територій та аграрного сектору України в контексті зміцнення національної економіки.

Очевидно, що на формування будь-якої стратегії впливає мета її створення та очікувані результати. У нашому випадку основною ціллю створення стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій є соціальна відповідальність усіх видів економічної діяльності, що відбувається на сільських територіях, впровадження принципів сталого економічного розвитку, зміцнення економічної безпеки національної економіки та покращення благополуччя сільського населення шляхом зменшення рівня бідності, подолання безробіття, негативних демографічних показників, модернізації інфраструктури, збільшення інвестицій, впровадження сучасних технологій.

Саме тому усі складові стратегії розвитку сільських територій (рис. 1) мають бути направлені на покращення соціальної складової, враховуючи у першу чергу інтереси сільського населення.

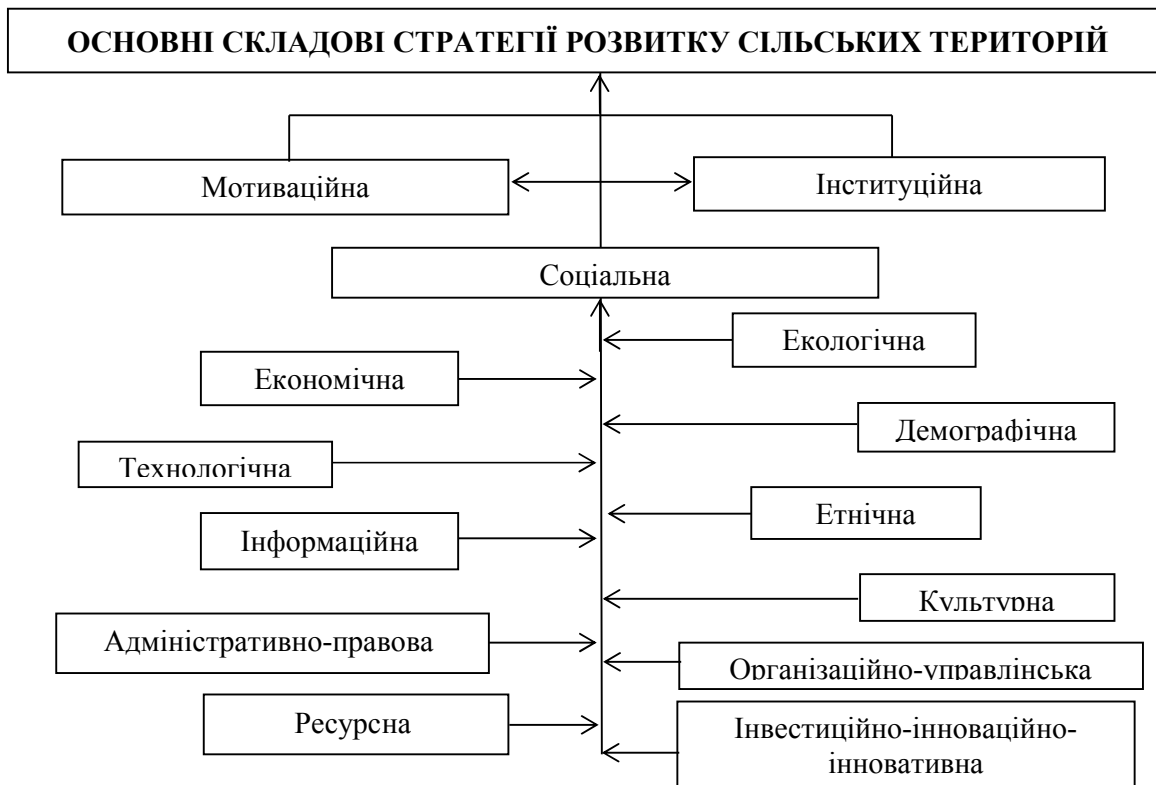

Рис. 1. Декомпозиція складових стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій

Таким чином, під час створення сучасної стратегії розвитку сільських територій потрібно інтегрувати соціальну направленість розвитку із неперервним зміцненням економічної безпеки сільських територій.

Серед усіх видів економічної діяльності найяскравіше проявляється взаємозв'язок «економіка–природа» під час сільськогосподарського виробництва та надання туристичних послуг, що є основними галузями економіки сільських територій. Це пояснюється тим, що одночасно із погіршенням екологічної ситуації (безпеки), відбувається зниження ефективності сільськогосподарського виробництва та привабливості територій туристичного відпочинку, що негативно впливає на економічну безпеку національної економіки. Тому для сталого розвитку сільського господарства потрібно чітко визначитися із пріоритетними напрямками розвитку у довгостроковій перспективі.

Системний аналіз офіційної «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» дає можливість стверджувати про

необхідність уточнення мети, завдання та цілей цієї стратегії, яка розглядається нами як важлива складова стратегії розвитку сільських територій.

Зокрема, відповідно до природно-кліматичних умов значну кількість сільгосппродукції в Україні вирощувати економічно не вигідно і тому забезпечити у повному обсязі населення якісною, безпечною і виключно вітчизняною сільськогосподарською продукцією неможливо.

З іншого боку, зазначений документ не обмежує сільгоспвиробників у питанні моновиробництва, яке на сьогодні досить популярне в Україні і приховує у довгостроковій перспективі ряд загроз продовольчій та економічній безпеці загалом. Також в умовах значної бідності українського населення питання доступності сільгосппродукції є доволі неоднозначним і потребує вивчення.

Таким чином, враховуючи, що Стратегія розвитку аграрного сектору України передбачає, що сільськогосподарська діяльність є основною, ми пропонуємо долучити до базової мети цієї стратегії встановлення пріоритетним поліфункціональне сільськогосподарське виробництво замкнутого циклу на основі кооператизації, що має характерну селорозвиваючу властивість.

Це дасть можливість розвинути та популяризувати мале підприємництво на рівні адміністративних районів, де не лише вироблятиметься сировина для великих переробних підприємств, а й паралельно вироблятиметься готова харчова продукція, що сприятиме зменшенню рівня безробіття, покращить благополуччя сільського населення та спростить моніторинг екологічної безпеки сільських територій.

Під час формування країнами-лідерами власних національних стратегій розвитку найчастіше використовуються два основні теоретико-методологічні підходи [1]. Згідно з першим підходом в основу створення стратегій соціально-економічного розвитку закладається схема побудови «зверху-вниз».

Другий підхід побудований за принципом заперечення першого, і створення стратегій розвитку у такому разі ґрунтується на схемі «знизу-вверх», за якої локальні стратегії розвитку на рівні районів та областей формують

узагальнений напрям національного розвитку.

За результатами аналізу переваг та недоліків зазначених підходів було доведено, що високоефективним способом формування стратегії розвитку сільських територій України є об'єднання зазначених схем побудови, що інтегрує стратегії розвитку сільських територій, невеликих міст і мегаполісів, а також національно-державні інтереси (рис. 2).

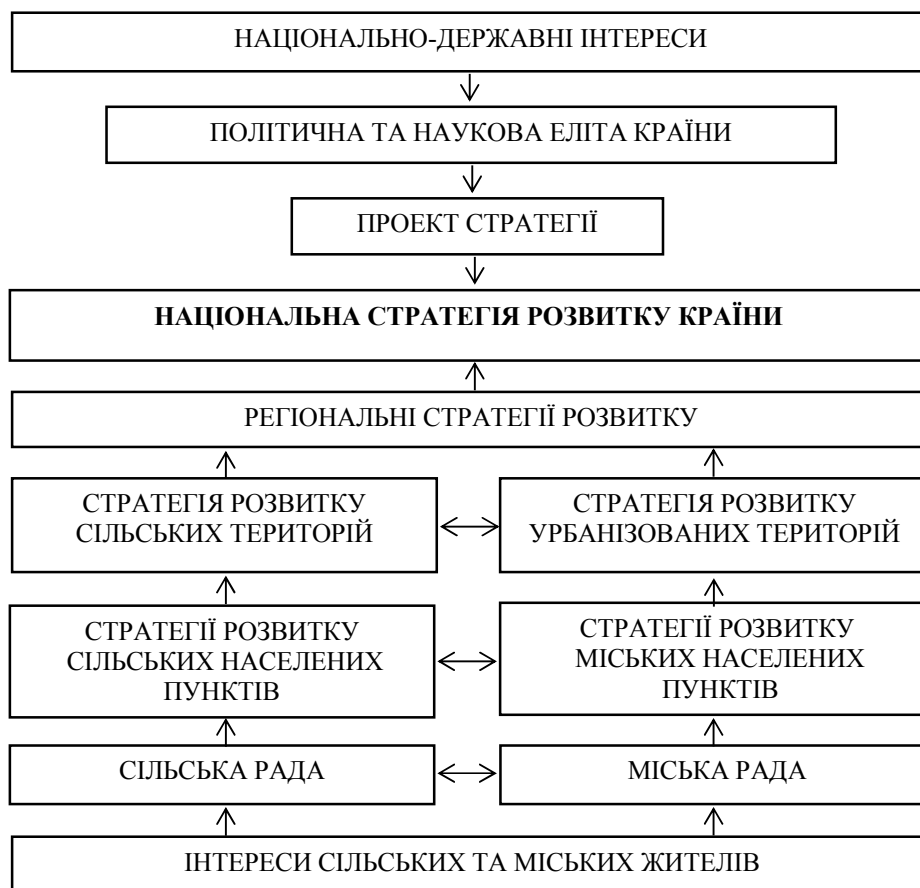

Рис. 2. Формування національної стратегії розвитку за децентровим принципом

Висновки та пропозиції. Таким чином, стратегія розвитку сільських територій – це комплексна система заходів, що передбачає встановлення місії, основних цілей, завдань, інструментів, пріоритетних напрямів розвитку сільських територій на засадах сталості у контексті соціальної відповідальності усіх видів економічної діяльності. Запропонована схема децентрового формування зазначеної стратегії дає змогу одночасно покращити як горизонтальну, так і вертикальну скоординованість дій центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Серед економічного блоку складових стратегії розвитку сільських територій доцільно концептуально модернізувати інформаційний простір сільських територій, зокрема шляхом впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у сільськогосподарському та несільськогосподарському виробництві як досить перспективного напрямку розвитку і важливого фактору диверсифікації економіки сільських територій та зміцнення економічної безпеки національної економіки.

Література

1. Польща відмовляється від стратегії розвитку великих міст [Електронний ресурс] / Укрінформ. – 2013. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/polshcha_vidmovlyae_tsya_vid_strategiii_rozvitku_velikih_mist_1794187
2. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

Охріменко І.В.,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ АГРАРНОГО РИНКУ

Змістом функціонального аналізу аграрного ринку є визначення повноти виконання ринком своїх функцій. Ефективність функціонування аграрного ринку залежить саме від цього. Термін "функції ринку" означає перелік завдань, які він виконує та цілей, що за його допомогою досягаються. Виходячи з наведеного розуміння функцій аграрного ринку та їх тлумачення у спеціальній літературі рекомендується наступний їх перелік: соціальна, виявлення ринкових цін, стимулююча, селективна, координаційно-управлінська.

Соціальну функцію слід розуміти як задоволення потреб громадян країни щодо споживання продуктів харчування вітчизняного виробництва на рівні науково обґрунтованих норм. Відповідно предметом аналізу в даному випадку виступає фактичне споживання продуктів харчування на душу населення за рік в динаміці у співставленні з прийнятими нормами. Матеріалами для аналізу

виступають дані офіційної державної статистики. Вони показують, що аграрний ринок України свою соціальну функцію виконує далеко не повною мірою. Підтвердженням цьому висновку є те, що у 2014 р. споживання продуктів харчування населенням України було значно нижчим порівняно до 1990 р., а також відносно рекомендованих норм.

Отже, є всі підстави для висновку про недостатнє виконання аграрним ринком своєї соціальної функції. Проте і перекладати на нього всю відповідальність за це було б неправильним. Адже на розмір душевого споживання продуктів харчування безпосередньо впливають два фактори: 1) доходи населення і зумовлена ними купівельна спроможність споживачів і 2) наявність достатньої кількості товарів у продажу. Сучасна купівельна спроможність недостатня для придбання населенням продуктів харчування в обсягах, що відповідають науково обґрунтованим нормам. При цьому логічним продовженням даного аналізу має бути аналіз цінових сигналів, що їх генерував аграрний ринок, і як вони стимулювали до збільшення обсягів виробництва операторів ринку з боку пропозиції і чи забезпечили ці сигнали домінування на ринковій арені кращих виробників, здатних забезпечити споживача дешевою продукцією. Іншими словами, потрібен аналіз виконання аграрним ринком і решти своїх функцій.

Ринкові ціни – центральний і головний фінансово-економічний інструмент ринкової системи. Тому не випадково в економічній теорії функції ринкових цін нерідко майже ототожнюються з функціями самого ринку. Ринкова ціна не тільки багатфункціональна за своїми завданнями. Вона є і багатфакторною за чинниками її формування, а також суперечливою з позицій різних груп операторів ринку. Продавцю потрібна висока ціна продажу, а споживачеві низька ціна придбання. Та все ж попри всі ці особливості ринкового ціноутворення основною вимогою і одночасно критерієм досконалості виявлення аграрним ринком цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство є їх стабільність. Стабільність цін розглядається з кількох точок зору: динамічна (за ряд років та в межах окремого року),

територіальна (за регіонами країни), стабільність цінових співвідношень між окремими сільськогосподарськими продуктами, стабільність цін за різними каналами збуту.

Матеріалами для аналізу виступають дані вітчизняної та зарубіжної статистики, а також будь-яка інша достовірна інформація про ціни на сільськогосподарську продукцію та продовольство. Аналізувати слід будь-які ціни – оптові і роздрібні, біржові ціни та ціни міських ринків. Стабільність цінового середовища на аграрному ринку аналізується за допомогою відомих методів статистики – аналізу варіацій та залежностей (взаємозв'язків). Проведений нами аналіз дає достатні підстави для висновку про незадовільне виконання аграрним ринком функції виявлення ринкових цін як оптової, так і роздрібною ланок. Ціни формуються локально з диференціацією (коливаннями) як у часі, так і в просторі, цінова ситуація на сільськогосподарську продукцію та продовольство на аграрному ринку України вкрай нестабільна.

Показником повноти прояву стимулюючої функції аграрного ринку по відношенню до виробників (операторів ринку з боку пропозиції) може бути прибуток (абсолютний показник) та рентабельність (відносний показник). Ці показники можна одержати з матеріалів офіційної статистики для сільськогосподарських підприємств. Вони представляють великотоварний уклад аграрного сектора.

Як показують результати аналізу, фактична рентабельність сільськогосподарських підприємств не дає вагомих підстав для висновку про задовільне виконання аграрним ринком стимулюючої функції: стабільно високою залишається частка збиткових підприємств, середній рівень рентабельності нестійкий і залишається на низькому, недостатньому рівні. При цьому, за показником рівня рентабельності стимулююча функція аграрного ринку по відношенню до різних продуктів проявляється вибірково: стабільно рентабельним можна вважати зернове господарство та вирощування соняшнику, хронічно і прогресивно збитковим – м'ясне скотарство та свинарство, вовняне вівчарство, решта продуктів відзначаються незначною і

нестійкою рентабельністю. Рослинництво в цілому прибуткове, тваринництво – збиткове. Слід зауважити, що порівняно вища рентабельність господарств Степу і низька Полісся значною мірою має структурну природу. Сільськогосподарські підприємства степової зони виробляють в основному зерно та соняшник, в поліській зоні більше виробляють продукції тваринництва.

Під селективною функцією аграрного ринку розуміється його здатність відбирати, селекціонувати найбільш ефективних конкурентноспроможних операторів ринку і створювати їм можливості розширення масштабів підприємницької діяльності. Селективна функція пов'язана з фундаментальною ідеєю ринкової економіки – ідеєю економічної конкуренції, економічного змагання товаровиробників на відкритому ринку. Прямим свідченням дії селективної функції і матеріалом для аналізу повноти її прояву могла б бути інформація про припинення діяльності неефективних операторів ринку, їх банкрутство та перехід майна до ефективних товаровиробників. Проте зміна власника землі та майна є крайнім проявом конкурентних відносин. Достатнім було б і переведення переможеного в конкурентній боротьбі до сфери впливу ефективного менеджменту. Таких даних відшукати в офіційній статистиці практично неможливо.

Тому при аналізі виконання аграрним ринком селективної функції доцільно використовувати непрямі свідчення відношення, ставлення ринку до господарських одиниць з нижчим відносно середнього рівнем ефективності виробництва. Зокрема, якщо варіація показників ефективності в часі зростає, то це можна інтерпретувати як індіферентне, байдуже ставлення аграрного ринку до кінцевих наслідків господарювання, його низьку вимогливість до високих результатів господарської діяльності конкуруючих суб'єктів. Проте вичерпну інформацію стосовно хоча б головних показників економічної ефективності також важко одержати навіть з матеріалів офіційної статистики через її істотне збіднення. Залишається використати динаміку варіації симптоматичного показника ефективності виробництва в сільському господарстві – урожайності

культур та продуктивності тварин. Зростання в часі варіації урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності поголів'я, засвідчує зростання можливостей для існування недбайливих господарів, тим слабкіше проявляє себе конкуренція на аграрному ринку, тим менше впливають ринкові механізми на відбір в ході економічного змагання ефективних суб'єктів господарювання. Матеріалами для такого аналізу можуть служити звітні дані по сільськогосподарських підприємствах за два роки – базовий та аналізований. Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що селективна функція аграрного ринку його лідерам нічим не допомагає, а аутсайдерам нічим не загрожує, тобто не виконується.

Координаційно-управлінська функція означає забезпечення дотримання суто ринковими важелями бажаних пропорцій в обсягах виробництва та збуту сільськогосподарської продукції та продовольства в рамках агропромислового комплексу країни з урахуванням зовнішньоекономічних зв'язків. У вичерпно повному обсязі аграрний ринок цю функцію не виконує і тому доповнюється державним регулюванням. Ця функція притаманна лише сучасному ринку, в якому поруч з конкуренцією співіснує ще і співробітництво конкурентів. Проте література з теорії ринку все ще трактує його з позиції атомізованих виробників та неможливості співпадання їхніх інтересів, увіковічує абстрактні догмати "вільного ринку". Координаційно-управлінська функція виконується за допомогою персоніфікації продуктових ринків, їх біполяризації та державного регулювання при протидії ринкової інфраструктури як потенційного носія загрози злетів та падінь, "пиків" та "провалів" ринкових цін.

Таким чином, аналіз аграрного ринку рекомендується здійснювати за допомогою системної методології. Вона реалізується різноманітними прийомами якісного та кількісного аналізу окремих сторін та особливостей аграрного ринку, методика використання яких полягає у буквальному сприйнятті поняття «аналіз», тобто розчленування процесу чи явища на складові із ретельним дослідженням кожної із них. На жаль при проведенні функціонального аналізу аграрного ринку України усі, без винятку, складові

показали незадовільний його стан, що є підставою для розробки нових форм та методів його регулювання.

Література

1. Гладич Б.Б. Аграрний ринок / Б.Б. Гладич. – Т.: Економічна думка, 2002. – 255 с.
2. Кирилюк Є.М. Аграрний ринок в умовах трансформації економічних систем / Є.М. Кирилюк. – К.: КНЕУ, 2013. – 571 с.
3. Осташко Т.О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку / Т.О. Осташко. – К.: [б.в.], 2006. – 56 с.
4. Охріменко І.В. Методичні підходи до кількісного аналізу стану аграрного ринку / І.В.Охріменко // Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі [відп. А.П.Сава]. – Тернопіль: Крок. – 2014. – 295 с. – С. 230–232.

Павлов О.І.,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ХОЛДИНГОВЕ ЗАРУЧЕННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ВІДГУКИ, ЗАГРОЗИ

Назва доповіді найбільш точно передає зміст гіпотези дослідження. Саме так, агропродовольча сфера, у вимірі її економічної, соціальної та природної складових з різних причин опинилася заручницею процесу холдингізації, активними учасниками якого є держава, вітчизняний та іноземний капітал. Держава, свідомо чи несвідомо, внаслідок суперечного характеру започаткованих нею аграрних перетворень, а саме руйнації колгоспно-радгоспної системи господарювання, паювання сільськогосподарських земель створила передумови для корпоратизації аграрного виробництва у вигляді великих холдингових компаній як альтернативи дрібнотоварним виробникам – господарствам населення та фермерським господарствам. За відсутності на селі великотоварних підприємств та кооперації, за наявності дешевої робочої сили й землі, відкрилося широке поле підприємницької діяльності для представників фінансово-промислового капіталу. Таким чином, в Україні сформувалася

дуальна структура аграрного виробництва, на одному полюсі якої перебувають вертикально інтегровані компанії холдингового типу, а на іншому – індивідуальний сектор.

Враховуючи сучасний стан української економіки, агрохолдинги визначають майбутнє розвитку агропродовольчої сфери, оскільки за відсутності бюджетних коштів та несприятливих умов кредитування сільськогосподарської діяльності, господарства населення, фермери є неконкурентоспроможними. Таким чином, агропродовольча сфера є не тільки заручницею холдингових компаній, а все далі опиняється в їх міцних лещатах.

Головне питання полягає в тому, які наслідки від подібного альянсу має українське суспільство й передусім та його частина, яка мешкає на селі, а також в тому, яким чином це відбивається на економічному, соціальному та природному стані агропродовольчої сфери, сталості її розвитку.

У сучасних словниках «холдинг» (від англ. holding – утримання, зберігання) визначається як сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній, що здійснюють сільськогосподарську діяльність у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції й які використовують понад 50 тис. га сільськогосподарських земель.

В Указі Президента України «Про холдингові компанії» [3] поняття «холдинг» визначається як господарючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших господарюючих суб'єктів. Цим документом встановлювався порядок створення холдингових компаній, згідно з яким їх організація не дозволялася у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Після прийняття у 2006 році Закону України «Про холдингові компанії в Україні» [4] ці обмеження було знято. Саме після цього відбулася активізація процесу створення агрохолдингових компаній шляхом викупу боргів і активів сільськогосподарських підприємств з наступним перетворенням їх у свої філії та дочірні підприємства.

На першому етапі створення агрохолдингів економічний ефект досягався за рахунок концентрації в обробітку великої площі сільськогосподарських

земель. Надалі формування капіталу та максимізація ринкової вартості досягалися завдячуючи мінімізації орендної плати за землю, використанню дешевої робочої сили, монополізації ланцюгів доданої вартості, експортоорієнтованому характеру виробництва тощо.

Все це призвело до зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства. Починаючи з 2005 року індекс продуктивності праці в сільському господарстві в цілому, а також в галузевому розрізі перевищив відповідний показник 1990 року. З 2008 року прибутковим стало не тільки рослинництво, а й тваринництво. Кількість збиткових підприємств скоротилася з 30 % у 2006–2010 роки до 19,8% – у 2013 році [5, с. 31].

Незважаючи на незначну частку великих агрохолдингів, кількість яких складає 140 одиниць, їх роль у діяльності 55,9 тис. сільськогосподарських підприємств є визначальною. У 2013 році у корпоративному секторі було зайнято 3,5 млн осіб й вироблялося 54 % сільськогосподарської продукції в цілому та 43,5 % тваринницької продукції, зокрема. Інша її частка припадала на індивідуальний сектор, що представляють понад 4 млн особистих селянських господарств [5, с. 30, 31]. Наведена статистика свідчить про незначну економічну ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Суперечності розвитку дуальної структури сільського господарства посилюються внаслідок концентрації державних дотацій і виплат в корпоративному секторі: їх частка, що припадає на 450 найбільших підприємств (5, 2 % їх загальної кількості) досягла 13,2 % суми виторгу від реалізації рослинницької продукції [6, с. 10]. Крім того, у 50 % договорів оренди землі орендна плата складає менше 3 % від нормативної грошової оцінки землі [5, с. 111].

Посилаються диспропорції виробництва сільськогосподарської продукції в корпоративному секторі. Так, частка агрохолдингів у виробництві рослинницької продукції сільськогосподарськими підприємствами складає 30,9%, а тваринницької – 58,4 % [1].

Відбувається поляризація показників обсягів виробництва продукції сільського господарства серед холдингових компаній. Ці формування в цілому виробляють 50% обсягів озимої пшениці, кукурудзи на зерно, ріпаку, 33% соняшнику, понад 80% м'яса птиці від загального обсягу виробництва в сільськогосподарських підприємствах [5, с. 111], а частка двадцяти основних компаній становила у виробництві: зернових – 13%, олійних культур – 12,7%, цукрових буряків – 43,7% [2].

Отже, надмірна концентрація капіталу, земельних ресурсів, виробництва у агрохолдингах загрожує його монополізацією та створенням неконкурентоздатного середовища.

Така ситуація підтверджується станом справ у тваринництві. Незважаючи на те, що виробництво м'яса птиці за 2006–2013 роки збільшилося в 2 рази, свинини – на 52%, поголів'я великої рогатої худоби з 1990 року скоротилося в 5,4 разу, у т.ч. корів – у 3,3 разу, свиней – у 2,4 разу, овець та кіз – у 4,9 разу. Внаслідок цього обсяги виробництва яловичини і телятини за зазначений період зменшилися у 4,6 разу, свинини, баранини і козлятини – більш ніж в 2 разу, молока – у 2,1 разу. Наразі господарства населення виробляють близько 3/4 м'яса великої рогатої худоби, 50% м'яса свиней [5, с. 36, 37].

З розвитком агрохолдингів відбулося порушення оптимального балансу в структурі посівних площ сільськогосподарських культур. Посіви кормових культур скоротилися у порівнянні з 1990 роком у 5,2 разу, а з 2000 роком – на 67,6%, ріпаку – зросли за 2000–2013 роки у 4,7 разу, соняшнику – у 1,7 разу. Посіви соняшнику в цілому складають 20% посівної площі, а в деяких областях – від 28% до 39% при нормі 9–12%. В лісостеповій і степовій зонах під зерновими культурами зайнято 60–90% посівних площ [5, с. 32, 41].

Все це негативно позначається на стані ґрунтів. Крім порушення сівозмін, не дотримується баланс між рослинництвом та тваринництвом. За нормами ЄС на 1 га сільськогосподарських угідь слід утримувати одну умовну голову худоби, а в Україні цей показник складає 0,26. За існуючими нормативами, просте відтворення родючості ґрунтів потребує внесення 8,6 т органічних

добрих на 1 га посівної площі й 170 кг/га мінеральних добрив у поживній речовині. В Україні на 1 га сільськогосподарських угідь вноситься лише 0,5 т мінеральних добрив. На 2/3 площі сільгоспугідь з 1993 року вміст гумусу в ґрунтах у 2–3 рази менший від норми, а його щорічні втрати становлять 0,65 т на 1 га. Загальна втрата гумусу за останні 20 років оцінюється в 453,4 млрд грн збитків [5, с. 34, 35, 36].

Через те що агрохолдингові компанії зареєстровано у містах, а не за місцем ведення господарської діяльності, їх податки не надходять до бюджетів сільських рад та адміністративних районів внаслідок чого соціальна сфера села перебуває в незадовільному стані. Передусім руйнується поселенська мережа: за 1990–2000 роки в середньому за рік зникло 6 поселень, а впродовж 2001–2014 років – 18. В 9 областях (Житомирська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Харківська, Луганська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Донецька) середня людність сільських населених пунктів складає 247–377 осіб, частка малих сіл – 29,8–50,8%, щільність сільського населення – 11–20 осіб на 1 кв. км. Понад 47% сільських домогосподарств не отримують побутових послуг, 41,8% – послуг швидкої медичної допомоги, 28,5% – послуг медичних установ, 10,6% житлових будинків є незаселеними, 78% сіл не забезпечені централізованим питним водопостачанням [5, с. 102, 103].

Таким чином, завдяки розвитку агрохолдингів протягом 2005–2013 років вдалося досягти зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Проте підвищення їх прибутковості має позитивні наслідки виключно для володарів холдингових компаній. Їх діяльність негативно позначається на конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання, погіршуються соціальні умови життєдіяльності сільського населення, стан навколишнього природного середовища й в першу чергу земельних ресурсів. Виникла загроза втрати соціального контролю за сільськими територіями, знищення селянства як первинної форми соціальності.

З метою уповільнення тенденції зростання монопольної ролі холдингів в сільськогосподарському виробництві доцільно встановити жорсткий державний

контроль за процесом холдингізації. В якості альтернативи агрохолдингів слід розглядати кооперацію та фермеризацію.

Література

1. Гринчук С.В. Особливості діяльності агрохолдингів та їх вплив на розвиток сільських територій / С.В. Гринчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_2_2/27.pdf

2. Підгребельна М. Агрохолдинги як великотворні підприємства в аграрному бізнесі / М. Підгребельна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nduv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

3. Про холдингові компанії: Указ Президента України від 11 травня 1994 р. № 224 (224/94) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/224/94>

4. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>

5 Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: наук. доповідь; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів: ДУ «Ін-т регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2015. – 246 с.

6. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доповідь / [О.М. Бородіна, В.М. Гесьць, А.О. Гуторив та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. – К.: ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2012. – 56 с.

Самофатова В.А.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

В основі сталого розвитку лежать невід’ємні права людини на життя та повноцінний розвиток. Сталий розвиток передбачає інтегрування цілей високої якості життя, здоров’я та добробуту із соціальною справедливістю, забезпеченням здатності планети підтримувати життя у всьому його розмаїтті. Ці соціальні, економічні та екологічні цілі є взаємозалежними і такими, що взаємно підтримуються. Одним із основних чинників сталого розвитку України є її природні умови та ресурси, але необоротні процеси їх деградації вимагають зміни поведінкових стереотипів населення.

Харчова промисловість є однією з провідних галузей за обсягами споживання її продукції на внутрішньому ринку. Вона виробляє 15% від загального обсягу промислової продукції, в галузі зайнято 13% працюючого населення, організатором та інтегратором ефективного функціонування всього продовольчого комплексу [1, с. 33]. Україна входить до десятки найбільших експортерів пшениці, соняшника та соняшникової олії, ячменю та кукурудзи. Україна експортує близько половини вирощених зернових і зернобобових культур. Тому внутрішній ринок повинен розвиватися паралельно світовому у глобальних напрямках. Безперечно, розвиток харчової промисловості вирішальною мірою залежить від стану вітчизняного сільського господарства. Ефективне аграрне виробництво є основою забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різноманітного асортименту.

Економічне зростання харчової промисловості – галузі, основною метою якої є гарантування продовольчої безпеки країни, – потребує дієвих стратегічних заходів, які б у найближчий час забезпечили умови для її ефективного розвитку. Характерною тенденцією розвитку світової економіки є

підвищення концентрації як форми організації суспільного виробництва і забезпечення його конкурентоспроможності. Вченим, який вперше почав дослідження кластерів, вважають М. Портера, що трактував кластер як вертикальні (покупець – постачальник) або горизонтальні (спільні клієнти, технології, посередники) взаємозв'язки. Він дотримувався думки, що це повинно бути об'єднання підприємств і установ, для якого територіальна спільність його компонентів є додатковим фактором підвищення економічної ефективності за рахунок стійкості взаємозв'язків, скорочення транспортних витрат, раціонального використання усіх видів місцевих ресурсів, створення умов для сполучення з територіальним плануванням і управлінням [2, с. 432].

Географічні масштаби кластера можуть варіювати від одного міста (або області) до країни. Вони можуть мати різні форми залежно від їх організаційної структури, але у більшості випадків до їх складу входять виробники сільськогосподарської сировини; постачальники допоміжних матеріалів, а також сервісних послуг; фінансові інститути; підприємства в суміжних галузях. Крім того, до складу кластерів можуть входити організації торгівлі; виробники побічних продуктів; органи місцевого управління, наукові установи, що надають науковий супровід діяльності, а також органи сертифікації та стандартизації.

Впровадження кластерного підходу в діяльність підприємств АПК в Україні в даний час знаходиться в стадії становлення, не дивлячись на те, що кластерну структуру підприємств харчової промисловості та АПК було створено ще у 1997 р. на Поділлі, у Хмельницькій області, із центром у Кам'янець-Подільському. Засновниками кластера були: Кам'янець-Подільський аграрно-технічний університет; виробники м'ясної продукції, напоїв, кондитерських виробів; понад 100 закладів готельно-ресторанного господарства регіону [3, с. 146]. Сьогодні, до діючих кластерів у харчовій та агропродовольчій промисловості, України можна віднести: кластер «Бджола не знає кордонів», який створено у Запорізькій області; Вінницький переробно-харчовий кластер; регіональний кластер екологічно чистої агропродукції в

Полтавській області. На стадії впровадження знаходяться кластерні проекти в Запорізькій області «Купуй Запорізьке – обирай своє!», розроблено стратегію розвитку першого аграрного кластера в Чернівецькій області – «Дари Буковини». У Харківській області створено яскраві проекти кластерів, такі як: «Слобожанський агропромисловий комплекс» переробки сільськогосподарської продукції, кластер «Еколайф» у сфері виробництва продуктів харчування для здорового життя та Великобурлуцько-Волчанський молочно-сироробний кластер. У Одеській області – виноградарсько-виноробний кластер.

Саме великі корпорації з висококонцентрованим виробництвом спроможні швидше розвиватися на інноваційній основі та забезпечувати високу ефективність діяльності. Зростання ефективності виробництва у кластерах має своїм результатом підвищення якості, безпеки і конкурентоздатності продукції, що виробляється, а також для покращення економічних результатів господарювання для всіх його учасників. Економіка території, що формується на основі кластерів, – це модель конкурентоздатної та інвестиційно привабливої економіки, що базується на використанні ефектів синергії і масштабу. Кластерні локальні мережі територіально-виробничих систем є джерелами і факторами забезпечення високого рівня і якості життя населення, економічного зростання і сталого розвитку територій.

Інтеграція України у світовий економічний простір, її становлення як повноправного учасника міжнародних економічних відносин вимагають обов'язкового врахування сучасних тенденцій світових ринків продуктів харчування. Глобалізація ринку харчової продукції ставить новітні вимоги до якості та безпечності продуктів харчування. Для захисту вітчизняного споживача від неякісної продукції сформоване відповідне законодавче поле, основними документами якого є Закони України «Про захист прав споживачів», «Про безпечність та якість харчових продуктів» та ін. [4].

У Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» підкреслюється, що безпечний харчовий продукт – це харчовий продукт, який не створює шкідливого впливу на здоров'я людини безпосередньо чи

опосередковано за умов його виробництва та обігу з дотриманням вимог санітарних заходів та споживання за призначенням [4, с.5]. Тобто небезпечний харчовий продукт – це продукт, показники якості та споживчі властивості якого не відповідають вимогам нормативних документів і/або містить небезпечний фактор (хімічний, фізичний, біологічний), що може негативно впливати через харчування на здоров'я людини. Адже відомо, що до 80 % шкідливих речовин надходить до організму людини з їжею та напоями. Не випадково експерти Всесвітнього банку саме продовольство і воду відносять до найбільш важливих загроз національній безпеці країн [5, с. 45].

Для того, щоб оцінити якість харчової продукції, перш за все, слід знати, з якої сировини виготовляється продукт, які харчові добавки входять до складу виробу, чи являються вони безпечними та чи не порушує виробник їх допустимої норми. Зокрема, до складу популярного хлібобулочного виробу щоденного вжитку «Одеський рогалик» крім борошна, дріжджів, маргарину, кунжуту і питної води входять: олія пальмова рафінована дезодорована, соєвий лецитин, сорбінова кислота, лимонна кислота, ароматизатор «масло», крохмаль пшеничний, ферментні препарати. Таких прикладів можна навести безліч. Споживачеві складно орієнтуватися в тій великій кількості харчових добавок, які присутні практично в будь-якому харчовому продукті. Харчові добавки присутні в навіть, так званих, «екологічно чистих продуктах». У наш час в різних країнах світу у виробництві харчових продуктів використовується близько 500 харчових добавок. З них в Україні дозволене використання в харчовій промисловості і присутність в імпортованих продуктах 250 харчових добавок [5, с. 46].

Вирішення проблеми якості і безпечності харчових продуктів має комплексний характер, потребує врахування галузевих особливостей формування якості на всіх етапах виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, зберігання, транспортування і реалізації готової продукції.

Література

1. Купинец Л.Е. Качество и безопасность пищевых продуктов как доминанта развития продовольственного комплекса // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 1. – С. 43–50.
2. Портер М. Конкуренція / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
3. Про безпечність і якість харчових продуктів: Закон України від 9 черв. 1998 р. №964-IV (в останній редакції від 01.01. 2015 р. №67 – 19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.ua>
4. Пуліна Т.В. Інформаційне забезпечення створення та розвитку кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості // Бізнес-інформ. – 2013. – № 5. – С. 145–151.
5. Рибаченко О.М. До методології аналізу перспектив галузевого розвитку // Економіка АПК. – 2008. – № 9. – С. 32–35.

Тематичний напрям 4

Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки в умовах економічної нестабільності

Авдеев М.В.,

*научный сотрудник отдела исследования ценовых и
финансово-кредитных отношений в АПК
Федеральное государственное бюджетное научное учреждение
«Всероссийский НИИ экономики сельского хозяйства»*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕР ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Государственная поддержка сельскохозяйственных товаропроизводителей Российской Федерации осуществляется в рамках реализации Государственной программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013–2020 годы. Ее мероприятия направлены на то, чтобы по основным видам сельскохозяйственной продукции и продовольствия достичь порогового уровня самообеспечения и, таким образом, создать надежную базу национального суверенитета.

Механизмы государственной поддержки сельского хозяйства приводятся в действие посредством бюджетной подсистемы экономического механизма путем предоставления субсидий сельскохозяйственным товаропроизводителям. С их помощью обеспечивается поддержка доходов сельскохозяйственных организаций, осуществляется выравнивание качества жизни сельского и городского населения, создается развитая инфраструктура аграрного рынка.

Основными направлениями субсидирования являются: возмещение части процентной ставки по кредитам и займам, возмещение части затрат сельскохозяйственных товаропроизводителей на уплату страховой премии, государственная поддержка отраслей животноводства и растениеводства, оказание несвязанной поддержки сельскохозяйственным товаропроизводителям в области растениеводства [3].

Объем предоставляемых субсидий ежегодно увеличивается. В 2013 г. сумма составила 185,3 млрд. руб., это больше показателя 2012 г. на 39,1 млрд. руб., 2011 г. – на 44,4 млрд. руб., 2010 г. – на 47,1 млрд. руб. В расчете на 1 руб. выручки от реализации продукции и услуг размер субсидий в 2013 г. составил 12,3 коп., в 2012 г. – 10,1 коп., в 2011 г. – 11,2 коп. (рис. 1). Рентабельность сельскохозяйственных организаций с учетом субсидий в 2013 г. составила 9,3%, в 2012 г. – 12,6%, в 2011 г. – 13,3%.

Источник: составлен автором по данным сводной отчетности сельскохозяйственных организаций

Рис. 1. Динамика изменения объема государственной поддержки из бюджетов всех уровней и изменение размера субсидий, приходящихся на 1 руб. денежной выручки сельскохозяйственных организаций Российской Федерации в 2008–2013 гг.

Существенное развитие получили несвязанные формы государственной поддержки. Они относятся к «зеленой корзине» по классификации субсидий ВТО. При этом финансовые средства поступают непосредственно сельскохозяйственным товаропроизводителям и могут использоваться исходя из сложившейся конъюнктуры на продовольственном рынке [2, с. 37]. В 2013 г. на несвязанную поддержку из федерального бюджета было выделено 25,2 млрд. руб., в 2014 г. – 19,4 млрд. руб.

Несмотря на ежегодно увеличивающиеся объемы государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей, в последние годы

приток дополнительных денежных средств в сельскохозяйственные организации стал уменьшаться. Рассмотрим основные причины.

Инфляция снижает стимулирующую роль субсидий. По нашим расчетам, в 2011 г. субсидии обесценились на 8,1 млрд. руб., в 2012 г. – на 9,0 млрд. руб., в 2013 г. – на 11,2 млрд. руб. Проводя аналогичный расчет к базисному году (в качестве такового выбран 2007 г.), получим, что к 2013 г. суммарные потери от инфляционных процессов составили 61,7 млрд. руб. (рис. 2).

Источник: составлен автором по данным Минсельхоза России и Росстата

Рис. 2. Бюджетные средства, предоставленные сельскохозяйственным организациям Российской Федерации скорректированные на темп роста уровня инфляции к базе 2007 г.

Наиболее рациональным вариантом в сложившейся экономической ситуации является усиление влияния государства на цены по ограниченному кругу наиболее значимых видов товаров, динамика цен которых во многом определяет уровень инфляции: кредитные средства, электроэнергия, дизельное топливо, бензин и зерно.

Увеличивается отток денежных средств из сельскохозяйственных организаций в кредитную подсистему за счет роста возвращенного кредита и процентов банка. В период с 2009-2013 гг. размер финансовых обязательств по сельскому хозяйству увеличился: в расчете на 1 организацию размер кредиторской задолженности в 2013 г. составил 102,5 млн. руб., что больше аналогичного показателя 2009 г. практически в 2 раза – 58,5 млн. руб. Сумма кредиторской задолженности возросла на 782,3 млн. руб. В результате долги за

кредит достигли объемов выручки предприятий, а поступления и возврат кредитов с учетом процентов практически были равны друг другу.

Субсидии из бюджета на погашение части процентной ставки в 2013 г. составили 90 млрд. руб., то есть около 50 % от общей суммы бюджетных ассигнований. Таким образом, вопрос соотношения между субсидиями на возмещение части процентной ставки и другими направлениями субсидирования остается неразрешенным.

Объем изъятых средств через налоговую систему, как правило, превышает бюджетные поступления в сельскохозяйственные организации. Налогообложение сельскохозяйственных организаций – льготное [1, с. 83]. Налоговая нагрузка в сельском хозяйстве существенно ниже среднего показателя по Российской Федерации. Так, согласно данным Федеральной налоговой службы налоговая нагрузка в сельском хозяйстве, охоте и лесном хозяйстве в 2013 г. составила 2,9%, при нагрузке в целом на экономические субъекты равной 9,9%. Данный показатель для сельского хозяйства является минимальным, начиная с 2006 г. Максимальный уровень налоговой нагрузки был отмечен в 2007 г. – 14,4% на всех экономических субъектов, 8,7% на сельскохозяйственных производителей.

В период с 2008–2013 гг. только в 2010 г. объем государственной поддержки превышал сумму налогов и сборов. В 2013 г. превышение налоговых платежей и страховых взносов составило 7,8 млрд. руб., в 2012 г. – 26,0 млрд. руб., в 2011 г. – 15,2 млрд. руб. При этом не учитывается, что из-за диспаритета цен часть дохода сельского хозяйства изымается в народнохозяйственный оборот, что отрицательно сказывается на финансовом положении предприятий отрасли. Однако эти изъятия никак не фиксируются в бухгалтерских записях.

Таким образом, подсистемы экономического механизма взаимодействуют противоречиво. Объемы государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей ежегодно увеличиваются. Вместе с тем, их реальная величина снижается в результате инфляционных процессов, роста

задолженности по использованию кредитных ресурсов, увеличения налоговых платежей и взносов во внебюджетные фонды.

Для создания более благоприятных условий предпринимательской деятельности и дальнейшего развития экономического механизма необходимы условия: снижение уровня инфляции до 2–3% в год, списание задолженности за кредит с экономически слабых сельскохозяйственных организаций, расширение действия несвязанных форм поддержки, соответствующих требованиям ВТО. С учетом того, что в настоящее время государством проводится политика, направленная на обеспечение продовольственной независимости и импортозамещения, а также в связи с ухудшением положения сельскохозяйственной отрасли, обусловленным введением западных санкций, необходимо слаженное решение накопившихся вопросов. Указанные меры по корректировке экономического механизма обеспечат более эффективное и сбалансированное функционирование аграрной экономики.

Литература

1. Авдеев, М.В., Евсюкова, Т.Г. Тенденции применения единого сельскохозяйственного налога / М.В. Авдеев, Т.Г. Евсюкова // АПК: экономика, управление. – 2013. – № 12. – С. 83-88.
2. Борхунов Н.А. Цены в экономическом механизме АПК в современных условиях / Н.А. Борхунов, Э.А. Сагайдак, В.В. Маслова и др. – М.: ВНИИЭСХ, 2013. – 136 с.
3. Постановление Правительства Российской Федерации от 14 июля 2012 г. № 717 «О Государственной программе развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы» [Электронный ресурс] / Российская газета. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2012/08/07/selo-site-dok.html>.

Берегова Т.А.,

*аспірант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сьогодні в умовах економічної, соціальної та політичної нестабільності розвиток вітчизняних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу викликає деяке занепокоєння, оскільки м'ясопереробна галузь відіграє значну роль у вирішенні продовольчої безпеки України, забезпечуючи населення необхідними продуктами життєдіяльності. Ринок м'яса та м'ясопродуктів є найважливішим сегментом вітчизняного агропродовольчого ринку, сталий розвиток якого має насамперед стратегічне значення.

Все це свідчить про термінову необхідність пошуку шляхів подолання існуючих кризових явищ в м'ясопереробній галузі з метою стабілізації стану, формування стійких конкурентних переваг та забезпечення ефективного розвитку.

Входження України до СОТ вимагає від м'ясопереробної галузі, як базису продовольчого підкомплексу країни, негайного адаптування всіх учасників продовольчого ланцюжка до зовнішнього мінливого ринкового середовища та раціонального використання латентних можливостей і переваг їх взаємозв'язку, що забезпечить підвищення ефективності розвитку підприємств галузі.

Однак, за словами відомого фахівця м'ясопереробній галузі В.М. Пасічного існують негативні наслідки вступу до СОТ, що можуть «Спровокувати глибоку рецесію м'ясопереробної галузі – створити образ технологічних рамок без технологічного змісту» [3, с. 38–41].

На першому місці в м'ясопереробній галузі посідає проблема дефіциту вітчизняної якісної сировини. Друге місце займає проблема зростання споживчих цін на м'ясну продукцію, що викликає невдоволення серед населення, які мають низький рівень заробітних плат і пенсій. Також існує

проблема у більшості підприємств стосовно наявності обладнання, ступінь зносу якого складає 40–80 %. Це в основному застаріле вітчизняне обладнання, яке є до того ж високо енергомістким. Дане явище пов'язано з відсутністю належного фінансування. Технології визначають рівень продуктивності тварин, яка є важливим чинником, що впливає на обсяг виробництва продукції. Від технологій залежить і рівень собівартості продукції, а звідси й економічної ефективності її виробництва. Середньодобові прирости ВРХ і свиней в Україні у кілька разів менші, аніж могли б бути досягнуті при застосуванні прогресивних ресурсозберігаючих технологій. Це і є основною причиною збитковості м'ясного скотарства та свинарства й зумовлює їх низьку конкурентоспроможність.

За період з 2003 по 2010 роки включно обсяги виробництва яловичини м'ясопереробними підприємствами скоротились на 53 %, виробництво свинини зросло майже у двічі, однак і досі не досягло обсягів виробництва у 1990 році і не повністю задовольняє потреби споживачів [5]. Майже стійкою залишається динаміка виробництва ковбасних виробів, однак за видами структура їх виробництва дещо змінюється. Дефіцит сировини покривається за рахунок ввезення імпортової м'ясної продукції, яка не відповідає вимогам якості та безпеки. Наведені дані відображають пряму залежність між м'ясопереробними підприємствами та виробниками сировини. Тому вирішення проблеми стабілізації та подальшого розвитку підприємств м'ясопереробної галузі повинно ґрунтуватися на принципах оптимізації економічних відносин у сфері виробництва сировини и готової продукції.

Враховуючи досвід лідируючих м'ясопереробних підприємств, можна сказати, що їх ефективний розвиток можливий за умов утворення вертикально-інтеграційної структури. Деякі підприємства обрали власне виробництво сировини в якості основного стратегічного напрямку. До їх числа можна віднести: ВАТ «Івано-Франківський м'ясокомбінат», що забезпечений власними підсобними господарствами по вирощуванню свиней і ВРХ; ВАТ «Охтирський м'ясокомбінат» (питання сировини було вирішено шляхом

кредитування сільгосппідприємств по вирощуванню худоби); ТОВ «Глобіно» ще у 2005 році в основу стратегічного розвитку поклали утворення власної сировинної бази, внаслідок цього було утворено Глобінський свинокомплекс, в якому утримується 3600 свиноматок. Підприємство має статус плетеного репродуктора по породі «Ландрас»; ВАТ «Ватутинський м'ясокомбінат» бачить свій подальший розвиток з тісною співпрацею з сільгоспвиробниками [1].

Слід зазначити, що власні тваринницькі комплекси є високовартісними проектами, що потребують залучення інвестиційних коштів. Тому для середніх підприємств доцільним є використання механізму співпраці з сільгоспвиробниками шляхом утворення довгострокових контрактів на взаємовигідних умовах. Однак, якщо кінцеві позитивні результати отримують тільки м'ясопереробні підприємства, сільгоспвиробникам стає все менш вигідно виробляти та реалізовувати продукцію. Саме це й обумовлює необхідність їх інтеграції, яка повинна базуватися на чіткому визначенні матеріально-грошової участі кожного учасника у всьому технологічному циклі виробництва. В свою чергу, прибуток, одержаний від реалізації продукції, повинен бути поділений між партнерами пропорційно вкладених кожним із них матеріальних або інших ресурсів в інтегроване виробництво.

Таким чином, можна стверджувати, що подальша активізація діяльності підприємств м'ясопереробної галузі пов'язана з розвитком інтеграційних процесів як найважливішого чинника стабілізації економіки при державній підтримці сільгоспвиробників і регулюванні експортно-імпортного балансу м'яса.

На кінець 2012 року в аграрних підприємствах зберіглася тенденція підвищення інтенсивності господарювання завдяки запровадженню державної підтримки на утримання молодняку ВРХ, тобто загальні обсяги вирощування худоби та птиці перевищували обсяги реалізації тварин на забій на 7,1 %. В господарствах населення, як і в попередні роки, обсяги реалізації худоби та птиці на забій випереджали обсяги їх вирощування із-за великих витрат на

вирощування тварин та низької віддачі від такої діяльності [2; 6, с. 168].

За період 2013–2014 рр. відбувалося зростання обсягів виробництва й реалізації м'ясної продукції. За розрахунками вчених Інституту аграрної економіки вирощування м'яса худоби та птиці у 2015 році зросте порівняно з минулим роком за оптимістичним прогнозом – на 5,6 %, за середнім – на 3,7% (становитиме 3,5–3,6 млн. тон), за песимістичним – на 1,8 %. Це є позитивною характеристикою для виробників продукції.

Негативним фактом є те, що через девальвацію гривні, через 2–3 місяця в галузі можуть зупинити свою роботу 40–50 % тваринницьких комплексів. Це пов'язано з тим, що галопуюча інфляція збільшила частку імпоротної складової у собівартості продукції тваринництва з 15 % до 45 %. І хоча виробництво м'яса в Україні орієнтовано на внутрішній ринок, де реалізується 99 % свинини, 97 % яловичини і більше 80 % курятини, однак підвищення цін призведе до падіння попиту на продукцію. І навіть при затвердженому держбюджеті курсом гривні 21 гривня за долар США рентабельність даної продукції знижується на 15 %. Якщо ситуація не зміниться впродовж декількох місяців, то буде знищений спочатку дрібний бізнес, згодом згортатимуть свою діяльність середні господарства і нарешті й крупні виробники.

Для вирішення сучасних кризових явищ в м'ясопереробній галузі, забезпеченні зростання обсягів виробництва та реалізації м'ясопродуктів, підвищенні ефективності діяльності м'ясопереробних підприємств державне управління має ґрунтуватися на застосуванні цілого ряду ефективних організаційних та економічних заходів (рис. 1).

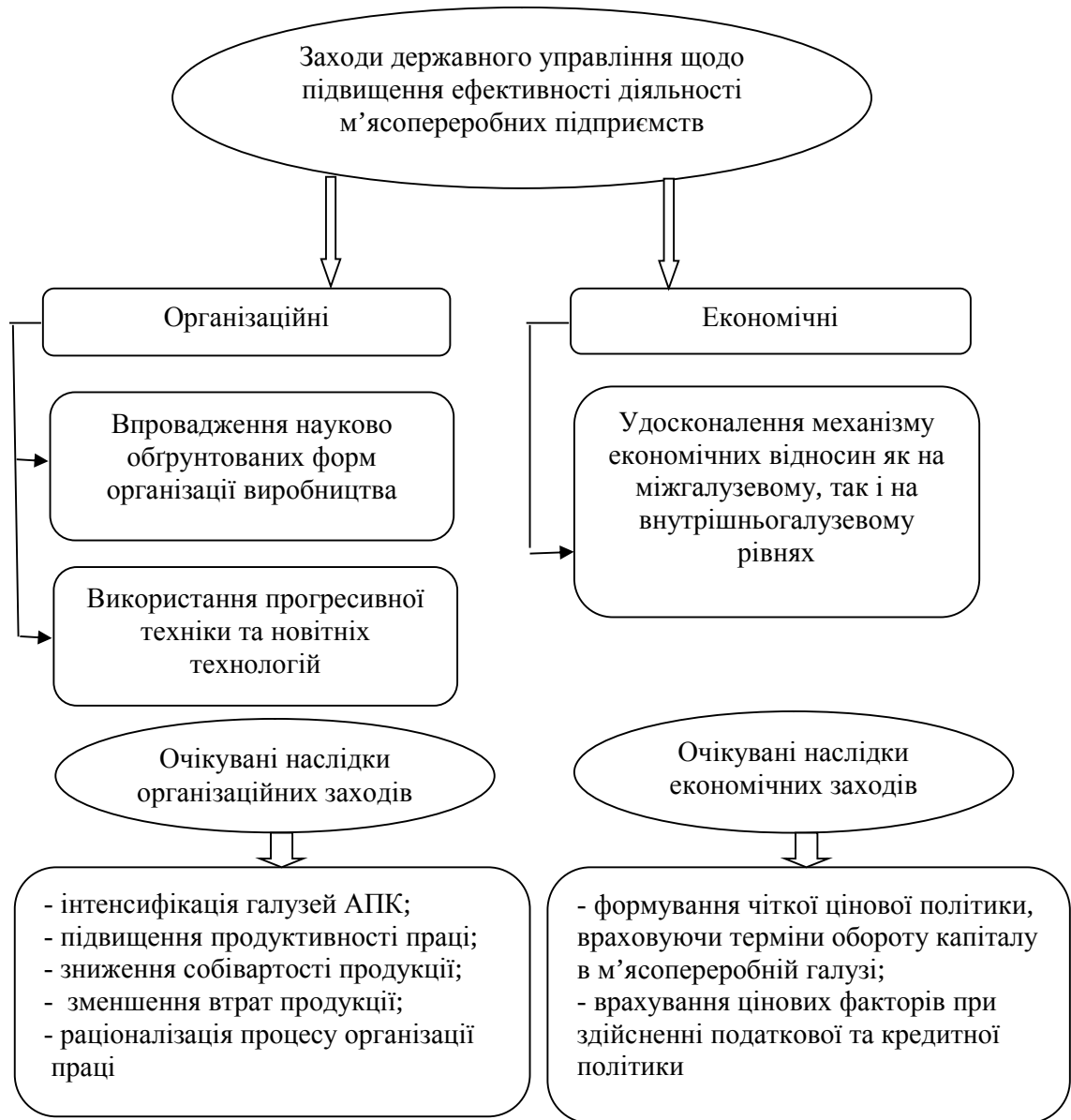

Рис. 1. Заходи державного регулювання діяльності м'ясопереробних підприємств

До основних напрямків розвитку підприємств м'ясопереробної галузі України можна віднести:

- 1) забезпечення підприємств високоякісною та безпечною сировиною;
- 2) проведення реконструкції та технічного переоснащення діючих підприємств;
- 3) впровадження сучасної ефективної технології виробництва;

4) розвиток інтеграційних процесів (вертикальної та горизонтальної інтеграції);

5) створення сприятливих умов для залучення інвестиційних коштів [4].

Згідно Закону № 87-VIII «Про внесення зміни до статті 172 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» держава надає реальну підтримку (близько 50 % від 250 млн. грн) не лише великим, а й середнім та дрібним сільгоспвиробникам на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції фермерських господарств.

Загалом до 2017 року в країні планується ввести в експлуатацію 190 об'єктів тваринництва: скотарські комплекси (понад 105), ферми з розведення свиней (57), об'єкти птахівництва (23) та вівчарства (2).

На сучасному етапі доцільним буде за допомогою системи економічних заходів передбачити державну підтримку виробництва продукції тваринництва та спрямувати її на інтенсифікацію ведення тваринництва, зростання продуктивності тварин, здешевлення виробництва продукції, податкові пільги. Такий підхід дасть змогу значно підвищити ефективність м'ясопереробної галузі України.

Література

1. Бази даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/>
2. Басюркіна Н.Й. Агропромислові формування в забезпеченні продовольчої безпеки: монографія / Басюркіна Н.Й.; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2013. – 441 с.
3. Левчук Н.И. Состояние и проблемы рынка мясной продукции в Украине / Н.И. Левчук // Мясное дело. – 2007. – № 3. – С. 38–41.
4. Марченко М.М. Обґрунтування напрямів розвитку підприємств м'ясопереробної промисловості / М.М. Марченко // Економіка підприємства: теорія та практика: зб. мат. III Міжнар. наук.-практ. конф. 21 жовт. 2010 р. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 188–190.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>
6. Сільське господарство України в 2012 р.: – стат. зб. / Держ. служба статистики України / [за ред. Н.С. Власенко]. – Офіц. вид. – К., 2013. – 392 с.

Буряченко М.В.

*старший викладач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Продовольча безпека є необхідною складовою економічної безпеки, яка, в свою чергу, забезпечує національну безпеку держави. Лише та держава здатна проводити незалежні політику, яка може гарантувати продовольчу безпеку в будь-яких умовах.

Згідно з прийнятим Законом України «Про продовольчу безпеку», остання визначається як соціально-економічне та екологічне становище, за якого всі соціальні і демографічні групи населення стабільно та гарантовано забезпечені безпечним і якісним продовольством у необхідній кількості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення України [1].

У цьому контексті продовольча безпека країни розглядається як головний критерій ефективності державної економічної стратегії, а саме: політичну здатність держави у забезпеченні населення доступними продуктами харчування згідно вимог міжнародних організацій; економічну здатність у забезпеченні потреб внутрішнього ринку та постачання сільськогосподарської продукції незалежно від зовнішніх ринків; соціальною консолідованістю економічних інтересів населення в аграрному секторі з відповідними умовами праці і її оплатою та суб'єктами господарської діяльності [5].

В результаті досягнення стану продовольчої безпеки продукти харчування є у достатній кількості, їх поставки є порівняно стабільними, і кожна людина у разі потреби може отримати продовольство. Проте проблема доступності продовольства для населення тісно пов'язана з проблемою якості. Оскільки малозабезпечені громадяни змушені віддавати перевагу більш дешевим, здебільшого фальсифікованим, продуктам низької якості.

Проблема зі здоровим харчуванням на сьогодні є актуальною в усіх країнах світу і розглядається як з позицій адекватності сформованої структури споживання харчування харчових продуктів фізіологічним потребам усіх категорій населення, так і з позиції охорони організму людини від потрапляння з їжею різних токсикантів хімічної і біологічної природи. Тому, продовольча безпека – це не лише забезпечення населення держави необхідною кількістю продуктів харчування, наповнення з цією метою державних резервів, створення страхових і стабілізаційних фондів, це ще й гарантування якості таких продуктів, їх безпечності для споживачів – населення держави [2].

В Україні сьогодні виділяються такі основні загрози продовольчої безпеки як: 1) зростання майнової диференціації населення і рівня бідності; 2) деформованість структури української економіки і збільшення імпортої продукції на внутрішньому ринку України, а саме товарів народного споживання; 3) посилення нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Збільшення майнової диференціації призводить до зниження платоспроможного попиту на продовольство, і відповідно скорочення його споживання значними верствами населення. Гіпертрофований імпорт продовольства і сировини для його виробництва завдає шкоди вітчизняним агровиробникам. Зміни в регіональному соціально-економічному розвитку України розривають єдиний продовольчий ринок країни, провокують нелегітимні заборони і обмеження на переміщення продуктів харчування, знижують надійність продовольчого постачання промислово розвинених країн, що традиційно ввозять продовольство [5].

Існуюча на сьогодні система державного регулювання продовольчої сфери не забезпечує досягнення належних виробничих результатів. У цілому вирішення продовольчої проблеми неможливе без розробки та впровадження державної концепції і програми забезпечення національної продовольчої безпеки та відновлення дієвого функціонування агропромислового виробництва [3].

Сьогодні об'єктивно необхідним є три основних напрямки державної політики України в зазначеній сфері: 1. Досягнення повної продовольчої самозабезпеченості у виробництві так званих «стратегічних сільгосптоварів» (пшениця, ячмінь, рис, олійні, м'ясо, молочні продукти) з наступним перетворенням України у великого регіонального експортера даної продукції. 2. Формування сильного аграрно-промислового комплексу, стійкого до зовнішніх і внутрішніх загроз, заснованого на збалансованому розвитку всіх регіонів країни. 3. Формування зовнішньоторговельних умов забезпечення продовольчої безпеки [4].

Таким чином, одним з основних напрямів гарантування продовольчої безпеки є запровадження ефективного механізму формування продовольчих ресурсів, заснованого на економічному стимулюванні вітчизняних товаровиробників і розвитку ринкової інфраструктури.

Література:

1. Закон України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1 від 22.12.2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html
2. Курман Т.В. Щодо поняття та ознак продовольчої безпеки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_pravo/2011_165_1/11ktv.pdf
3. Малиш Н.А. Продовольча безпека як складова національної безпеки України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_1/26.pdf
4. Пушак Я.Я. Продовольча безпека та шляхи її забезпечення // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – №33. – С. 110-114
5. Стежко Н.В. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобалізації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2012_2

Касян С.Я.

*к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ МАРКЕТИНГОВИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ЗМІН

Важливе місце у формуванні сучасного конкурентного аграрного ринку посідає визначення стратегії і тактики управління потоками аграрної продукції. В умовах інтерактивного маркетингового середовища та екологічних змін слід досліджувати конкурентну поведінку аграрного підприємства на ринку сільськогосподарської продукції. У цьому зв'язку слід ураховувати індивідуальні особливості і запити споживачів, до яких регулярно спрямовуються потоки маркетингової цінності. В умовах соціально-економічної та політичної нестабільності вагоме значення набуває моніторинг формування конкурентних переваг аграрних підприємств України.

У розумінні сутності управління потоками аграрної продукції одночасно спостерігаються дискусійні і різнобічні позиції і підходи. Проте на сьогодні недостатню увагу приділено комплексному урахуванню інтересів суб'єктів, функцій, методів, принципів, координації розподілу ресурсних потоків, підтриманню конкурентних переваг за рахунок унікальності ресурсів агропромислових підприємств, компетенцій з можливістю адаптації до динамічних змін маркетингового середовища. Окремо слід підкреслити, що подальшого удосконалення потребує моделювання управління запасами агропромислового підприємства, коли на перший план виходять методологічні питання удосконалення логістики постачань та формування логістичних сервісних центрів аграрної продукції.

У першу чергу, щоб дослідити маркетингову товарну політику агропідприємства, треба зрозуміти сутність терміну «товар». Товар є одна з основних економічних категорій, невід'ємна складова комплексу маркетингу підприємства. Формування товарної політики передбачає оптимізацію сільськогосподарського асортименту, розроблення і виведення на ринок нових

товарів, забезпечення належного рівня їх якості і конкурентоспроможності, розроблення оптимального упакування та товарної марки, та визначення необхідного рівня сервісного обслуговування.

Управління потоками аграрної продукції слід здійснювати на засадах екологічного маркетингу, який є ланкою в маркетингу, що з'явилася всередині 1980-х років у результаті еволюції концепцій маркетингу. Екологічний маркетинг у першу чергу спрямований на гармонізацію відносин між товаровиробником та споживачем, виконуючи найважливішу соціально-екологічну функцію – приведення у відповідність суперечливих ринкових інтересів виробників-продавців і споживачів-покупців шляхом формування екологічно-збалансованого споживання та відповідного екологічно-збалансованого виробництва аграрної продукції [1, с. 32].

При цьому управління визначається як замкнутий процес, у якому вагоме значення мають прямі і зворотні зв'язки між об'єктом та суб'єктом. Так, Н. Терьошин, О. Альохина, В. Абрамян зазначають про необхідність безперервних управлінських впливів, що збільшуються на об'єкт [5, с. 43, 44]. Дійсно, при динамічному розвитку підприємства інтенсивність таких впливів природно збільшується, а безперервність, як характеристика, потребує уточнення. Поділяємо розповсюджену позицію щодо необхідності певних розбіжностей в об'єкті управління для існування управлінського процесу [5, с. 44]. Внесок науковців у розвиток теорії управління полягає в оцінці якості системи завдяки підходам до визначення коефіцієнта саморегуляції об'єкта та показника надійності. Насправді, ймовірність надходження до об'єкту управління інформації про відхилення із зовнішніх причин є характеристикою надійності [5, с. 47, 48].

Н. М. Давиденко пропонує визначення корпоративного управління як процесу регулювання зміни прав власника. Науковець правильно наголошує на прагненні до економії на трансакційних витратах та набутті конкурентних переваг, як складових такого управління. Дійсно, корпоративне управління в

агропромисловій сфері спрямоване на збільшення потоків прибутку та узгодження інтересів суб'єктів товарних операцій [3, с. 21].

У сучасній аграрній економіці в умовах стрімкого розповсюдження знань вартими уваги є питання управління інформаційними потоками, що сприяють координації маркетингових процесів. Так, А. І. Пушкар, К. С. Сибілев виокремлюють три групи принципів системи управління інформаційними потоками підприємства: на основі вимог, особливостей побудови та функціонування. Вони справедливо підкреслюють важливість взаємозв'язку між системами управління, як інформаційними потоками, так і підприємством, що відображається в принципі системності. Дійсно, ідентичність системи управління, що є наслідком принципу необхідної різноманітності, дозволяє підприємству здійснювати успішну економічну діяльність аграрного підприємства [4, с. 157]. Серед комплексу принципів, запропонованих науковцями, варто звернути уваги на взаємозамінність та багатофункціональність елементів механізму управління інформаційними потоками, які, безперечно, мають велике значення. Науково доцільною є концепція дослідників, згідно з якою основна дія інформаційних потоків проявляється через результати інформаційної роботи [4, с. 158]. Вважаємо, така концепція може бути поширена на комплекс організаційних заходів аграрного підприємства щодо товарних потоків.

О. В. Черепня наголошує на найдоречнішому використанні методів портфельного і SWOT-аналізу для дослідження чинників впливу маркетингового середовища. На наш погляд, серед переваг цих методів, відокремлених ученою, найважливішою є можливість встановлення зв'язків між зовнішнім і внутрішнім середовищем. А серед визначених недоліків, дійсно, очевидними є проблеми дефіциту коректної інформації для такого аналізу, складність виміру багатьох показників [6, с. 63, 64]. Разом з тим, не погоджуємося з відокремленими дослідницею показниками стану чинників зовнішнього середовища, які вона дещо плутає з макроекономічними показниками та індексами [6, с. 65, 66]. Вважаємо за потрібне визначати такі

показники впливу чинників на економічну діяльність аграрного підприємства та оцінювати їх маркетингові та екологічні характеристики.

Н. Гахович слушно піднімає проблему взаємозв'язку економічного розвитку та екологічної безпеки [2, с. 73]. Як важливі фактори за рівнем економічного впливу на поліпшення екологічних параметрів виробництва дослідник визначає витрати підприємств на утримання і ремонт природоохоронного устаткування та інноваційність і технологічне вдосконалення виробництва [2, с. 78, 80]. Тому варто враховувати такі підходи при управлінні потоками аграрної продукції в умовах розвитку аграрного сектору економіки України. На сьогодні важливо оцінювати тенденції розвитку аграрного сектору економіки України у глобальному вимірі.

Слід досліджувати використання засад стратегічного управління при визначенні чинників впливу на потоки аграрної продукції. При цьому слід дотримуватися підходу до диференціації аграрної продукції, комплексного сегментування ринку та оперативного реагування на потреби сільськогосподарських споживачів. Варто створювати системні засади для формування конкурентних переваг аграрних підприємств в умовах інтенсивного координування інформаційних і товарних потоків. Саме відмінні ознаки якості аграрної продукції сприяють доведенню більших потоків маркетингових цінностей до кінцевих сільськогосподарських споживачів. Мегатренди агропромислового виробництва в умовах динамічних ринкових змін та комплексу зовнішніх впливів засвідчують необхідність пошуку шляхів зниження собівартості агропродукції, зменшення витрат на логістичний сервіс та маркетинговий розподіл.

В умовах інтерактивних товарних потоків вагомим є створення концептуальних екологічних та маркетингових основ еко-інноваційних стратегій за рахунок створення логістичної інфраструктури, організаційної підтримки рециклінгу, біорізноманіття міст ЄС та України.

Отже, маркетингова товарна та цінова політика аграрного підприємства є найважливішими елементами комплексу маркетингового менеджменту. Від

економічної ефективності їх взаємозв'язку прямо залежать результати діяльності підприємства. Критеріями маркетингової і комунікаційної ефективності будь-якого аграрного підприємства є рішення щодо диференціації цін у межах товарного асортименту за наявності широкої номенклатури аграрної продукції. Перспективи подальшого розвитку отриманих результатів дослідження полягають у тому, що досягнення ефективних еко-інноваційних стратегій забезпечується системним впровадженням сучасних екологічних і комунікаційних технологій, якими безперечно є як моделювання логістичного рециклінгу агропродукції.

Література

1. Вічевич А. М., Вайданич Т. В., Дідович І. І., Дідович А. П. Екологічний маркетинг: Навч. посіб. – Львів : УкрДЛТУ, 2002. – С. 30–66.
2. Гахович Н. Стан і проблеми екологізації промислового виробництва / Н. Гахович // Економіка України. – 2008. – №4. – С. 73–81.
3. Давиденко Н. М. Економічна природа корпоративного управління / Н. М. Давиденко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №4(95). – С. 20–22.
4. Пушкарь А. И. Принципы управления информационными ресурсами предприятия / А. И. Пушкарь, К. С. Сибилев // Бизнес Информ. – 2009. – №4(3). – С. 157–164.
5. Терешин Н. Оценка надежности функционирования объектов управления: информационный аспект / Н. Терешин, О. Алехина, В. Абрамян // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – №3. – С. 43–49.
6. Черепня О. В. Факторы внешней среды как составляющая сбалансированной системы показателей предприятия / О. В. Черепня // Бизнес Информ. – 2009. – №7. – С. 63–70.

Кулаковська Т.А.

*к.е.н., доцент, докторант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Державне регулювання аграрного сектору слід розглядати як економічний вплив держави на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства.

Заходи державного регулювання умовно можна розділити на:

– адміністративне регулювання (заходи контролю над доходами, цінами, обліковими ставками, квотування, ліцензування та ін., що здійснюються на основі законодавства через систему встановлених норм та правил);

– пряме економічне регулювання (форми безповоротного цільового фінансування регіонів, підприємств, галузей: субвенції або прямі субсидії, які включають різного роду дотації, допомогу, доплати із спеціальних бюджетних і позабюджетних фондів різних рівнів, пільгові кредити);

– непряме економічне регулювання (методи, які впливають на виробництво і споживання опосередковано, визначають поведінку суб'єктів господарювання через економічні інструменти та стимули: державна політика в галузі кредитно-фінансових, валютних, зовнішньоекономічних відносин, податкових систем, амортизації тощо).

Згідно до методик Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та всесвітньої торгової організації (ВТО) державна підтримка розвитку аграрного сектору може бути двох типів [1, 3]:

– підтримка ринкової ціни (за рахунок підвищення цін, сплачуваних споживачами сільськогосподарської продукції);

– бюджетна підтримка (за рахунок прямих субсидій та інших форм, які надаються державою сільськогосподарським виробникам).

Рівень підтримки ринкових цін визначається на основі різниці між фіксованою зовнішньою довідковою ціною та застосовуваною регульованою ціною, помноженої на кількість продукції, по відношенню до якої діє регульована ціна.

Бюджетна підтримка сільгоспвиробників здійснюється на основі визначення пирогового рівня фінансування заходів, які мають спотворюючий ефект на торгівлю. Всі заходи держави залежно від ступеня впливу на торгівлю поділяють на так звані «скриньки»: «жовту скриньку», «зелену скриньку» і «блакитну скриньку» [1, 2, 3].

«Зелена скринька» включає заходи, що не здійснюють спотворюючого впливу на торгівлю. Загальним критерієм для всіх програм підтримки в рамках «зеленої скриньки» є надання субсидії за рахунок коштів бюджету, а не за рахунок коштів споживачів, поряд з цим наслідком підтримки не повинно бути підтримання цін. Такі заходи спрямовані на формування і розвиток НДДКР, підготовку кадрів, фінансування ветеринарних і фітосанітарних заходів, утримання інспекцій якості продуктів харчування та ін.

Заходи «блакитної скриньки» включають програми, спрямовані на самообмеження виробництва. При цьому виплати з державного бюджету мають бути пов'язані з фіксованим поголів'ям худоби, або прив'язані до конкретних площ чи врожаю. Такі програми звільняються від зобов'язання щодо скорочення і обмеження в обсягах, при цьому розглядаються як заходи, що мають спотворюючий вплив на торгівлю. Заходи «блакитної скриньки» реалізуються в ЄС (з метою подолання спаду цін на оптових ринках), Японії, США, Норвегії.

«Жовта скринька» включає заходи, які спотворюючо впливають на обсяги торгівлі, – це цінова підтримка, субсидування процентних ставок по кредитах, компенсація витрат на паливно-мастильні матеріали, добрива, електрику та ін. Такі заходи обмежені в обсягах і повинні скорочуватися. Для України рівень підтримки таких програм визначений на рівні 3 млрд. 43 млн. грн.

Використання тих чи інших заходів державної підтримки сільгоспвиробників залежить від стану економіки країни та соціально-економічних процесів, які відбуваються як в самій державі, так і в зовнішньому оточенні. В Україні використовуються заходи як прямої, так і непрямої державної підтримки сільгоспвиробників.

Проведений аналіз видатків державного бюджету України показав, що за період з 2002 року по 2015 рік відбувалися значні коливання частки видатків на потреби Міністерства аграрної політики і продовольства (в подальшому Мінагрополітики) у загальних видатках державного бюджету України (рис. 1).

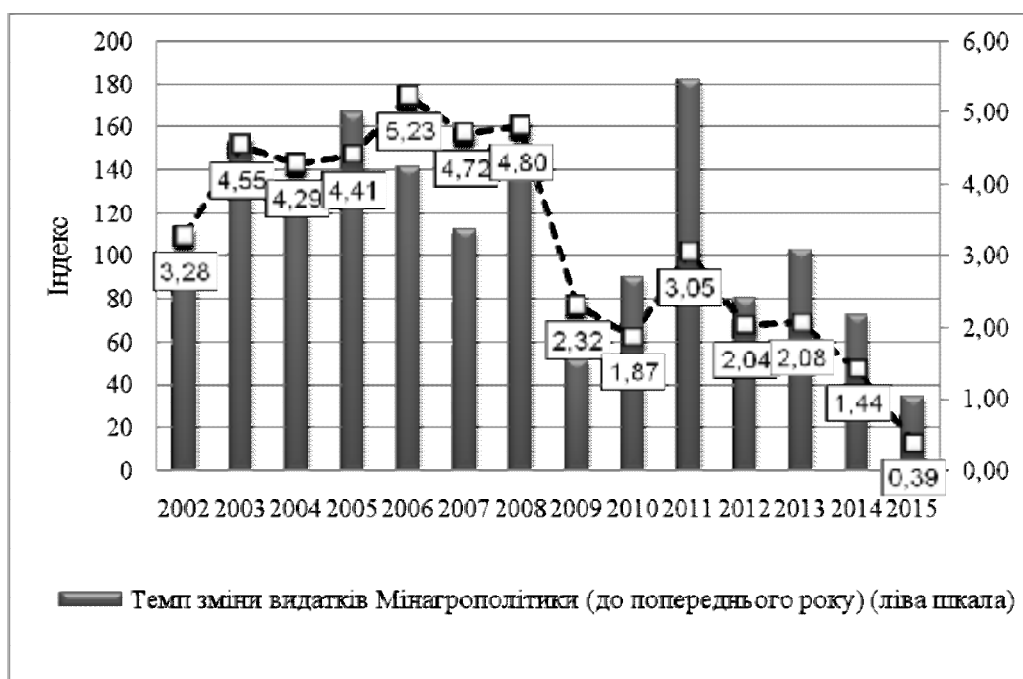

Рис. 1. Темп зміни витрат на потреби Мінагрополітики та частка витрат міністерства у видатках держбюджету України у 2002–2015 рр. [8]

Найбільше значення частки видатків Мінагрополітики (5,23 %) спостерігається в 2006 році, найменше – у 2015 році (0,39 %). Різне зниження цього показника відбулося у 2009 році – до рівня 2,32 %, надалі має тенденцію щорічного зниження (виняток становить лише 2011 рік). Зниження суми витрат та частки їх у бюджеті країни пов'язано з низкою факторів, серед яких найбільший вплив мали вступ України до СОТ з вимогами про скорочення витрат на державну підтримку аграрного сектору та світова фінансова криза.

Аналіз видатків на потреби Мінагрополітики за досліджуваний період показав відсутність будь-якої системності у підтримці розвитку аграрного сектору і зв'язку з економічним станом країни, хаотичне фінансування, головним чином, під забезпечення сьогоденних потреб.

Так, за період з 2002 року по 2015 рік одноразово у 2011 році здійснювалося часткове відшкодування суб'єктам господарювання будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів з виробництва комбікормів на суму 500 000 тис. грн, тепличних комплексів – на суму 50 000 тис. грн. Компенсація вартості електроенергії, використаної для поливу на зрошуваних землях, здійснювалася лише у 2012 році (на суму 50 000 тис. грн), а компенсація вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва відбулася двічі за період дослідження – у 2004 році (140 000 тис. грн) та у 2006 році (150 000 тис. грн). На впровадження енергозберігаючих технологій в АПК виділялися кошти у 2004 році (5000 тис. грн) та 2005 році (10 000 тис. грн). Розробка зразків техніки для сільського господарства, харчової та переробної промисловості фінансувалася з бюджету з 2002 року (2000 тис. грн) по 2005 рік (1500 тис. грн), зі збільшенням суми у 2004 році до 5000 тис. грн. На розвиток виробництва біодизеля у 2003 році виділено коштів на суму 5000 тис. грн, але лише у 2007 році здійснювалося фінансування реконструкції спиртових заводів для виробництва біопалива (15 000 тис. грн). Державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників здійснювалося протягом двох років (2002 та 2003 рр.). Фінансова підтримка розвитку підприємств молочної переробки здійснювалася лише у 2005 та 2006 роках на суми 10 000 тис. грн та 4000 тис. грн відповідно [2; 8].

З 2005 року здійснювалася державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом здешевлення страхових платежів (премій). Державна підтримка надавалася у формі компенсації до 50 % вартості страхового платежу. Сума коштів, виділених з державного бюджету, становила у 2005 році 54 000 тис. грн, до 2008 року сума зросла до 200 000 тис. грн.

Також з 2005 року почала здійснюватися компенсація Пенсійному фонду втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки по сплаті збору на обов'язкове пенсійне страхування (у 2005 році сума становила 1 207 400 тис. грн, а у 2009 році вона знизилася до 626 223,5 тис. грн).

Для стабілізації ринку сільськогосподарської продукції у 2005 році був створений Аграрний фонд, завданнями діяльності якого стали формування державного продовольчого резерву, проведення заставних та інтервенційних операцій на організованому аграрному ринку. Забезпечення діяльності Аграрного фонду фінансувалося з 2005 року (6000 тис. грн) до 2011 року (14 598,7 тис. грн), з пониженням суми коштів у 2009 році до 12 208,4 тис. грн. Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів щодо об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду складали у 2009 році 60 000 тис. грн, у 2012 році – 765 500 тис. грн, у 2013 році – 500 000 тис. грн, по 100 000 тис. грн у 2014 та 2015 роках.

З 2007 року здійснювалася державна підтримка сільськогосподарської дорадчої служби. Сума виділених коштів у 2007 році становила 10 000 тис. грн, у 2009 році відбулося різко скорочення фінансування до 1050 тис. грн, в подальшому до 2011 року сума не перевищувала 2000 тис. грн.

У 2008 році Україна вступила до СОТ, що значно позначилося на рівні державної підтримки аграрного сектору економіки України: відбулося значне скорочення витрат по більшості напрямів підтримки, за деякими напрямками взагалі припинено фінансування.

Більшою послідовністю та сталістю у фінансуванні розвитку аграрного сектору виділяються такі напрями:

- 1) Заходи з поліпшення земель підприємств АПК (Фінансування відбувалося з 2002 (4000 тис. грн) по 2005 рік (10 000 тис. грн));
- 2) Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення (Здійснювалася щороку з 2002 по 2010 рік. Сума виділених коштів

зросла з 2000 тис. грн до 7900 тис. грн (2008 р.), у 2009 р. відбулося зниження витрат до 790 тис. грн, а у 2010 р. – сума становила 1000 тис. грн);

3) Селекції у рослинництві (Фінансова підтримка здійснювалася щороку з 2002 року (42 500 тис. грн) до 2011 року (30 000 тис. грн). До 2005 року сума підтримки зросла до 100 000 тис. грн, у 2006, 2007, 2008 роках становила 90 000 тис. грн, а у 2009 році знизилася до 30 000 тис. грн);

4) Заходи по боротьбі зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин (Фінансувалися щороку з 2002 по 2013 рік: збільшення до 5000 тис. грн (у 2008 році), зменшення суми у 2009 році до 500 тис. грн та подальше значне підвищення у 2013 році до 34 000 тис. грн);

5) Селекція у тваринництві та птахівництві на підприємствах АПК (Підтримка здійснювалася щороку з 2002 по 2011 рік: збільшення з 58 500 тис. грн у 2002 році до 125 000 тис. грн у 2008 році, різке скорочення витрат у 2009 році до 30 000 тис. грн з подальшим підвищенням до 80000 тис. грн у 2010 році та 75 200 тис. грн у 2011 році);

6) Бюджетна тваринницька дотація та фінансова підтримка виробництва продукції рослинництва шляхом дотування на гектар посіву (Здійснювалася з 2006 по 2011 рік: поступове зростання суми з 1 992 500 тис. грн у 2006 року до 3 071 771,9 тис. грн у 2008 році, подальше зниження у 2009 році до 500 000 тис. грн, а в 2011 році – до 100 000 тис. грн);

7) Фінансова підтримка виробництва продукції тваринництва та рослинництва (у 2002 році сума виділених коштів становила 114 600 тис. грн, до 2005 року вона збільшилася до 689 500 тис. грн);

8) Селекція у рослинництві (Державна підтримка здійснювалася з 2002 по 2011 рік: до 2005 року спостерігалось зростання суми з 42 500 до 100 000 тис. грн, у 2006, 2007 та 2008 роках – по 90 000 тис. грн, у 2009 році відбулося зниження суми підтримки до 30 000 тис. грн, в подальшому сума майже не змінювалася (у 2010 році – 40 000 тис. грн, у 2011 році – 30 000 тис. грн);

9) Фінансова підтримка фермерського господарства (Здійснювалася з 2002 по 2009 рік: збільшення суми з 12 000 тис. грн до 60 000 тис. грн у 2008 року та зниження у 2009 році до 20 000 тис. грн);

10) Організація і регулювання діяльності установ в системі АПК (З 2002 року кошти виділялися щороку: з 110 990,5 тис. грн у 2002 року до 471 486,4 тис. грн у 2010 році, відмічено різке скорочення фінансування у 2011 році до 11 877,4 тис. грн, підвищення у 2012 та 2013 роках і подальше зниження до 15 546,9 тис. грн у 2015 році);

11) Створення та забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння (Кошти виділялися щороку з 2002 року (28 239 тис. грн) до 2011 року (5000 тис. грн). Спостерігаються значні коливання у виділенні коштів: зростання до 2004 року (70 000 тис. грн), падіння у 2006 році (10 000 тис. грн), зростання у 2007 році (70 000 тис. грн) та подальше поступове зниження до 5000 тис. грн);

12) Фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів (Здійснювалася майже щороку (крім 2010, 2012-2014 рр.): з 2002 (150 000 тис. грн) по 2008 рік спостерігається зростання суми до 1 650 000 тис. грн, різке скорочення суми у 2009 році до 300 000 тис. грн, подальше коливання: у 2011 році – 531 416,5 тис. грн, у 2015 році – 300 000 тис. грн);

13) Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників, нагляд за ними (Здійснювалася щороку з 2002 (100 000 тис. грн) до 2014 року (100 000 тис. грн). У 2012 році різке збільшення суми витрат до 1 075 000 тис. грн. У 2015 році цих витрат у бюджеті не передбачено).

У 2011 році вперше після складних років подолання наслідків фінансової економічної кризи відбулося пожвавлення загальної ситуації у підтримці аграрного сектору. Так, наприклад, державна підтримка тваринництва різко збільшилася до суми 2 030 000 тис. грн. Але вже у 2012 році сума підтримки була знижена до 732 000 тис. грн, а у 2013 році вона вже становила 250 000 тис. грн. Така ж сама ситуація спостерігається у фінансовій підтримці заходів в

АПК: у 2012 році сума підтримки становила 82 737,6 тис. грн, у 2013 році – 96 777,9 тис. грн, а у 2014 та 2015 роках – зниження до 5000 тис. грн [6, 7, 8].

Дослідження дозволили виділити періоди скорочення програм прямої бюджетної підтримки сільгоспвиробників: 2009 рік – значне скорочення витрат за більшістю напрямів державної підтримки аграрного сектору; 2012 рік – припинення фінансування за більшістю напрямів, фінансування збережено за декількома пріоритетними напрямами: «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі», «Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду», «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними, за більшістю інших напрямів взагалі припинено фінансування»; 2015 рр. – пошук нових, більш продуктивних та прийнятних до потреб сьогодення заходів державної підтримки.

Слід зазначити, що на розвиток аграрного сектору негативно впливає зниження обсягів фінансування заходів прямої підтримки, припинення дії державних цільових програм та низький рівень використання державою непрямих заходів. Фінансування проектів здійснюється несвоєчасно та не в повному обсязі. Проблемою залишається питання надання коштів безпосередньо тим, хто працює в аграрному секторі. Високий рівень корупції у використанні державних коштів не спонукає сільгоспвиробників до застосування запропонованих державою заходів прямої підтримки. Фактично її отримують не більше 10 % сільгоспвиробників.

Діяльність Аграрного фонду при здійсненні цінового регулювання на аграрному ринку викликає безліч питань. Відомі випадки, коли закупівля зернової продукції до державного інтервенційного фонду здійснювалася через підприємства-посередники, які не є сільгоспвиробниками. Аудиту підлягає також діяльність НАК «Укragролізинг».

Державна політика щодо розвитку аграрного сектору не сприяє виробництву кінцевих продуктів в Україні, а орієнтована більшою мірою на експорт зернових культур.

Не сприяє ефективному розвитку аграрного сектора і політична нестабільність в країні. Складна економічна і політична ситуація вимагає прийняття кардинальних заходів в економічній політиці, і зокрема в питаннях державної підтримки аграрного сектору. Урядом країни запропоновано план з реформування програм державної підтримки аграрного сектору [4; 6], основними позиціями якого є:

- збереження до 1 січня 2018 року чинною систему пільгового оподаткування аграріїв;
- скорочення кількості держпрограм підтримки аграріїв;
- надання пільгових кредитів для малих і середніх сільгоспвиробників, а також здешевлення страхових платежів за страховими договорами;
- забезпечення законодавчого врегулювання та практичне впровадження фінансових інструментів на ринках сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти, у тому числі укладені на світових товарних і фондових біржах);
- масштабна приватизація держпідприємств, що входять в сферу управління Міністерства агрополітики та продовольства.

На нашу думку, державна підтримка в умовах нестабільності повинна носити селективний й адресний характер. А ефективність державної політики в цих умовах буде залежати від обґрунтованого гнучкого та диференційованого підходу до регулювання і підтримки аграрного сектора.

За допомогою лише ринкових механізмів не можна зберегти рівновагу попиту і пропозиції на окремі види продовольчої продукції та підтримувати стабільність продовольчого забезпечення населення. Тому на державному рівні мають вирішуватися питання про регулювання цін на окремі види продуктів харчування з урахуванням сформованої кон'юнктури продовольчих ринків

регіонів країни. При цьому не можна допустити надмірного регулювання цін, тому що це не сприяє притоку інвестицій.

Важливим завданням державного регулювання в АПК є досягнення і підтримка паритету у відносинах обміну між сільським господарством, переробною промисловістю і торгівлею. Досягти цього можливо активно розвиваючи інтеграційні зв'язки, які сприяють більш обґрунтованому розподілу доходу.

Література

1. Евдокимова, Н.Е. Международный опыт регулирования агропродовольственных рынков / Н.Е. Евдокимова, В.С. Колосков, А.А. Абрамов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.viapi.ru/download/2015/30607.pdf>

2. Муратова, Л.Г. Государственная поддержка аграрного сектора в условиях глобализации экономики / Л.Г. Муратова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – <http://www.viapi.ru/publication/e-biblio/detail.php>

3. Пошкус, Б.И. Что нового в системе поддержки сельского хозяйства в странах европейского союза / Б.И. Пошкус [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.viapi.ru/download/2015/31286.pdf>

4. Інформація Міністерства аграрної політики та продовольства України про стан виконання плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році за березень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16640>

5. План діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України з підготовки проектів регуляторних актів на 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minagro.gov.ua/uk/regulatory>

6. План заходів із виконання Мінагрополітики України та центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується КМУ через Міністра аграрної політики та продовольства України, Програми діяльності КМУ і Коаліційної угоди у 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/15654.3>

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 9.

8. Про державний бюджет на 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015 роки // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>

9. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 49.

10. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 1.

Папцов А.Г.,

*д.э.н., профессор, заместитель директора, руководитель Центра информации и
технико-экономических исследований АПК
Федеральное государственное бюджетное научное учреждение
«Всероссийский НИИ экономики сельского хозяйства»*

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

В большинстве развитых стран государство активно вмешивается в деятельность аграрного сектора путем проводимой политики, которая направлена на поддержку и формирование эффективного сельскохозяйственного производства. При этом главным инструментом вмешательства являются платежи фермерам, которые осуществляются на различной базе, в том числе с привязкой к виду производимой продукции, величине обрабатываемых земельных угодий или размеру фермерских доходов. Так государство регулирует в том числе и земельные отношения, и возможные их трансформации, определяет ограничения в целях охраны окружающей среды и направляет поддержку в такие сферы, как сельское развитие и ландшафтное хозяйство [3, с. 29–33].

Влияние программ государственной поддержки многогранно, но их содержание в основном носит двоякий характер. Во-первых, они предназначены для повышения благосостояния фермеров через посредство цен на товарную продукцию, компенсацию издержек на средства производства или за счет прямых трансфертов, которые капитализируются в стоимости активов.

Во-вторых, многие меры в политике оказывают свое влияние на мобильность активов (капитальных, земельных, трудовых и прочих ресурсов), то есть их способность к перераспределению между различными видами деятельности.

Капитализация активов и их мобильность представляют собой два важных показателя для реформирования политики. До сих пор обсуждение ограничивалось рассмотрением мер правительств в отношении ценовой поддержки или субсидирования сельского хозяйства.

Государственная поддержка сельского хозяйства может осуществляться по программам ценовой поддержки и выделения субсидий в форме платежей на базе производимой продукции или используемых средств производства. Уровень этой поддержки в странах ОЭСР измеряется в индексах PSE (оценка поддержки производителей) и MPS (поддержка рыночной цены).

По теории рыночные активы должны распределяться для их наиболее эффективного использования среди успешно работающих фермеров. Государство вмешивается в этот рыночный процесс лишь для достижения определенных целей, таких как создание общественного блага, корректирование внерыночных эффектов, защита окружающей среды и сельских территорий. Отчасти такая политика влияет на распределение активов в пользу конкретных видов деятельности, некоторых средств производства или отдельных групп населения. Все это определяет конкурентоспособность фермерского сектора экономики в целом. Политика оказывает свое влияние не только на текущие доходы, но через капитализацию изменяет стоимость активов фермеров и, следовательно, влияет на их доходы [1, с. 27].

Капитализация государственной поддержки в стоимости активов снижает их мобильность, поскольку новые участники, вступающие в бизнес, а также фермеры, желающие расширить свое производство, сталкиваются с более высокими ценами на эти активы. Кроме того, мобильность активов снижается по другим причинам, связанным с налогообложением и прочими правилами и уложениями. В результате процесс капитализации еще более усиливается, так

как по теории наименее мобильные активы связаны с их доходностью и государственной поддержкой.

В большинстве стран ОЭСР рост продуктивности в аграрном секторе опережает увеличение спроса на продовольствие. В результате этого продолжается постоянное сокращение численности производителей в аграрном секторе, увеличивая тем самым переток экономически активного населения сельской местности в другие отрасли экономики.

В то же время, в последнее время приоритетом поддержки становятся более крупные и эффективные хозяйства. Ввиду постоянной необходимости государственного вмешательства в деятельность аграрного сектора любая политика по сокращению мобильности активов будет приводить к уменьшению эффективности сельского хозяйства [2, с. 18-23].

Именно поэтому правительства ряда стран с осторожностью проводят реформы политики поддержки аграрного сектора. Чтобы противостоять этим трудностям, многие страны на первый план в аграрной политике выдвигают структурное регулирование сектора. Для этого, например, разрабатываются программы содействия становлению молодых фермеров и помощи старшему поколению фермеров при более раннем уходе на пенсию.

Налоговые льготы также широко применяются в странах ОЭСР для поощрения деятельности в аграрной сфере. Эти меры оказывают свое влияние на мобильность активов и их структуру. Благодаря льготному налогообложению, ресурсы остаются в распоряжении сектора и не переходят в иные сферы, где они могут быть более выгодно использованы. В частности, остается высокий уровень землепользования, снижается мобильность активов между разными видами их применения. Однако это приводит к завышению стоимости активов и отрицательным последствиям для их регулирования.

В отдельных странах основной целью государственной поддержки становится оказание адресной помощи семейным фермерским хозяйствам. Все реже используются правила, устанавливающие максимальный размер фермерского хозяйства. Например, имеются льготные условия

налогообложения при передаче собственности от поколения к поколению одной семьи. При этом сохраняется структура фермерского хозяйства, хотя и затрудняется его расширение, а также приход молодых фермеров, стремящихся приобрести собственность и вести собственное хозяйство. Правила регулирования, направленные на уменьшение арендной платы, несколько препятствуют распространению аренды. Общим результатом такой политики является «замыкание» структурных издержек, которые со временем все труднее адаптировать к изменяющимся условиям экономической ситуации. Кроме того, при ограничении мобильности активов повышается степень капитализации государственной поддержки в стоимости активов.

Распределительное влияние господдержки сельского хозяйства, вероятно, служит ключевой проблемой, которая возникает в контексте капитализации государственной поддержки в стоимости активов. Очень часто целью проводимой политики становится поддержка доходов фермеров. Иными словами, эта поддержка больше всего касается активных производителей товарной продукции.

Многочисленные исследования свидетельствуют о низкой эффективности привязки платежей к производимой продукции при субсидировании. Поскольку у фермеров появляется стимул для расширения производства, увеличиваются издержки на удобрения, гербициды и прочие средства производства. В результате этого, часть средств государственной поддержки уходит поставщикам этих средств. Прямые платежи более эффективно способствуют переводу трансфертов фермерам, так как они вносят меньше искажений по сравнению с другими формами поддержки.

Литература

1. Папцов, А.Г. Государственное регулирование экономики за рубежом: аграрный аспект /А.Г. Папцов. – Москва: МИД, 2006. – 347 с.
2. Папцов, А.Г. Экономика аграрного сектора развитых стран в условиях мирового продовольственного кризиса /А.Г. Папцов. – Москва: ГРИФ. 2009. – 282 с.
3. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2013. OECD. – Paris, 2013. – 381 pp.

Шалений В.А.,

*старший викладач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ ДІЮЧИХ РИЗИКІВ

Невизначеність, нестабільність та конфліктність економічного середовища впливають на становлення й функціонування підприємства. Зазначенні процеси, спричиняючи виникнення ризиків у діяльності підприємств, становлять певну загрозу їх існуванню, та безперечно зумовлюють необхідність управління ними. Отже, діяльність підприємств відбувається в умовах ризикової ситуації, якою потрібно управляти.

Ризики за своєю економічною природою є одним з атрибутів ринку можуть розглядатися як фактор регулювання діяльності підприємств. Види ризиків і масштаби економічної діяльності формують передумови становлення різних за розміром підприємств. Дослідження ризиків у діяльності підприємства залежно від форми власності, що є результатом прояву дії зовнішнього середовища на підприємство, відіграють активну роль у становленні процесу управління ризиками [4, с. 344]. Таким чином, виникає необхідність наукових розробок та рекомендацій щодо управління ризиками підприємства з урахуванням умов і масштабів господарювання.

Питання ризиків у підприємництві та підприємницькій діяльності, проблеми управління ризиками розглядаються у фундаментальних роботах Р. Кантільона, Ф.Х. Найта, А. Сміта, І.Г. Тюнена. Серед сучасних зарубіжних економістів, зокрема російських, що досліджують проблему ризику у підприємстві, є Р. Баззел, Т. Бачкаї, Т. Марковиц, П. Мюллер, У. Шарп, А.П. Альгін, І.Т. Балабанов, В.П. Буянов, Г.Б. Клейнер, Т.С. Клебанов, В.С. Романов. Визначення ризику та характеристика методів управління ним знайшли відображення і в роботах українських економістів: В. Андрійчука, В.В. Вітлінського, П.І. Верченко, С.І. Наконечного, Г.І. Великоіваненка, Н.М. Внукової, О.А. Войни, Н.І. Машини, М.С. Клапківа, А.О. Сігайова,

М.В. Голованенка, Л.І. Михайлової, Д.М. Стеченка та інших. Не дивлячись на те, що для деяких видів діяльності вже накопичений значний досвід управління ризиками, в цілому, ризики, властиві підприємствам хлібопекарської промисловості як високоорганізованим системам, недостатньо вивчені, а отже, і відсутні адекватні механізми управління ними. Ефективний інструментарій врахування всіх вірогідних ризиків у діяльності підприємства та відповідної системи заходів з реагування на них є необхідною умовою практичної діяльності. Розробка механізму врахування ризиків підприємства може наблизити його до майже безризикового функціонування та прибуткової діяльності.

Таким чином, на сьогоднішній день гостро стоїть проблема формування системи управління ризиками підприємств хлібопекарської промисловості як виробничих систем.

Виникнення ризиків підприємства залежить від дії факторів, а ті, у свою чергу, визначаються середовищем функціонування підприємства та його характерними рисами (галузева приналежність підприємства, відносини власника та підприємства (форма власності), можливості підприємства як матеріальні, так і фінансові, та складність організованості підприємства (розмір підприємства)). Кожна характерна риса позначається на формуванні певних ризиків підприємства. Таким чином, обумовлюється підхід виявлення ризиків підприємства. Під час послідовного аналізу характеристик підприємства з позиції їх можливості продукувати ризики формується портфель ризиків підприємства, тобто, створюються передумови використання синтезованого підходу до виявлення ризиків підприємства, за яким воно розглядається з точки зору галузі, форми власності та розміру [2, с.75].

Незважаючи на багатоваріантність можливого прояву ризикоутворюючих чинників, кінцевий негативний результат їхньої дії призводить до отримання негативних фінансових результатів в довгостроковому і короткостроковому періоді [1, с. 22]. Саме тому представляється доцільною побудова системи управління ризиками на основі чинників, що формують прибуток підприємств

хлібопекарської промисловості.

В умовах фінансової кризи, що триває, значно зросла роль прибутку як джерела засобів відтворення ресурсів підприємств всіх галузей народного господарства. Виняткова дорожнеча і складність отримання позикових засобів, недостатня ефективність фондового ринку як інституту, що забезпечує залучення додаткових коштів за рахунок емісії цінних паперів, роблять прибуток єдиним реальним джерелом ресурсів, який забезпечує функціонування підприємств. Дана теза набуває особливої актуальності для хлібопекарських підприємств, рентабельність діяльності яких завжди була низкою внаслідок вкрай високої соціальної значущості продукції, що випускається, і, як наслідок, пильної уваги за процесом ціноутворення з боку органів державної влади.

З огляду на те, що основним джерелом прибутку хлібопекарських підприємств є операційна діяльність, а саме виробництво і реалізація продукції, важливого значення набуває оптимізація виробничої програми. При цьому, представляється доцільним використання в якості критерію даної оптимізації не абсолютні значення прибутку або рентабельності, а відносний показник, що характеризує прибутковість кожного виду продукції або асортиментної групи з урахуванням діючих на них чинників ризиків виробничої системи з подальшим визначенням інтегрального показника:

$$\text{Пр} = \sum_{i=1}^n \frac{\Pi_i}{P_{H_i}} \rightarrow \max,$$

де Пр – інтегральний показник ефективності (прибутковості) виробничої програми з урахуванням діючих чинників ризику виробничої системи;

Π – прибуток від виробництва і реалізації i -го виду продукції;

P_{H_i} – рівень ризику виробництва і реалізації i -го виду продукції;

n – кількість видів продукції, що випускаються.

Якісний аналіз ризиків виробничої системи підприємств хлібопекарської промисловості дозволяє зробити висновок, що перелік ризикоутворюючих чинників практично незмінний для всіх видів продукції. Проте ризики,

пов'язані з ціноутворенням, зважаючи на значне державне втручання в даний процес, набагато вище для так званих соціальних сортів продукції. Максимальна рентабельність їх виробництва за даними офіційної статистики не перевищує 5%, що в умовах інфляції значно ускладнює процес навіть простого відтворення ресурсів, не говорячи вже про розширене. З другого боку, дані види продукції є попитоутворюючими для підприємств, що значно підвищує економічні стимули для їх виробництва.

Питання оптимізації виробничої програми повинне розв'язуватися на базі адекватної кількісної оцінки ризиків. При цьому найдоцільнішою з огляду практичного використання представляється оцінка ризиків в розрізі етапів виробничого процесу з урахуванням фази реалізації (постачання, виробництво, збут), а також прибуткоутворюючих показників (собівартість, ціна, кількість продукції в натуральному виразі). Побудована таким чином матриця може бути використана для формування і візуалізації профілю ризиків, виявлення найуразливіших з точки зору впливу ризикоутворюючих чинників етапів виробничого процесу і прибуткоутворюючих показників, а також визначення рівня ризику (R_{n_i}) по кожному виду продукції (асортиментній групі) та виробничої програми в цілому [3, с.56]. Щодо безпосередньо методів кількісної оцінки ризиків, то зважаючи на високу невизначеність зовнішнього середовища найперспективнішим представляється використання методів теорії вірогідності, експертної оцінки, а також методи, засновані на теорії нечітких множин.

Процес управління ризиками з огляду оптимізації виробничої програми полягає, перш за все, в максимальному зниженні впливу ризикоутворюючих чинників. Як наголошувалося вище, для хлібопекарських підприємств вирішального значення набуває розв'язання проблеми підвищення рентабельності виробництва соціально значущої продукції.

Таким чином, основну увагу слід приділити зниженню ризиків ціноутворення, а також формування собівартості, головним чином, в частині матеріальних витрат (вартості сировини). Це може бути досягнуто за рахунок державних гарантій граничного співвідношення вартості хліба і борошна,

застосування фіскальних заходів (скасування або зниження ПДВ на дані види продукції), надання податкових канікул для підприємств з високою питомою вагою в структурі продукції її соціально значущих видів, використання інших економічних стимулів.

Література

1. Бадалова А.Г. Создание системы управления рисками на предприятии // В сб. Актуальные проблемы управления – 2003: Материалы международной научно-практической конференции. – Вып. 5. – М.: ГУУ, 2003. – 345 с.
2. Вітлінський В.В. Економічний ризик і методи його вимірювання / Вітлінський В.В., Наконечний С.І., Шарапов О.Д. – К.: ІЗМН, 1996. – 400 с.
3. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения. / Гранатуров В.М. – М. : Дело и сервис, 2002. – 160 с.
4. Підлісна О.А. Управління ризиками: вибір оптимальних підходів / О.А. Підлісна, Ю.В. Тюленева// Економічний вісник НТУУ «КПІ»: зб. наук. праць. – К.: НТУУ «КПІ», 2007. – Вип. 4. – С. 343 – 350.

Шешеловский М.И.,

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

В решении продовольственной проблемы значительное место занимает пищевая промышленность, которая является заключительной целью в производстве продовольственной продукции. Она имеет разветвленную структуру, мощный производственный потенциал может практически полностью обеспечить потребности населения в высококачественных продуктах питания в широком ассортименте. Ее предприятия способны переработать свыше 50 млн. т сахарной свеклы, около 3 млн. т – семян масличных культур, 2,5 млн. т – овощей и фруктов, около 20 млн. т – молока, 4 млн. т – скота и птицы [1].

Тем не менее вследствие обострения экономического кризиса производственный потенциал пищевой промышленности полностью не используется. Она испытывает большие трудности в своем дальнейшем развитии и совершенствовании. Так, в 2014 году по сравнению с 2008 годом производство мяса снизилось в 2,2 раза, колбасных изделий – в 2,9 раза, сахара-песка в – 1,9 раза, кондитерских изделий – в 1,9 раза [1].

Следует отметить, что экономическая нестабильность привела к сокращению самых необходимых в физиологическом отношении продуктов питания – мяса, молока и продуктов их переработки. Количество белков в пищевом рационе населения за этот же период уменьшилось в среднем почти на 20 % против минимальной физиологической нормы. Причиной недопотребления продуктов питания является невысокий уровень экономической доступности продовольствия вследствие низкого уровня доходов. Поэтому население вынуждено потреблять более дешевые хлебобулочные изделия, масло и картофель, что видно из таблицы.

Таблица

**Потребление продовольственных продуктов в Украине
(в расчете на одного человека в год) [2]**

Наименование продукта	Рациональная норма потребления (кг)	Фактическое потребление за 2008-2013 гг. (кг)
мясо и мясопродукты	85	40,3
молоко и молокопродукты	380	215,4
яйца	285	228
сахар	40	37,2
масло	12	13,2
овощи и бахча	160	118,4
фрукты и ягоды	90	35,2
хлеб и хлебобулочные изделия	100	122,3
рыба и рыбопродукты	20	12,7
картофель	125	133,8

Снижение уровня производства продовольственной продукции и ее потребления привела также несовершенная налоговая система, большие так называемые торговые накрутки вызвали повышение цен, подорвали развитие продовольственной базы. Не оказывает содействие наращиванию производства неопределенность действующей системы финансового регулирования взаиморасчетов предприятий пищевой промышленности с производителями сырья, энергоносителей, других материально-технических средств и сферой реализации.

На рынке продовольствия Украины продолжает уменьшаться спрос в связи с ухудшением покупательной способности населения и резко увеличивающимся предложением импортных продуктов. Поэтому значительная часть выращенной продукции не находит сбыта, скормливается скоту или портится, а предприятия терпят убытки.

Первоочередными задачами развития пищевой промышленности и переработки сельскохозяйственных продуктов является диверсификация производства, поддержка конкурентоспособной продукции и внедрение сертифицированных по европейским стандартам производств. По этим направлениям необходимо в первую очередь направлять инвестиции.

Стратегическая цель, стоящая перед пищевой и перерабатывающей промышленностью, заключается в обеспечении гарантированного и устойчивого снабжения населения страны безопасным и качественным продовольствием. Гарантеей ее достижения является стабильность внутренних источников продовольственных и сырьевых ресурсов, а также наличие необходимых резервных фондов.

Необходимо внедрить новые технологии в отрасли пищевой и перерабатывающей промышленности, в том числе био – и нанотехнологии, позволяющие значительно расширять выработку продуктов нового поколения с заданными качественными характеристиками.

Литература

1. Сичевський М.П. Формування національної продовольчої системи на засадах незалежності / Вісник аграрної науки. – 2014. – № 4 – с. 11–18.
2. Сичевський М.П. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики / М.П. Сичевський, А.Е. Юзефович / Економіка АПК. – 2014. – № 7 – с. 46–51.

ЗМІСТ

Тематичний напрям 1

Мегатренди агропромислового виробництва

Мелих О.О.

Анализ мировых и локальных агропромышленных управленческих тенденций	3
--	---

Тематичний напрям 2

Економічні аспекти розвитку харчової промисловості

Басюріна Н.Й.

Економічні аспекти розвитку харчових виробництв Українського Причорномор'я	14
--	----

Вігуржинська С.Ю.

Сучасні реалії віртуальної економіки	19
--	----

Волкова С.Ф.

Особенности развития аграрного сектора экономики Украины	22
--	----

Голинська А.І.

Аналіз проекту утилізації парогазової суміші від бродіння виноградного суслу	28
--	----

Дідух С.М.

Актуальні шляхи розвитку підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв в перехідних умовах	32
---	----

Карпенко В.А.

Ринкова стратегія розвитку підприємств рибопереробної галузі України	35
--	----

Колесник В.И.

Об использовании зарубежного опыта в системе оплаты труда на пищевых предприятиях	39
---	----

Крисанов Д.Ф.

Підприємства харчової промисловості України в умовах активізації євроінтеграційних процесів	43
---	----

Крупіна С.В., Яблонська Н.В.

Проблеми інтелектуальної власності у харчовій промисловості України 50

Мардар М.Р.

Маркетинговий аналіз ринку сухих завтраків в Україні 54

Лобоцька Л.Л.

Соціоекономічні аспекти розвитку харчової промисловості України ... 60

Мартыновский В.С.

Современные особенности функционирования элеваторной промышленности 63

Маслова В.В., Маслов И.И.

Инвестиции в АПК в условиях формирования Евразийского экономического союза 65

Ощепков О.П., Магденко С.О.

Економічні аспекти розвитку підприємств харчової промисловості України 70

Савенко И.И., Котлик С.В., Домбровская Н.А.

Логистика на рынке подсолнечного масла в Украине 75

Свистун Т.В.

Сучасний стан науково-дослідного потенціалу харчової промисловості України 81

Седікова І.О.

Системи захисту інформації на підприємствах переробки та зберігання зерна 85

Фомічова К.Б.

Місце аграрного сектору в економіці України 90

Чекалин В.С.

Обеспечение продовольственной безопасности Российской Федерации в условиях развития ЕАЭС 94

Тематичний напрям 3

Соціоекономічний вимір сталого розвитку агропродовольчої сфери

Барановський М.О.

Особливості трансформації аграрного сектора у сільських периферійних районах Українського Полісся 100

Бородіна О.М., Прокопа І.В.

Соціоекономічний розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації 105

Великий П.П., Шабанов В.Л.

Социохозяйственные факторы сохранения трудовых ресурсов села: локальное измерение 110

Залізко В.Д.

Формування стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій: науково-практичний аспект 117

Охріменко І.В.

Функціональний аналіз аграрного ринку 122

Павлов О.І.

Холдингове заручення агропродовольчої сфери України: виклики, відгуки, загрози 127

Самофатова В.А.

Стратегічні засади сталого розвитку харчової промисловості України . . 133

Тематичний напрям 4

Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки в умовах економічної нестабільності

Авдеев М.В.

Совершенствование мер государственной поддержки аграрного сектора экономики Российской Федерации 138

Берегова Т.А.

Державна підтримка розвитку діяльності підприємств м'ясопереробної галузі в умовах економічної нестабільності 143

Буряченко М.В.

Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах нестабільної економічної і політичної ситуації 149

Касян С.Я.

Управління потоками аграрної продукції в умовах маркетингових та екологічних змін 152

Кулаковська Т.А.

Ефективність бюджетно-податкових інструментів регулювання розвитку аграрного сектору економіки України в періоди економічної нестабільності 157

Папцов А.Г.

Некоторые теоретические подходы к проблеме государственного регулирования сельского хозяйства в развитых странах 167

Шалений В.А.

Оптимізація виробничої програми хлібопекарських підприємств з урахуванням діючих ризиків 171

Шешеловский М.И.

Проблемы развития пищевой промышленности Украины 175

Наукове видання

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА
ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВОГО КОЛОКВІУМУ

15 травня 2015 року

Друкується в авторській редакції.

Відповідальність за інформацію, викладену в
публікаціях, несуть автори.

Підписано до друку 05.06.2015.
Формат 60х84/16. Обл.-вид.арк. 8.9. Ум.-друк. арк. 10,8.
Папір офсетний. Друк на дуплікаторі. Зам. № 1506-08.

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591.
www.law-books.od.ua